

МИХАИЛ САДОВЯНУ СЕКИРАТА

Превод от румънски: Гергана Стратиева, 1980

chitanka.info

*Господарю,
ти, мой господар,
взemi си куче,
да ти е другар...*

I

След като господ сътворил света, сложил ред и белег на всеки народ.

Циганина научил да свири на цитра, а на немеца дал винта.

Измежду евреите повикал Мойсей и му заповядал: „Напиши закон и когато му дойде времето, накарай фарисеите да разпънат моя многовъзлюбен син Исус; после ще понесете много мъки и гонения, но затуй пък аз ще оставя парите да текат към вас като река...“

Повикал с пръст унгареца и избрал за него една от играчките, които имал до себе си: „Ето, на тебе ти давам ботуши, шпори и лепило за мустаците, да ги засукваш нагоре. Бъди фудул и обичай да се веселиш с другари.“

Дошъл и турчинът: „Ти бъди глупав, но имай надмощие над другите със сабята си.“

На сърбина дал мотиката.

Болярите и владетелите поканил на кафе и чибук: „На ваша милост е дадено да живеете в охолство, в проклетия и подлост, затуй ще сторите добре да наредите да ми се издигат църкви и манастири.“

Накрая дошли планинците и коленичили пред божия престол. Господ ги загледал съжалително:

— А вие, клетници, защо закъсняхте?

— Закъсняхме, многопрославения, защото сме с овце и осли. Вървим поляка. Изкачваме стръмни пътеки и се спускаме по урви. Тъй се бързим ден и нощ, мълчим и само хлопатарите звънят. А жените и децата ни са поселени на тесни места между канарите. Над нас се святка, гърми, заливат ни пороища. Искаме широки владения, поля с ниви и тихи води.

— Ала идвате последни — рекъл господ със съжаление. — Мили сте ми, но какво да ви правя. Останете си с това, което имате. Мога само да ви дам леко сърце, за да се радвате на това, което е ваше. Всичко да ви изглежда хубаво; да идват при вас свиращът и винопродавецът; да имате хубави и любвеобилни жени.

Тази приказка я разправяше понякога Некифор Лиши по кръщенета и сватби, които през зимата не пропускаше. Казваше, че я чул от един стар кехая, който на младини бил евреин, ала господ пожелал да го накара да опознае истинската вяра. Този овчарин знаел и други неща, знаел и буквите, нещо чудновато между овчарите. От него Липан бе научил и някои мъдри думи, които казваше на място.

— Никой не може да прескочи сянката си.

— Какво искаш да кажеш с това? — запитваше жена му Витория, като го поглеждаше изкосо.

— Казвам и аз така за тези, които имат уши да чуват.

Жена му разбираше по нещо, но беше недоверчива като всяка жена, пък и беше свикнала да отвърща на всяко жегване.

— Може да е тъй, както казваш, бачо, ала оня, който много говори, малко знае.

— За кого го казваш туй? — сопваше се Липан.

— За мъдреците и учените.

— Тъй ли? А кой е тоя мъдрец и учен?

— Че кой ще е? И да ме питаш, не мога ти каза.

— Слушай, жена! Ти пак дириш дявола по пладне!

— Какво ще го диря? Че той е пред мене!

За тая приказка и за тия остри думи, Витория, жената на Некифор Липан, си спомняше сега, като седеше сама на пруста под есенното слънце и предеше. Кафявите и очи, в които сякаш се отразяваше кестенявият блясък на косите ѝ, бяха загледани надалеч. Вретеното само се въртеше пъргаво. Разпиляното по урвите село под боровата гора, покритите с шиндри къщици с дъсчени огради, рекичката Таркью, която блещукаше надолу между скалите, бяха потънали в сянка, като в нощна тъма. Живите ѝ още млади очи диреха непознати далечини. Некифор Липан беше отишъл в Дорна да купува овце, а ето приближаваше Андреевден и той още не беше се върнал. В своята самота жената се мъчеше да стигне до него. Не можеше да види лицето му, ала чуваше гласа му. Точно така разказваше той приказката; тя беше добавила само думите за полетата, нивите и спокойните реки. Тези думи бяха нейни, бликнали от едно нейно старо желание, и като си ги повтаряше сега наум, очите ѝ се замъгляваха като от сълзи. Тежък е животът на планинците, най-вече животът на жените. Понякога остават вдовици без време като нея сега.

На планинеца е отредено да изкарва насъщния си хляб с брадвата или с гегата. С брадвата секат от гората борове и ги пуцат по Бистрица; после правят от тях салове и ги откарват до Галац, на края на света. Най-кадърните имат кошари с овце в планината. Там стоят те с господата-бога сред пущинаците, докато денят намалее. Зиме слизат в равнината и настаняват край блатата стадата си да зимуват. Там животът е по-лек и там би искала тя да живее, ала не може, защото през лятото е много горещо, пък и корените на планинеца са на мястото си, в планината, както на бора.

Некифор Липан се бе показвал винаги вещь в овчарския занаят. Кошарите му бяха добре уредени и овчарите покорни. Кехаите знаеха не само да разправят разни истории, а познаваха и тайната на киселото мляко и на толумското сирене. Пристигаха писма и поръчки от далечни места, от градове с чудновати имена. Липан отиваше при отец Данила да му ги разчете, след това се отбиваше в кръчмата да се почерпи с другите планинци като него, способни другари в тия работи. Щом нагоре по Таркью усетеха, че Некифор е получил известие, което ще му донесе пари, току пристигаха в кръчмата на господин Йордан и свирачите, докарани сякаш от вятъра. Некифор се връщаше късно в къщи кефлия. Жена му смяташе, че трябва да се покаже сърдита. „Пак са те прихванали дяволите!“ — казваше мъжът й със смях и поглаждаше дебелите си увиснали мустаци. В тия черни мустаци, в тия очи с полегати вежди и в тая набита широкоплещеста снага се заглеждаше Витория остро и раздражено, зер този мъж обичаше тя повече от двайсет години. Такъв обичаше тя Липан на младини, такъв го обичаше и сега, когато имаха деца, големи колкото тях. Като я виждаше такава кипнала и ядосана, Липан веднага си помисляше, че е дошло време да прогони дяволите, които я прихващаха. За тази работа той си имаше два майсторлъка, малко различни един от друг. Първият се казваше бой, а вторият — пердах, нещо като първия, ала здрав бой. Жената понасяше, без да гъкне, силата на мъжа си, но си оставаше непреклонна; и дяволите продължаваха да я прихващат; а Некифор Липан навеждаше глава и показваше, че съжалява и че му е много мъчно. После светът им се струваше пак хубав и лек, както го бе наредил бог в приказката на стария овчар, който по-рано е бил евреин.

Имаха си имот, колкото им трябва: постелки и черги в къщи, овчи кожи на тавана, овце в планината. И пари имаха, събрани в едно

малко ведро с пепел. Като им омръзнеше млякото, сиренето и овчето месо от разкъсаните от вълци овце, донасяха си зеленчук от низината. Пак от широките, огрени от слънце полета си донасяха царевично брашно. Понякога Витория отиваше сама и натоварваше с дисаги пет кончета. Първото яздеше тя по мъжки; другите вървяха подире ѝ с наведени глави, с поводи, завързани за опашката на предните кончета.

От седемте деца, с колкото ги бе сподобил господ, им бяха останали две. Пет умряха от шарка или дифтерит; имената и ликовете им бяха забравили, бяха ги объркали с течение на годините с цветята, пеперудите и агънцата. Радваха се на двете си останали живи деца. Липан глезеше повече момичето. То беше по-голямо и го бяха кръстили Минодора, както бе чул да се нарича една калугерка от манастира „Агапия“ и му бе харесало; момчето се казваше Георгица и майка му го закриляше и защищаваше, колчем тъмни облаци забулваха очите на баща му.

Витория обичаше името Георгица, защото то беше истинското и тайно име на Некифор Липан. Това име бяха изrekli поповете и кръстникът му на светото кръщение, когато го осветили със светената вода и го помазали с мирото на истинската вяра. Ала на четвъртата си година се разболял от воднянка и толкова отслабнал, че повикали попове да светят масло. След маслосвета дошла старата циганка, жената на Лазар Кобзаря, и майка му ѝ го продала през прозореца за една медна парица. Като го поела, циганката му побаяла, духнала му по челото и му променила името, за да не могат болестите и смъртта да го познаят. Оттогава му останало името Некифор. Но когато биваха сами или не я чуваше никой, Витория го наричаше с особен глас пак Георгица. Със същия сладък глас произнасяше и името на сина им.

Георгица беше слязъл с овчарите, овцете, ослите и кучетата в равнината да зимуват край едно блато на река Жижия, в местността Кристещ, недалеч от Яш. Там щеше да стои по поръка на Некифор, докато сам той не отиде да плати камъша за кошарите, сеното, да плати и на овчарите. Беше минало сума време, а Некифор не беше и наминал натам, та поне момчето да се върнеше.

Преди седмица беше получила писмо и пак отец Данила ѝ го прочете. Син ѝ пишеше, че чака баща си да дойде с парите, да уреди сметките с овчарите и със стопанина на блатото. *„А овцете са добре, живи-здрави — добавяше той, — и ние по милост божия също сме*

добре; и времето е още хубаво, и сме се затъжили за дома. Целувам ти ръка, майко; целувам ти ръка, татко.“

Тъй пишеше Георгица и Витория знаеше писмото наизуст. Значи, Некифор Липан не беше се мяркал и нататък. Какво можеше да го кара да се бави? Знаеш ли? Голям е този свят и пълен със злини.

На третия ден след писмото на Георгица раздавачът пак засвири с тръба долу край рекичката и Витория отиде да получи още едно писмо. Беше известие от кехаята Алекса, писано от сина ѝ. Писаното беше от момчето, ала думите бяха на кехаята Алекса.

„Както що разбирам, господарке, от хабера, дето си пратила на Георгица, ти още си саминка. А пък Некифор Липан, нашият господар и господарят на овцете, не се е вестил и насам. И тъй като имаме нужда от пари за платите на овчарите, за храната на добитъка и за нашата храна, гледай да ни пратиш. Ще предадеш парите в пощата в Пятра и те ще пишат оттам на пощата в Яш да ни изплати толкоз и толкоз пари; после те ще се оправят какво са взели и какво са дали — тяхна си работа. Добра е тая оправия и на мене ми харесва. Не трябва да бърхтиш път на кон дотук и хайдук не може те обра. Пък ако не съгласяваш тъй, пиши на момчето да продадем някоя и друга от старите овци. И тъй, и тъй все трябва да дойде господарят ни Некифор Липан и да докара овцете, за които отиде в Дорна.“

Какво ставаше с нейния мъж? Само от него не получава писмо.

Вчера надвечер се зарадва за миг. Раздавачът пак затръби. С пощенската картичка в ръка Витория пак отиде бързо при отец Данила. Може да е някоя вест откъм Дорна.

Не беше от Дорна. Беше от по-близо, от Пятра. Отец Данила се разсмя и шкембето му заподскача. Докато слушаше, бузите на Витория пламнаха от срам. И това писмо знае сега наизуст и вижда изрисуваните по него крилати ангелчета с венчета от рози по главите.

Пощенската картичка с картинка беше адресирана до госпожица Минодора Липан:

*Млада гора, зелен бор,
тебе люби, разум губи
твоят Гица Ке Топор.*

Тъй, значи. Синът на псалта Андрей, който кара военната си служба в Пятра, още не мирясва и мъти ума на момичето й. Виновен е той; виновна е и жената на псалта; ще й каже тя на нея каквото трябва; ала най-виновна е тая калпазанка, дъщеря й, дето върти очи на всички страни. Щом си стигна в къщи, тропна с крак, скара й се и я гълча с горчиви, остри думи:

— Нямах ли сега друга работа мари, момиче, та си седнала да ме срамиш, да ставаме за смях на селото? Сега ли намери да се правиш на „госпожица“?

— Че какво пък срамно има? Сега така се казва.

— Знам аз! Превземате се една пред друга и не харесвате вече селските си дрехи. Мед ви капе на душата, като чуете свирачите да свирят немски валс. Ще ти дам аз един кок, една блуза и един валс, че място не можеш си намери! Нито аз, нито баба ти, нито моята баба знаехме такива неща. Тъй е било и тъй ще бъде и за тебе. Иначе връзвам ти един камък на шията и те хвърлям в Таркью. Малко ли ми е туй, дето съм сама, че идва зима и не зная нищо за баща ти? Отгоре на туй и да слушам попът да ми чете такива срамни неща. Добре, че туй евангелие не е негово, ами ваше.

— Туй ли е писмото ми? — попита лукаво дъщеря й.

— Кое писмо?

— Туй, дето го сложи на огледалото.

— Ще ти дам аз едно писмо! Върви да очепкаш до довечера на дарака вълната, дето съм ти я приготвила. И само да те хвана още веднъж, че хвърляш сметта срещу слънцето, както направи днес! Два камъка по пет оки ще ти окача на врата, хубаво да знаеш! Още ли не се научи на ред? Не знаеш вече ни какво е чистота, ни какво е свято и добро, откакто главата ти е пълна с бръмбари и те наричат госпожица!

Така се измъчваше, мислите й не се успокояваха и не получаваше вест, отдето очакваше. Тая нощ на ранина за пръв път сънува сън, който я бодна в сърцето и още повече я разтревожи. Видя Некифор Липан на кон, гърбом към нея, като отиваше към заход слънце и газеше през някаква разлята река.

II

Откъм канарата Мъгура слънцето грееше вече на пладне. Витория вдигна очи и премигна; стори й се, че боровете са по-тъмни от друг път. Но само й се бе сторило, защото под слънцето се плъзгаха белезникави облаци. Времето беше топличко и вятърът едва подухваше, навявайки в двора, като закъснели пеперуди, последните листа на върбите и брезите. По пътеката се чуха познати звънци. Митря, аргатинът, се връщаше с малкото стадо овце и двете крави. Витория го чу да вика и ругае объркано, както имаше навик, когато вкарваше добитъка в кошарата и обора през портата в дъното на двора откъм планината. Витория остави настрана хурката и повика напевно:

— Минодора, дъще ма!

— Чувам, мале — обади се момичето изпод шопрона зад северната стена на къщата.

— Я остави дарака и свърши нещо друго. Виждам, че аргатинът се връща без време. Трябва да се е случило нещо.

Момичето се появи, спретнато в бялата си блуза и черен вълненик на червени черти. Косата му беше сплетена на венец около главата; беше без забрадка, както се носеха момите, и боса, защото ботушките с пиринчени подковки на петите и лачени носове, купени от Георгени, пазеше само за хоро и сватби и когато отиваше в града.

— Ти не си ли гладна? — попита Витория с въздишка, загледана втренчено встрани.

— Не съм гладна — отвърна със смях момичето. — Кого гледаш, мале? Да не виждаш тейко?

— Виждам го — въздъхна жената. — Кой го знае къде е сега, гладен и самичък. Изтичай до кладенеца и донеси вода, запали огъня и сложи котлето за мамалигата. Вземи от полозите едно-две яйца. Извади и сирене в гаванката. На аргатина дай от подсоленото.

— Ей сега, мале — каза момичето, зашляпа из двора и дръпна празната кофа от подставката й.

През портичката за добитъка Митря се промъкна мълчешката в двора. Беше човек с неопределена възраст, нисък, с безцветни очи. Късото му лице се усмихваше някак вдървено. От време на време завираще ръката си с дълги нокти в рижавата си чорлава и сплъстена коса.

— Какво е станало, Митре?

— К'во?

— Какво е станало?

— Нищо не е станало.

— Тогава защо се прибра толкова рано?

— Ха?

— Защо се прибра толкова рано?

— Ами видях, че другите смъкват от паша овцете и кравите, смъкнах ги и аз. Казват, времето се разваляло.

— Кой казва?

— Хората. И аз видях сините врани, като хвърчаха на ята към слънцето. Отиват си, отдето са дошли. Ама най-много ме уплаши един облак откъм Чахлъу. Опасен е такъв облак. Зимата вече идва. Трябва да ми дадеш вече, господарке, кожух, калпак и кожа за едни цървули. Свърши се тя. Първо ще навали сняг, после вълците ще завият из урвите.

Митря бърбореше неясно, гърлено. Опули страшно очи, като говореше за зимата и вълците. Витория усети тръпка по гърба си. Минодора остави кофата с водата на мястото ѝ и се разсмя:

— Чух, че си щял да се жениш, бате Митре?

— Ха?

— Чух, че си щял да се жениш.

— Ами, ще се женя! Де тоз късмет! Каил съм да се ожения и за вдовица или за някоя мома с копеле. Ама докато не посъбера овце, няма да я бъде. Светът стана лош и сега жените са фудулки. Хайде, няма ли да ми дадете?

— Какво да ти дадем?

— Да ми дадете кожух, цървули и калпак, че зимата, дето се казва, иде.

Стопанката сви рамене. Митря седна, мърморейки, в един ъгъл на пруста. Момичето запали бързо огъня на външното огнище, напълни котлето с вода и го сложи на пиростията. Пусна и една шепа

царевично брашно и поръси сол. Неочаквано вятърът прошумоля в сухите клони на близките брези. Боровата гора на Мъгура заклати клонки и зашумя и тя. Витория изправи чело и усети студения повеи откъм гората. Кестенявите кичури коса около очите ѝ се развяха. Тя премигна и се помъчи да се съвземе напълно. По целия склон в отдалечените един от друг дворове се чуваха провиквания и висок говор. Кучетата почнаха да лаят. Стълбовете дим се наклоняваха и се разпиляваха по земята.

— Наистина времето се разваля — каза бързо стопанката. — Трябва да се преместим в къщи. Влез, дъще, и запали огъня в оджака.

Момичето грабна пъргаво главните и изтича в трема. Лека мъгла забули слънцето. Откъм високата планина облаците се запусаха бързо.

— Мале — извика момичето, — оджакът пуши! Някоя животинка трябва да си е свила гнездо в комина.

— Тъй ще да е. Да се качи Митря да го отпуши.

— Добре, ще се кача, ама първо и първо ми дайте кожуха, цървулите и калпака, че идва зимата.

— Прав си. Извади, дъще, от малката стая каквото му трябва на тоя ергенин и му ги пъхни в ръцете, та да се качи с тях на покрива.

— Че аз няма да се кача с тях. Какво ще правя на покрива?

— Да развалиш гнездото на чавките.

— Добре, ще го разваля, ама дайте ми, което ми се пада.

Мърморейки, Митря донесе стълбата, а през това време момичето измъкна от необитаваната стая отвъд трема, сред тежката миризма на кожи и сирене, нещата, които аргатинът искаше, и ги тръшна на пруста:

— На̀ ти кожух! На̀ ти цървули!

Аргатинът се качваше бавно по стълбата, проточил врат встрани, надничайки да види дали не го мамят. Бръкна с дълъг прът в комина, димът изскочи и вятърът го духна встрани. За няколко мига кухненските съдове изпод прогнилия шопрон вѐн заеха местата си в трема по полицата на огнището и около него. Кофата отиде на старото си място зад вратата. Митря слезе задъхан, потърси канчето, гребна вода и пи жадно, пръхтейки, после изля обратно останалата вода. След това отиде да разгледа облеклото си за лошо време и да му се порадва. За миг къщата затихна и над селото се чу по-силно воят на вятъра.

Подгонени от първите студени капки, кокошките се качиха на пруста на завет. Витория загледа удивено шарения петел как върви безстрашно и спира на прага. Сърцето ѝ затуптя обнадеждено, очаквайки добрия знак. Но петелът обърна извитата си опашка към оджака и застана с човка към портата. Изкукурига веднъж протяжно и сам се учуди.

— Няма да си дойде... — промълви разтревожено жената.

— Кой? Тейко ли? — попита момичето уплашено.

— Няма да си дойде — повтори поривисто Витория. — Петелът показва, че някой ще излезе от къщи.

— Кой ще излезе?

Жената не отвърна. Загледа наоколо с вкаменено изведнъж лице и видя всичко студено и влажно под лапавицата. Беше притъмняло, слънцето се беше скрило и навремени вятърът шибаше бавно падащите на пруста снежинки, които веднага се стопяваха и изчезваха. Момичето приготвяше бързо обема. Обърна мамалигата върху софрата. Отрязва половината и на дървена талерка я подаде на Митря заедно с една гаванка сирене и глава лук.

— Дай си шепата да ти сипя и малко сол... — подкани го тя.

После опита яйцата, които се варяха в гърненцето, извади ги с дървена лъжица и ги пусна в паница със студена вода. Спря се и загледа озадачено Витория.

— Няма ли да ядеш, мале?

Жената поклати глава.

— Аргатинът отиде да яде в плевнята — каза шепнешком момичето. — Такъв навик има, да не го гледа никой, когато яде.

Покри софрата с месал, оттегли се настрана и натъжена, опря рамо на оджака.

Витория дръпна забрадката над устата си и със скръстени на гърдите ръце продължи да седи изправена на столчето, загледана навън, без да вижда бушуването на природните стихии. Навремени вятърът над селото сякаш стихваше и тогава под облаците се чуваше силното бучене на боровата гора.

По едно време се опомни.

— Ти какво правиш ма, дъще?

— И на мене не ми се яде, мале — отвърна Минодора.

— Ти мене не гледай, ами седни, па яж. Не знаеш какво ми е на мене, как си бяхтя ума. Ти си още дете, отсега нататък има да видиш ядовете в живота. Яж и най-вече не мисли за оня дългун на псалтицата. Има грозен нос, като дялан с топор. То аслъ хубаво са прякоросали целия им род: малки очи, а носовете им като дялани с топор. Лошо ми става, като го видя да се лигави такъв, да пее и хортува купешки думи, дето ги е научил в чужбински краища. Събирай си ума, госпойце, и си гледай работата, че си вече мома. Вземи да разбухаш възглавниците, да изтърсиш чергите от прикята си, че съм намислила да те задомявам след Коледа. Ще намеря някой свестен селянин с нова къща в село и овци в планината и ще те дам на него, да се отърва от тебе.

— Не ми се сърди, мале, и не ме гълчи... — каза тихо момичето с насълзени очи.

— Колкото и да ми се цивриш, да знаеш, че зет като сина на псалтицата не ми трябва.

— Не ме жени, майко, за грозен и стар. Искам и аз да се радвам на живота, както и ти си се радвала.

Витория пак дръпна забрадката над устата си и остана все тъй мрачна.

По-после, когато лапавицата спря, каза по-меко:

— Рекох ти да ядеш.

Момичето се подчини и вдигна месала. Жената стана, оправи вълненика си и стегна пояса под гърдите си; после влезе в стаята вдясно, взе шала си, намъкна на краката си дебели чорапи и ботушки; натърка дланите си с босилек, приглади вежди и наметна на гърба си късачето.

— Отивам у попа — рече тя. — Трябва да пратя писмо на Георгица. Гледай кокошките да не си легнат гладни и събуди аргатина. Трябва да се е замотал с кожуха и да е заспал с калпак върху очите.

— Добре, мале — отвърна момичето със сведена глава.

Витория взе дрянвата тояга зад вратата и се упъти към портата. Вятърът беше утихнал, но времето беше на дъжд, мрачно, с надвиснали облаци.

Замислена, Минодора стана, за да отиде в оградата на добитъка да събуди аргатина. Ала на лицето и се изписа някаква мисъл и усмивка. Тя се помая из къщи, изми съдините и помете трохите около

оджака. От тъмната дупка на тавана се подаде едно сиво котенце с кръгли очички, загледа я и е тъничко мяукане си поиска порцията мляко. Минодора сложи до трохите една очукана гаванка и сипа в нея няколко капки мляко. Котарачето скочи гъвкаво върху оджака, мина по поличката, слезе и зализа с розовото си езиче.

Девојката се движеше из къщи с озарени от мисъл очи и си кроеше свой план. Майка ѝ ще се забави доста, зер има както винаги да върши и други работи. През това време тя може да прати Митря да повика Женика, момчето на даскала. Харесваше ѝ как бързо пише и я поглежда дяволито е черните си като маслинки очи. Учено момче е Женика; учи в гимназията в Яш, в четвърти клас е; даскалът иска да го прави доктор. Носи си и мастилото, и листовете, когато идва и сяда на масата пред огледалото. Първо поглежда в огледалото муцуната и перчема си, после се обръща, втренчил в нея очи, и чака с перото в ръка.

Намислила си е тя вече какво ще каже в писмото си до Гица Топор и как ще го каже. Научила е едни хубави думи, които ще му харесат. И сега гледа котарачето и си ги шепне:

„Взех перото да ти пиша, мъката си да опиша на туй малко листице с много любов от сърце; как си със здравето да знам, че от всичко то най-скъпото е нам.“ Има още и други неща. На края трябва да пише така: *„Тъжно се покланям пред тебе, аз, Минодора Липан.“*

Харесваше и Женика, синът на господин Миронеску, защото пише хубаво и не се мае. Перото му скърца по хартията, после ѝ чете писмото и се усмихва. Други писари в селото имат обичай да слагат свои думи. Тогава писмото става тяхно, а тя иска да прати свое, нейно си писмо.

— Искаш ли още мляко? — пита тя котарачето.

— Искам — отвръща то тъничко.

Минодора му наля още мъничко, след това затананика някаква песен, излезе навън и отиде да събуди заспалия в кожуха си Митря, аргатина.

III

Витория Липан се отправи към църквата по дългите криви улички, после мина по пътеките между градините. Подхлъзваше се от време на време по калта, макар иначе пътят да беше чист, тъй като камънакът и пясъкът бяха попили кишата. Църквата се издигаше на една височинка, и наоколо ѝ бяха гробищата. Близко до нея вдясно беше разположено стопанството на отец Данила с къщата, плевните и пристройките. От другата страна на църквата имаше една къщица като самотна гъба сред полето. Там живееше баба Маранда. Витория имаше работа и при нея. Сега отиваше първо при попа да стъкми писмото ѝ. При баба Маранда щеше да отиде, когато мръкне, по тъмно, за да не я види никой.

За да се подготви овреме и както трябва с всичко, тя се отби в кръчмата. Влезе изотзад, за да не я запrikaзва тоя или она. Зер всички я питат за мъжа ѝ, а тя трябва да свива рамене и да се чувствува унижена и посрамена. Ала въпреки това се смее и им отвръща наперено.

Сега не ѝ се говореше. Повика в задната стаичка господин Йордан, кръчмаря, човек с пристойно държане, с червени бузи и голям корем, едва придържан от кемера му. Той дойде веднага, като едвам се промъкна през тясната и ниска вратичка. Подаде му една зелена мъничка гарафа да ѝ я напълни с четвърт от хубавата ракия. Поиска и плик и хартия за писмо. Пъхна стъкленицата в пазвата си, стисна до гърдите си с двата пръста на лявата ръка плика и листа, завити в черна хартия, и така се заизкачва към къщата на попа. Кучетата се спуснаха към портата и я посрещнаха със силен лай.

Витория се провикна и зачука на портата. От кухнята до голямата къща излезе един аргатин с подпухнало лице. Сопна се на кучетата, напсува ги, наведе се, грабна от земята една цепеница, която му попадна, и я запрати по тях. Витория мина по пътеката към голямата къща и влезе при попадията. В делничен ден винаги я заварваше на стана да тъче вълнени черги и килими. Бледа, тънка и

суха, тя все се оплакваше със слаб глас, че планинският въздух не ѝ понасял. Попадията беше от равнините край Прут. Там хората живеят другояче, сред просторни ниви и слънце. Тук и лете ходела с кожухче и пак не можела да се стопли. Двайсет и шест години, откак се отделила от рода си и не си била ходила. А отец Иримия Илиуц и презвитерът Мария били вече стари и не можели да пътуват, да дойдат при нея в планината. С шест деца бе дарила попадията съпруга си, отец Данила, всичките момчета и всичките здрави и яки, с твърди бузи. Учеха се в разни училища и добре им беше в равнината, но още по-добре се чувствуваха в планината. Всичкото здраве и всичката кръв на госпожа Аглая се бяха влели в тях и те растяха все по-яки и по-силни.

Витория ѝ рече „добър вечер“ и ѝ целуна ръка. Попадията отвърна със слабия си глас:

— Отчето ти трябва, Витория, нали?

— Дойдох да се посъветвам със светиня му и да ми напише едно писмо.

— Добре, Витория. Отец Данила е в голямата стая. Току-що се прибра от планината. Много ядове има с хората и много приказки е трябвало да изприказва, ама той, както го знаеш, умее да ги придумва и ги придобрил. Хапна и сега май си почива.

Вратата се отвори и се чу дебел глас:

— Кой е там?

— Ние сме, отче Данила.

— Аха, ти ли си, Витория? Ела насам.

Отец Даниил Милиеш разтвори широко вратата като за себе си. Разпери ръце и брадата му се развя над корема. Той беше висок, пълен човек, с малки проницателни очи. Посивялата му коса беше гладко вчесана и сплетена на плитка. Зъбите му блестяха под гъстите мустаци.

Витория влезе и затвори вратата зад себе си. Попадията остана сама със стана и в здрача на свечеряването се наведе още повече над моделите си.

— Писмо ли искаш да напиша? — попита свещеникът. — Седни. Само да запаля ламбата и веднага ще ти го напиша.

— И за туй съм дошла, отче — отвърна жената, — ала и друга неволя ме води при тебе, съвет да ти искам.

— Добре, да чуя. Какво има?

Витория остави внимателно на средата на кръглата маса плика и белия лист. Поколеба се малко, като плъзгаше очи по градските мебели в стаята, без да ги вижда.

— Отче — почна тя сдържано, — не зная какво става с моя човек. Почнах да се кахъря.

Силните зъби на отец Данила се показаха и той рече весело:

— Защо се кахъриш? Я си гледай рахата. Човекът е отишъл по работите си. Утре, другиден ще се върне с пълен кемер. Ще ти донесе нов копринен шал от Пятра.

— Добре ще е да е така, както казва светилия ти. Аз смятам, че е станало нещо, затова се бави.

— Знаеш ли нещо? Подушила ли си нещо?

— Не. Тъкмо затуй съм кахърна. През тия двайсет години научих пътищата му, знам кога тръгва и кога се връща. Може да се забави ден-два, да погуляе със свирачи, като всеки мъж, ала след туй се прибира в гнездото си. Знае, че го чакам, пък и аз не съм му била омразна.

Отец Данила се засмя:

— Знаем, знаем и то ни радва.

— Тъй че, макар да съм проста жена, броих дните на пръсти. И преди седем години ходи в Дорна за овце. Купи ги благополучно и се върна мирно и тихо в къщи. Имаше време да ги смъкне за зимуване по местата, наети от по-рано, да ги повери на овчарите, да стои при тях, докато ги преброят, да направи сметките, на плати на овчарите, после се отби един ден в Яш и още един ден в Пятра и след двайсет дни се върна. Но сега стана два пъти по толкоз.

— Така ли? Туй не знаех.

— Че ти, отче, отде ще знаеш! Не живееш с него, та да знаеш. Само мене ме боли и само аз премислям нощя всичко туй, когато будувам и слушам щуреца в огнището. А и таз нощ сънувах сън, който ми даде знак.

— Остави сънищата. Повечето са лъжливи.

— Понякога може да са лъжливи, отче, ала този сън ми дава отговор. Дето толкова го викам и очаквам, все трябваше да ми се даде отговор. Лошо го сънувах. Минаваше на кон през една черна вода.

— Значи, ще се върне.

— Не, няма да се върне. Беше гърбом към мене.

— Женски приказки са туй. Откога ви пълня главите и ви разправям да не вярвате в такива ереси!

— Не е ерес туй, отче, истински сън е.

— Както и да е. Нека бъде, както ти казваш. Трябва да има някаква причина, която го кара да се бави. Може да лежи болен, може да си е изкълчил ръка или крак...

— И туй съм мислила, отче. Ако беше тъй, щях да имам писмо. Нямаше сега да съм тука, щях да бъда при него.

— Да не би да е извършил някоя бяла и да е в тюрмата?

Жената поклати глава недоверчиво.

— Да отслужи за него молитва в църква — заключи отец Данила. — Господ ще ти даде просветление и утешение.

— Тъй, тъй, отче, туй ще е най-добре. Сега надеждата ми е в господа, в божията майка и в свети Георги. Помоли се за мене и те ще ми помогнат. Сега нямам пари у себе си, но ще дам колкото трябва, че има откъде.

— Знам, Витория, не се тревожа аз за туй. А и не ми трябват пари. Повече ще съм ти благодарен за едно овне с дебела опашка, от тия, дето Некифор ги докара. Много ще ме зарадваш, ако ми подариш едно от тях, когато напролет се върнат стадата.

— Ще стане, отче, само да видя веднъж мъжа си в къщи. Нали за такъв съвет съм дошла? Няма къде другаде да отида. Светиня ти ни е тук, в тоя планински пущинак, и кмет, и префект. Мислех биле да пишеш там, в Дорна, на началника на града, да питаш какво става.

— Хм! И туй може. Ала кой го познава там?

— Никой не го познава, зер там той е чужд. Пък и трябваше да купи овцете от едни овчари от Раръу.

— Ами тогава за какво да пиша? В Раръу господар е Горската вещица.

Попът се развесели. Жената на Липан сложи ръка на устата си, въздъхна и се извърна встрани.

— Виждам, че си донесла лист. За туй ли писмо става дума?

— Не. Искам да пратя вест на момчето.

— Добре тогава. Да го напиша веднага.

— Напиши го, отче — потвърди жената.

Тя сви вежди, впери очи пред себе си, видя Георгица между овчарите и овцете в низината и му заговори с натъртени думи.

Наведен над масата, отец Данила чакаше с перото в ръка, разкопчал риза над косматите си гърди, сякаш щеше да върши не много лека работа.

Ваталите на стана на попадията хлопнаха няколко пъти в другата стая.

— Георгиеш, мило мамино момче — почна Витория, вперила отдалеч очи в сина си, — знай, че баща ти не се е върнал още в къщи и аз смятам, че с божията воля може да е пристигнал там, в Кристещ. Ако пък не е дошъл, виж, разбери се там с кехаята дядо Алекса и продайте колкото трябва от старите угоени овци, за да се сдобиете с пари. Ако не ви стигнат, пиши да ви пратим оттук, тъй като в къщи имаме още седемдесет овчи кожи и сто агнешки и шейсет тулума сирене и деветдесет калъпа пушено сирене. Ще продам и ще ви пратя пари. Ала след туй да си дойдеш за светите празници, защото имам нужда от тебе, че сега ти си мъжът в къщи.

Отец Даниил Милиеш слушаше внимателно, потвърждаваше с глава и се усмихваше снизходително. Натопи вързаната с конец перодръжка в едно прашно шишенце с виолетово мастило, приготви ръката си, като я завъртя ловко няколко пъти и написа едно много хубаво писмо, което Витория изслуша благоговейно:

— „Прескъпи мой сине! — зачете с дебелия си глас отец Даниил Милиеш. — Съобщавам ти, че по милост божия съм здрава и желая да чуя същото и за тебе. Ще продам продукти от склада и ще ти пратя парите, от които се нуждаеш.“

Витория разбираше, че всичко е казано в писмото точно както тя искаше, само че по-ясно и по-хубаво. Целуна ръка на попа и пак му обеща овнето.

IV

Мина по мрак край гробищата. Самотната къщица на баба Маранда пращаше към дола тънки струйки светлина през малкото си колкото педя прозорче. Щом се приближи до вратата, отвътре се раздаде някакво чудновато джавкане като на животно от друг свят. Сякаш някой го душеше и то се мяташе в предсмъртни гърчове. Кроткият глас на бабата, която бърбореше зад вратата, не успяваше да го умири.

„Куче на магьосница — каза си Витория, като клатеше глава. — Зъбите му трябва да са от челик и баба Маранда му ги остри с черен брус.“

Вратата се отвори.

— Ти ли си, Витория? Чаках те.

— Тъй ли? — учуди се жената. — Трябва да си ме видяла, като отивах у попа.

— Не, не, от другаде имам аз хабер. Влез де.

Кученцето на магьосницата все още ръмжеше тъничко в нишата под оджака. Беше слабичко пале с щръкнали като на прилеп уши и облещени очи. Тънката му кожа с пепеляв миши цвят потръпваше навремени и се набръчкваше. То така се разджавкваше, сякаш искаше всички да сплаши.

— Млъкни, бабиното момиченце, и стой мирничко — закани му се с пръст старицата.

Бабиното момиченце млъкна и се сви на кравай в къта си.

Витория попита усмихнато:

— Да не го държиш в това кученце?

— Кого да държа?

— Не зная как да го нарека. Ти по-добре му знаеш името.

— Драга Витория — втренчи очи старицата в тавана и плесна ръце, — и друг път съм ти думала да не говориш за него и още повече да не споменаващ името му, че голямо премеждие може да ни сполети.

— Добре, добре — отвърна жената и се огледа наоколо. — Ти пита ли го?

— Какво да питам?

Жената на Липан приседна на края на одъра в малката ниска стаичка. Миришеше на дим. Сухи цветя, струпани из ъглите и по гредите, смесваха острия си аромат с миризмата на дима. До единия край на одъра под възглавници и завивки имаше голям брашовски сандък, изписан с червена боя. На дебелиите му халки висеше тежък катанец. „Може да е в този сандък“ — колебливо помисли Витория. Из цялото село се бе разчуло, че баба Маранда крие в къщи оня с нечестивото име. Ако го споменеш и не свариш да направиш в устата си кръст с езика, той ти отнема говора. Кой можеше да знае какъв ще да е този демон? Витория беше склонна да вярва, че той все пак се крие в това кученце. Всичко, което казва старицата, може да е лъжа, ала едно беше вярно, че тя знае някакви тайни неща и мурафети.

Въздъхна и зачака. Старицата знаеше добре какъв вятър води при нея жената на Липан, ала не я запита за нищо и почна да се окайва:

— Ох, тежко ми и горко! Никой не знае как поминувам аз тука, никой не ме поглежда, никой не ме сайдисва с наръч дърва или шепа брашно. Само кога ги слети зло или болест, тогаз се сецат за мене.

— Бабо Марандо — рече Витория, като я загледа втренчено. — Искам право да ми кажеш, излязла ли си някой път от моя дом с празни ръце?

— Не съм, не съм, невясто, грях ще сторя, ако река такава нещо. Господ ме чува.

Витория извърна очи към изток. Оттам ги гледаше и се усмихваше преподобният Сисой, който има власт на някои дребни демони. Иконата беше стара, зографисана на липова дъска. Най-хубавото в нея беше бялата брада на светеца, развята от някакъв неподвижен вятър.

— Тогава защо говориш тъй пред мене?

— Не говоря за тебе. Говоря за тези лоши хора, сред които живеем.

— Друго трябва да ми кажеш ти на мене, бабо Марандо. Ето, донесла съм ти четвърт от хубавата Йорданова ракия. Изсипи я в твоята бъклица и ми върни шишето, че друг път пак да ти донеса. Пък

ако утре си направиш труд да наминеш към нас, не забравяй да вземеш дисагите си. Донеси и една паница да ти дам малко сирене.

Старицата стоеше загледана в тракащото пламъче на газеничето, поставено на поличката над оджака.

— Хората са лоши, баба — заоплаква се тя жално, като клатеше глава със свити устни. — Разбрах, че твоят мъж, Некифор Липан е стигнал живо-здро̀во там, в тази Дорна, дето трябвало да купи овце от едни овчари. Ама после се намерила една пъстроока със сключени вежди, препречила му пътя и не го пуца да мине.

Витория затаи дъх; усети, че се задушавя.

— Купил ли е овцете?

— Туй не мога още да зная, баби. И да ги е купил, останали са му пари за харчене. Там той е като царски син, лапа жълтицата и я изплюва право срещу свирачите.

— Може ли да бъде вярно таквoз нещо, бабо Марандо? Мене гаче ли ми се не вярва.

— Вярно е, баби, вярно е. Ще ти хвърля и на карти да видиш и ти с очите си какво се пада. Таквoз ми се случи и на мене с моя на младини.

— И върна ли се?

— Върна се ами. Ама такова посрещане му направих, та не знаеше де да се дене.

Старицата измъкна от пояса си мазни оръфани по ъглите карти. Сложи на одъра една трикрака масичка, покри я с пешкир и нареди картите с образи наред с другите, означаващи скърби и радости.

Даде на Витория дама купа да я прокара леко по устата си и да си я нарече.

— Виждаш ли, невесто, как ти се падат сълзи и мъка? Ето го и твоя човек, поп спатия, пада се другаде, между много хора. Там е и пъстрооката жена, както ти казах.

Витория се замисли, претегляйки в себе си истината.

— Тъй показват картите — съгласи се тя, — ала искам да зная дали той го е видял най-напред.

— Кой той?

Витория отправи поглед към кученцето. То я гледаше с изпъкналите си очи и ръмжеше тихичко, сякаш изпод земята.

Старицата пошепна:

— Истина е. Няма какво да не вярваш.

— Нощес го сънувах, че газии на кон през една черна вода... — каза тихо жената.

— Не ти ли казвам аз? Човек на кон значи кавга.

— Отиваше към заход слънце.

— Както показват и картите: отива към чужда постеля.

Витория въздъхна. Сви устни и ги изкриви.

— Може, ала мъчно мога да повярвам такова нещо.

— Знам, че ти е мъчно. Питай го, кога се върне. Той няма да ти каже, зер не е глупав, ала ти го попитай.

— Добре, добре. Най ще се радвам да го видя да си дойде в къщи.

— Ще го видиш. Картите показват накрая радост и подарък.

Старицата размърда из стаята тежкото си тяло и затърси бъклицата, за да налее в нея хубавата ракия от кръчмата на Йордан. Месата по хълбоците и набръчканите й бузи се тресяха. Наведе се запъхтяна да вдигне трикраката масичка. Малките й очи не изпущаха нито за миг жената на Липан.

После седна пак на одъра и рече с променен глас:

— Ако стане нужда, може да се прати към това място и птицата, дето вика нощно време и има човешки очи. По-мъчно е да се направи туй, зер може да се случи нещо лошо, ала може.

— За да умре душманката ли?

Старицата потвърди, като притисна брадичка на гърдите си. Сърцето на Витория затуптя. Въпреки всичко тя реши твърдо в себе си смъртта на пъстрооката.

Сметна, че е длъжна да даде на светеца и на господ едно обяснение и рече:

— Първо ще прочета молитвите, които трябва, пред света Богородица. После ще тримирия дванайсет петъка подред. Дотогава може човекът ми да се върне.

— Дай боже... — въздъхна тъничко баба Маранда пак с променен, съвсем чужд глас.

Когато се намери вън, Витория погледна тънките облаци на небето, през които прозираше месечината. Зад нея гласът на кученцето се чуваше като скърцане на трион. Слуша го, докато се превърна на

трептене в ушите ѝ. Тогава от гробовете в гробището прелетя бавно оная птица, за която ѝ каза баба Маранда.

Не се боеше. Знаеше, че е праведна и справедлива. Все пак ускори крачки. Вятърът беше съвсем утихнал и в дола се чуваше бученето на Таркью.

У тях газеничето беше угасено. Влезе, разрови огнището в двора и намери въглени под пепелта. Спъна се в нещо меко. Насмалко да падне. Бутна го с тоягата.

От кожуха се раздаде сънливият глас на Митря:

— Кой е там бе?

Витория се засмя и не му отговори. Аргатинът скочи и извика задавено:

— Кой е там?

Втурна се към портата с издадена напред глава. Не видя никой и се спря.

— Какво има, Митре? — попита го стопанката.

— Кой е там бе? — извика пак аргатинът. После се обърна към жената. — Няма го. Отишъл си е.

— Кой?

— Онзи, дето беше тука. Видях го, както тебе виждам. Виках по него, дордето ти излезе. И сега го няма. Сякаш в земята потъна. Тъй ми се случи веднъж и в планината. Не е чиста тази работа, да знаеш.

— Добре, добре, Митре. Пъхни се пак в кожуха и се обърни на другата страна, за да не ти се случи пак.

— Кой си бе, хей? — провикна се пак аргатинът, но този път по-слабо и по-неуверено. После вдигна лакът и се почеса под мишницата.

Витория се смееше. В къщи светна.

— Ти ли си, мале? — попита Минодора от сянката в пруста. — Бях заспала и се уплаших, като чух да се вика.

— Как да не викаш, когато видиш рогатия — измърмори Митря. — Трябва да се повика поп Данила да свети вода и да поръси. Отивам да спя на другата страна до оградата.

Помъкнал кожуха подире си като някакъв труп, аргатинът отиде в другата част на тъмнината.

Стопанката влезе в къщи, запали кандилото и се прекръсти пред иконите. Двата прозореца премигнаха и засветиха слабо.

V

Когато наближиха зимните празници, Георгица остави овцете в кошарите край река Жижия на грижата на стария кехая Алекса и се прибра у дома си. Некифор Липан не беше ходил там, както правеше всяка година по въведения от него ред, а момчето беше изпълнило поръката на майка си от писмото, съставено от отец Данила.

Витория го посрещна много радостно и го целуна по двете страни; после отиде в друга стая и се затвори там да се наплаче самичка. Ала веднага се сети, че синът ѝ иде от дълъг път, че е уморен и най-вече гладен. Върна се при него, като носеше пресен хляб и кошче пушени пъстърви. Прати Митря да донесе от кръчмата на Йордан малко от хубавата ракия и накара Георгица да ѝ разкаже всичко.

— Влез изотзад! — викна тя подир аргатина.

Върна се, седна на крайчеца на одъра и се приготви да слуша.

Георгица имаше гъсти хубави вежди и нейните очи. Не беше много приказлив, но можа доста добре да разкаже какво беше оставил и какво беше видял. Имаше нов кемер и му беше драго да разкопчае везаното си кожухче, докато говори, и да пъхне ръце в кемера. Усмивваше се хубаво като момиче, мустачките му едва бяха наболи. Витория седеше от другата страна на софрата и му се радваше. Минодора се беше сгушила на ниско столче, готова да скочи, колкото пъти потрябва нещо. Вън се виждаше леко заснежената гора под синьото небе и слънцето, от което снегът се топеше.

— Добре ли е всичко там?

— Всичко. Намерихме висок и жилав камъш. Изплетохме кошари да издържат три години. Изкопахме и землянки. Оправих всички с парите. Там още няма зима и овцете намират трева из мочурищата. Някои от стопаните на местата вдигнаха врява, но бай Алекса, кехаята, знаеше как да им отвърне, зер той е ходил много и за петдесет и пети път отива на Жижия и на Прут. После преброихме овцете и бай Алекса ги отбеляза на рабоша, а аз ги записах в тефтера.

Бай Алекса ми се смя. Казваше, че за пръв път виждал овце да се записват в тефтер.

Минодора се обади от мястото си.

— Какви са хората там?

— Хора като всички хора — засмя се момъкът.

— Хора стават ли?

— Стават. После се качих на влака и пътувахме, пътувахме, докато стигнахме Пятра.

Жените знаеха нещо смътно за влака. Не посмяха да искат да им обясни.

Замълчаха. Един страшен въпрос се беше изправил помежду им.

Витория почака да отмине вълната, която я задушаваше, и каза тихо, като погледна светлината навън:

— Нямам още никаква вест от баща ти.

Георгица остави полека лъжицата до паницата и бутна настрана хляба, изпечен нарочно за него. Загледа се и той през прозореца. Криволичещата пътека беше пуста.

— Какво може да е, не разбирам — продължи майката. — Посъветвах се с попа, платих му да чете молитви. Ще почакам още малко да видя какво е решил господ. Мисля и тъй, и инак, премислям, ала един сън ме гризе и ме съсипва. Ще видя какво ще стане, докато изтримиря дванадесетте петъка. Нали сме сами тук, без роднини, ще трябва тебе да пратя, като мъж, да потърсиш баща си и да го намериш.

— Ще отида — рече Георгица колебливо. — Може нещо да му се е случило.

— Какво може да му се е случило — отвърна поривисто майка му. — Не вярвам някоя жена да му е направила магия, както казва баба Маранда. Разбрах сега, че демонът, дето е у нея, ако то има, е глупав. Или е глупав, или няма никаква сила, затуй я държи тъй окаяна и сиромашкия. Ако имаше сила да узнае къде е, щеше да може и да го върне. Нямахте да трябва да прави, както ме съветва тя, магии и знаци по възъчни човечета, да им пробожда очите и сърцето, та боденето да стигнело очите и сърцето на онази. Моят сън е по-лош знак. Право казваш ти: случило му се е нещо, за което ме е страх да помисля. По-добре да е тъй, както казва бабата, отколкото туй, което показва моят сън.

— Какво казва баба Маранда и за какви магии става дума? — запита момчето много учудено и зачака с полуотворени уста.

— Както не знаеш, сине, тези неща, тъй ядовете и болестите тебе да не знаят. Приказвам и аз, като че съм сама. Мисля, че и другите ги знаят. Зер и деня, и нощя само за туй мисля. Трябва да отидеш да търсиш баща си, друго няма какво да знаеш.

— Ще отида, щом казваш, ала добре ще е да ми кажеш къде и как, за да знам какво да правя.

Витория премигна и го загледа. Видя, че е стеснителен и колеблив, а тя мислеше за толкова неща, изпълнена беше с толкова решителност и болка. Въздъхна ядосано и почна да прибира масата с отсечени движения. Минодора понечи да ѝ помогне, но тя я бутна с лакът настрана. Георгица се прекръсти пред иконите и благодари на бога за софрата, после излезе из село да се срещне с приятели и да научи новини за момите, с които се имаше. Майка му го сподире с поглед далече по уличката, след това седна до оджака, стисна глава с опрени на коленете лакти и потъна в мисли, както правеше напоследък.

Съмнението, което се бе промъкнало в душата ѝ, в съзнанието ѝ, беше като вечно буден червей.

Постепенно се откъсна от всичко наоколо и потъна в себе си. Разбираше, че трябва да се откаже от надеждата да ѝ помогне единственият мъж в къщата им. Това беше голямо огорчение за нея. Може би той се осланяше на нея. Все пак ще намери начин тя да помогне с ума си, а той с мишците си. Цялото ѝ същество се съсредоточаваше върху тая тъма, от която трябваше да бликне светлината. Това беше, както се казва, едни проблем — дума и понятие, свършено непознати за една жена от планината.

Времето спря. Все пак тя го отмерваше с тримиренето на петъците, през които се мотаеше насам-натам, без да яде, без да пие вода, без да продумва дума, дръпнала черната забрадка върху устата си. Празниците и веселбите през дългите зимни нощи и наедряването на деня за пръв път ѝ бяха чужди и далечни. Беше се отказала от новогодишните пожелания и песни, от игрите и хората, от обичаите и от всичката врява и веселие в тоя планински кът.

Отдалечени от хората на низината, поколения след поколения през стотици и стотици години се бяха радвали на нарастването на

деня и почването на новата година. Всичко си вървеше като по времето на Бурбиста, древния цар; сменяли са се владетели, променяли са се езиците, но навиците на човека и на природата са си останали; тъй че редно беше и нейните деца да вземат полагаемото им се от живота. Ала тя се смяташе мъртва, както смяташе мъртъв и мъжа си, който не беше при нея. Едва сега разбираше, че любовта ѝ се е запазила такава, каквата беше на младини. Би трябвало да се срамува, защото има големи деца; но тя признаваше това само пред себе си, пред нощите и пред щурците в оджака.

Когато на Богоявление отец Даниил Милиеш благослови кладенците, изворите и всички води, гората на Магура беше цялата заскрежена. Небесният свод зеленееше, урвите бяха пълни с преспи, пътищата към река Бистрица затворени. Но беше седмият петък от Виториното тримирене и тя реши в своето усамотение да направи едно пътуване до Пятра, до манастира „Бистрица“.

— Хората казват, че щом по Богоявление има скреж, годината ще бъде берекетлия — каза Георгица, когато се връщаха от църква.

— Тъй казват — отвърна майка му, — ала за нас няма вече нито радост, нито берекет.

Очите на момъка се натъжиха. Тази година всичките веселби му бяха отровени.

— Пригответе с Митря шейната — продължи Витория. — Напълни я със сено, сложи и един чувал ечемик за конете. Утре сутринта ще тръгнем за Пятра.

— Ще можем ли по това време, мале?

— Ще се опитаме; който не се опитва, не сполучва.

— И това е вярно — отвърна момчето натъжено, защото нямаше да отиде на хорото на другия ден.

— На хорото ще отиде сестра ти — продължи жената, като го гледаше с крайчеца на окоето си. — Ще каже тя на момите по някоя добра дума за тебе, а ние ще си гледаме работата.

„Тази мойта майка трябва да е магьосница; познава какво мислиш“... — разсъждаваше много учуден Георгица.

Щом стигнаха в къщи, отиде намръщен в обора и отдели двете пъстри кончета, които си подхождаха във впряг. Даде им ечемик в една копаня и очисти опашките и гривите им от бодилите. После блъсна с крак шейната и я избути от отвора на плевника. Пригответи всичко сам,

без Митря, за да се отърве от една грижа, като си мислеше колко свободен беше в планината като дете и колко хубави неща бяха в негова власт. Потокът и вировете, пътеките към къпинака и по-нагоре, към боровинките, и приказките, които слушаше вечер в егрека, когато пламъците на огъня осветяваха края на гората, всичко беше негово, когато обикаляше на воля подир стадата на овчарите; знаеше да вика на свечеряване лещарките и сръндаците. Всичко това му напомняше сега сеното, в чийто дъх преминаха летата на детинството му. И всичко се разпиля, както се разпилява сега в студа дъхът на сеното. Сега вече се впряга в живота с тежки грижи. Изглежда, че баща му Некифор е паднал нейде и е загинал или пък хайдуци са го убили. Премного е още млад за такива тежки грижи около стопанството им. И как се е променила майка му! Гледа все сърдито, все е настръхнала, готова да се кара.

Когато влезе в къщи, Витория вдигна глава от огнището.

— Не гледай тъй начумерено, Георгица. Слънцето отсега нататък започва да изгрява за теб.

„Какво ли иска да каже?“ — запита се той, без да й отвърне.

— Аз чета в тебе, макар да не зная четмо и писмо. Трябва да разбереш, че е свършено вече с игрите. Отсега нататък трябва да покажеш, че си мъж. Аз нямам помощ от друго, имам нужда от твоите мишци.

В гласа на майка му трептяха сълзи. Домъчня му малко за нея, ала не можеше да измисли нито една утешителна дума.

На другия ден, събота, тръгнаха по изгрев, загърнати в кожуси. Времето беше тихо и меко, ала пътят беше мъчен, защото още нямаше добри пъртини. Конете се бореха усърдно. По едно време Георгица хвърли кожуха и измъкна изпод сеното една дървена лопата. Щом почна да се бори с прясната, изведнъж усети в себе си сила и упоритост и не спря, докато не я надви, като да беше живо същество. Погледна към майка си, видя, че тя се усмихва и разбра, че и е дал отговора, който вчера не можа да измисли. „Жените са по-хитри — каза си той, като хващаше поводите, — но умеят да говорят; мъжете са по-глупави, ала са по-смели и по-упорити.“

Тези думи пак майка му ги беше казала някога.

Едва към пладне стигнаха река Бистрица. Минаха по замръзналата река, пътят към града беше заледен. Отбиха вляво, в

манастира. Пристигнаха тъкмо за вечерното богослужение сред запалени свещи и псалмопения. Всички монаси бяха по троновите си с наведени калимавки. Архимандрит Висарион, игуменът, отслужваше вечернята.

Момчето остана назад, за да прибере конете. Витория остави кожуха си до вратата и тръгна пъргаво само по късаче, стъпвайки меко с цървулите си по килима. Спря пред иконостаса и много смирено и набожно се поклони дълбоко пред светците и се прекръсти, опирайки десница до земята. Докато се кръстеше, тя бързо шепнеше мисълта, която я изгаряше. После се приближи до свещниците и запали свещите, които носеше от къщи, увити в бял пош, обточен със златни пулчета, отиде при най-голямата и най-почитаната икона в манастира, пред която най-много искаше да изкаже мъката си. Света Ана я погледна през дима на свещите и планинката коленичи и ѝ целуна ръка. Смирено, със сведено чело, тя ѝ подари поша с една сребърна пара, завързана в единия ъгъл, и каза шепнешком тайната си; каза и съня си и поиска отговор. Предаде се на светицата с цялата си душа, като ранена жертва, и остави сълзите си да капят по поша. После стана и без да вижда никого, отиде до вратата вляво от олтара, скръсти смирено ръце под гърдите си, наведе глава и зачака.

Чу кротък глас. Разбра, че някой я вика. Отвори очи, погледна олтара и видя преподобния Висарион. Веднага коленичи и целуна полите на одеждите му. А старият сух йеромонах с бяла брада положи ръка на главата ѝ.

— Отче, дошла съм да питам нещо и да искам съвет... — пошепна тя.

— Помоли ли се пред света Ана?

— Помолих се.

— Тогава чакай — поръча и архимандритът.

Тя застана неподвижна и зачака.

След като свърши светата служба, йеромонахът ѝ каза да го последва. Изкачиха стълбите към неговите покои, после я остави да почака още в една висока стая с канапета, маси и отбрани украси. „Игуменът е също като богаташ...“ — помисли тя, но не посмя да седне.

Влезе преподобният Висарион. Попита я откъде е. Спомнял си, че я бил виждал в светия манастир с мъжа ѝ.

— Вярно, преподобни отче. Тогава дойдохме с мъжа ми зарад един мор по нашите овце в полето. И света Ана ги спаси. Сега, свети отче, съм дошла за мъжа си, дете загина. Отиде да купува овце. Отиде по Петровден и вече не се върна.

Разправи на отец Висарион всичко с повече думи, отколкото беше необходимо. Старецът я слушаше и кимаше с глава. Уморен беше, спеше му се, ала я слушаше благосклонно.

— Съобщила ли си на властта?

— На коя власт? В наше село няма ни кмет, ни стражар. Оплаках се само на отец Данила. И сега дойдох да преплача на света Ана.

— Добре си сторила, невесто. Да почакаме. Света Ана ще се застъпи за тебе пред престола на небесното царство. А дотогава ти иди при земните власти в Пятра. Иди в полицията и при префекта и им разкажи случилото се, за да разследват.

— Разбирам — отвърна Витория, — и при тях ще ида, ала голямата ми надежда е другаде.

VI

Прекара нощта в една килия под покоите на архимандрита, след което стоя дълго на приказка с жените, дошли от далечни места. Беше вече късно, когато те отидоха да спят. Влезе Георгица, изтегна се на една страна на одърчето и веднага заспа, сякаш се пренесе в друг, щастлив свят. Тя остана сама под кандилото и иконите, замислена дълбоко върху това, което имаше да прави на другия ден. Струваше ѝ се най-мъчното нещо да намери между толкова други улици тъкмо оная, която ѝ трябва, и на тази улица тъкмо къщата на много катове. Във всички стаи седели хора пред маси с писалка зад ухото и пишели. А в една отделна стая седял най-главният — кмет или префект, или полицаи. Бил дебел, брадат и гледал намръщено. Вадел чибука от устата си и крещял на по-малките. Щом го чуели, писарите в другите стаи навеждали глава и пишели усърдно, като се поглеждали скришом и си правели знаци.

Там, значи, е земната власт. И във всички градове чак до Букурещ имало такива служители — и кметове, и префекти, и полицаи; а в Букурещ стоял кралят на трон и давал заповеди на всички. Добре е, много е добре, че е тъй наредено: всичко да се върши по заповед и да се записва какво е направено. Тъй в градовете се знаело кой продава добитък и кой купува и кой накъде отива. Тъй било и в Дорна. Не като нагоре по Таркю, дето хората все още живеят като едно време и както им сече главата. Ако някой направи някоя беля или убие някого, запрашва в планината, крие се из скалите и се храни с малини като мечките, докато зимата го прогони. Тогава хората гохващат, връзват го и го предават долу на властите.

Вярно е, че докато тая беда не бе сполетяла дома ѝ, тя не проявяваше любопитство към тия кралски служители, нито пък ѝ трябваха. Гледаше си домакинството и овцете, продаваше сирене, даваше на бирника данъка, и толкоз. Това дори беше повече мъжка работа. Некифор Липан отбираше от всичките тези работи и винаги знаеше на коя врата да похлопа и пред какъв служител да се яви, тъй

като от младини ходеше по ония места долу в кралството; а тя, като жена, си остана в дивотията. Знаеше кое как да стори, ала пред другия, непознатия свят пристъпваше плахо.

На другия ден след изгрев-слънце отиде в Пятра. Беше виждала града по време на панаира, ала го познаваше откъм другата страна: откъм блъсканицата и навалищата, откъм веселбите и кръчмите, дето ставаше сборището на планинците. Отседна със сина си в един познат хан, ядоха печено на скара месо и бял хляб и изпиха една гарафа вино. Още щом отвори уста да попита, Витория научи къде може да намери господин префекта. Само префектът можел да разследва нещо, станало вън от града, ала в неговите предели. Остави сина си и шейната в хана и отиде сама. Веднага го намери. С питане навсякъде можеш да отидеш.

Къщата беше голяма, хубава и на няколко ката. Сърцето и се успокои веднага, като видя там да ходят насам-натам хора, облечени като по нейния край. Попита ги и те й казаха, че там било и съдилището, дето хората се съдят. И туй знаеше тя от мъжа си, ала за пръв път се сблъскваше с тия неща.

Изкачи се на втория кат по едни широки стъпала. Един стар разсилен я запита кого дири. Господин префекта търсела. Много добре; да чакала, докато й дойде редът.

Зачака. Обмисляше как с по-сгодни думи да разкаже случката.

Погледът ѝ се замрежи, когато влезе в хубавата стая със скъпа наредба. Видя, че префектът не е нито брадат, нито пуши с чибук, нито пък е намръщен. Млад човек с бръснато лице и подстригана коса, сресана на път в средата, облечен в тъмни дрехи. И се усмихва, защото няма нейните тревоги.

Той я загледа, без да мръдне от мястото си. Витория бе нагласила набързо на главата си бродирания шал с копринени ресни и бе съблякла кожуха си. Тя не беше вече млада, но в погледа ѝ имаше нещо необикновено красиво. Очите ѝ блестяха като през тънка мъглица зад дългите завити нагоре ресници. Като усети, че е харесана, жената веднага придоби оня вид, с който се оглежда в огледалото: с едва загатнат смях в очите.

— За какво става дума, невясто? Какъв вятър те носи насам? — запита човекът на властта, като я гледаше и премяташе в ръка един кокален нож.

— Не е добър тоя вятър, дето ме носи, господин префект. Има вече седемдесет и три дена, откак човекът ми замина от къщи и още не се е върнал. Отиде в Дорна за едни овце. Не ми е писал, от никого не съм чула вест за него. Седя тъй и го чакам, а той се не връща.

— От седемдесет и три дни ли? Как е възможно? Овне ли отиде да купува? Носеше ли пари у себе си?

— Носеше. За да плати на овчарите в Раръу.

— И не се е обаждал никак?

— Никак.

— Тогава крадци са го обрала и са го убили.

— Тъй трябва да е — пошепна планинката с разбито сърце. — Туй показва и сънят, дето все го сънувам.

— Би могло да се е случило и нещо друго.

— Наистина може. Може да е заседнал в някоя чужда къща. Сега вече и на туй съм каил.

Префектът поклати глава, като я гледаше малко изкосо. Тя потисна плача си, който напираше и който разкриви за миг лицето ѝ, и избърса с пръст сълзите от очите си.

— Трябва да наредя да се разследва — каза той благосклонно. — Направи една жалба и ми я донеси.

Жената кимна с глава.

— Разбра ли?

— Разбрах.

— Накарай да ти я напише някой от чиновниците тук или някой адвокат. Залепи гербова марка и ми я донеси да сложа резолюция.

Планинката пак кимна с глава.

— Разбра ли?

— Разбрах.

— Не се тревожи много. Още нищо не се знае.

— Зная аз, зная — отвърна мрачно планинката.

Но и така, тъжна, тя беше хубава. Човекът на властта драсна кибрит и си запали цигара. Витория приведе рамене, обърна се, отвори вратата и излезе. Беше зашеметена. Никой досега не беше осветил така мрака, в който се луташе, мрака, който се наричаше Дорна. Иконите мълчаха, макар да знаеха. И ето един човек, един от служителите на краля изрече думата, в която беше истината. Тая дума беше и в нея,

само че тя не смееше да я разрови. Некифор беше убит от злосторници.

Взе кожуха си, оставен до вратата, и се озърна; ала сълзите ѝ пречеха да вижда; избърса ги с острите косми на кожуха. Старият добър разсилен я наблюдаваше и с показалеца на лявата си ръка се почесваше по бялата брадичка. Дясната му ръка държеше дръжката на вратата на префекта.

— Какво още искаш, невясто? Имаш ли нужда от нещо?

— Имам нужда някой да ми напише една жалба.

— Може, защо да не може? Каква жалба? За какво?

— Жалба за човека ми, че много време мина, откакто отиде някъде и не се върна.

— Не е лесно, ала може да се направи. Аз мога да ти намеря човек, майстор по тия работи, ама трябва да отида да го подиря. Една е тук службата ми и държавата ми плаща за нея, а друга е да отида да диря туй, дето на теб ти трябва.

Витория го загледа усмихната:

— Ти мислиш, дядо, че аз не си зная работата? Зная аз, че трябва да ти дам за чашка вино, да се почерпиш за тази твоя голяма служба. Да не ти е криво, ала повече от пет лен няма да ти дам.

— Добре, добре, ама на този, дето ще ти напише жалбата, трябва да му дадеш повече.

— Нему ще дам десет.

— А за гербовата марка?

— Ще дам десет и за гербова марка. Трябва да се залепи на жалбата, знам.

— Добре. Тогава отивам да търся човека. Тъй ще ти я изпише той, че и кралят да я прочете, ще се просълзи. Такова майсторско перо има, каквото друго не се среща. Само дето е голям пияница. Ще трябва да го потърся в кръчмата. Пък ти ме чакай тук, не мърдай и пригответи гологаните.

Старецът се завъртя около нея, сякаш искаше да я омагьоса да стои на едно място. Пусна вратата на префекта и заситни бързо по стъпалата. Витория придоби пак смръщения си враждебен израз.

Разсилният се върна с прошенописеца. Майсторът на жалбите беше с лъснати ботуши, червен нос и бяла пръчица в ръката; нямаше балтон; ходеше наперено без тая излишна за него дреха. Доби

презрителен израз, когато разбра, че ще му се плати само десет леи за работата, която изисква голямо умение и майсторство.

Витория поглеждаше бързо ту стареца, който беше поел отново властта си над вратата на префекта, ту червения нос на надутия човек и стисна упорито устни.

Тя даде на разсилния уговорената цена, за да не става разправия на това чуждо място, намъкна кожуха си, спусна се по стълбите и излезе на улицата.

Изведнъж беше взела друго решение. Ще отиде при някой адвокат, по-учен човек, или ще накара в село, в Магура, отец Данила да я напише. Няма по-изкусен жалбописец от свещеника. При това той знае всичко, както е било, и най-вярно ще го каже. Ала за какво ще ѝ послужи жалбата, щом няма вече съмнение, че Некифор Липан е убит? Кой ще може да намери човек, хвърлен с главата надолу в някой кладенец? Ето това значеше нейният сън с мътната вода към заход слънце. Щом няма от него вест, щом няма вест и за смъртта му, тогава злосторниците са го хвърлили в кладенец. Щом е тъй, наистина никой не може да открие трупа на мъртвия, ако небесното просветление не го изкара на бял свят. Затова пак в света Ана от манастира „Бистрица“ трябва да има надежда. По волята на светицата днес ѝ дойде просветлението. След това просветление светицата ще реши по някакъв начин къде трябва да отиде и къде да го търси.

— Къде отиваш, невясто? — запита я леко облеченият човек, като я докосна с пръчицата си.

Тя се спря и се обърна към него.

— Отивам, където си искам. Подай си ръката да ти дам парата, както на стареца, и си върви, откъдето си дошъл, докато не те е пронизала изстинката.

— Я виж! Че само за толкоз ли си оставих аз работата и книжата? Тъй ли мислиш, че стават тия работи?

— Върви си, че е студено... — посъветва го планинката със смях.

Прошенописецът се спря, измърмори една псувня, отправена към тая „смахната“ планинка, както я определи той, и пъкна в джоба си банкнотата от пет леи.

Бързайки към хана, Витория чувствуваше как я изпълват храбри мисли и непоколебими решения. Няма съмнение, че всичко това ѝ иде

от мястото, дето бе коленичила и с болка на душата бе молила за помощ. И всички тези мисли и решения сякаш се вливаха в нея заедно със снежинките, които я боцкаха, разнасяни от вятъра, който духаше тъкмо откъм онова място.

От най-голяма полза, както се виждаше, беше отиването ѝ при света Ана и в Пятра. Макар да знаеше, че Некифор Липан е загинал, макар лютата болка по него да я мъчеше, все пак мракът в нея се бе разпилял.

Като се завърна в къщи, тя си почина един ден, после пристъпи към изпълнение на големите решения, които бликаха едно след друго от пронизателните очи на светицата.

Първо отиде при отец Даниил Милиеш, за да ѝ напише жалбата до властта.

— Отче Данила — рече тя смирено, — аз не проумявам как трябва да се стъкми такава жалба, ала светиня ти отбира от всичко, затуй, моля ти се, тури в нея всичките ми мъки и тегла, тъй както се слага чер пипер в гозбата. Пиши как напусто съм чакала толкоз време и съм се надявала и хората на властта ще разберат, че трябва да тръгнат да го търсят.

— Добре, Витория, ще пиша. Знам аз какво да кажа.

— Само толкоз искам. После да правят, каквото знаят, зер аз подкрепа от тях не чакам.

— Права си, най-голямата подкрепа трябва да очакваме от бога.

— Така е. След като пратя жалбата, ще си свърша всичко, каквото имам да върша, и сама ще отида в Дорна. Приех вече решението в сърцето си. Няма да има мира за мене, както нямат мира водите на Таркъу, докато не намеря Некифор Липан.

— Тогава защо да пиша жалбата?

— Тъй, да я има; и други да знаят колко ми е черна-почерняла душата. Остават ми още пет петъци; дотогава ще продам, каквото имам, и ще събера парите, които ми трябва, ще се изповядам и причестя. Щом той е отишъл на другия свят, ще отида и аз подире му.

— Дотогава може да дойде някоя вест.

— Не го вярвам аз туй, отче. Истината излезе наяве, показана ми беше от свят лик. Преподобната Ана тогаз ме погледна и ме прониза чак до сърцето. Тя ми даде ум какво да сторя.

— Добре, Витория, щом вярваш, върви. Твой дълг е.

— Ще взема със себе си и момчето, да имам до себе си мъжка сила. Утре ще дам на ковача парче желязо да ми изкове секира, пък светиня ти ще направи добро, ако я благослови.

— И туй ще направя. Ала ти смисли ли добре, имаш много път да ходиш и ще се бавиш там? Какво ще правиш с щерка си?

— И за туй съм мислила. Една моя леля, сестра на майка ми, е калугерка в манастира „Варатек“. Мелания я викат. Само тя от всичките майчини сестри живее там. Ще натоваря един ден момчето на шейната заедно с прикята му и ще го стоваря на главата на леля ми, монахинята Мелания.

— Имотът ти ще остане безстопанствен.

— Нека остане, отче. Пак ще го натъкмя аз. Ще оставя на Митря две-три глави добитък и тъй ще му река: „Слушай, Митре, ще се грижиш за тях и ще спиш, друго няма да правиш, докато се върна.“

— Туй най-много ще му хареса.

— Па да не би за друго да го е оставил господ на земята? Този човек, отче, е наказание за майката, дето го е родила. Кой знае с какво е прегрешила пред бога или пред мъжа си?! Може да е мамила мъжа си и да го е притеснявала, кога е бил в беда, или пък е поругала постелята му; пък може и магии да му е правила. Затуй господ ѝ е дал този Митря. С такъв дар я е зарадвал, че тя склопила очи и умряла. А аз ще заведа при мъжа си един хубав и як момък, рожбата на нашата любов на младини, дето съм я пазила като златна пара.

Тъй беше решила и точно тъй стори.

На двадесет и седми февруари, храмовия празник на преподобния Прокопий, тя натовари шейната с прикята на Минодора. Тя и дъщеря и седнаха отгоре и Георгица шибна шарените кончета. Момчето плачеше, притиснало очи с ръце, а лицето на майката беше неподвижно и замряло като портрет.

Чак когато излязоха от селото и се смъкнаха в долината, тя се раздвижи, обърна се към слънцето и се прекръсти.

— Слушай, дъще — рече тя, без да се гневи, — не ставай глупава и не се окайвай. Днес е свети понеделник и ние сме тръгнали да изпълняваме туй, което съм решила.

VII

В четвъртък, на девети март, отец Даниил извърши в църква хубаво богослужение за светите четиридесет мъченици Севастийски. Беше първият ден, когато снегът започна да се топи след продължителните студове. Стрехите капеха и слънцето блестеше ослепително над Магура и по снеговете. От боровете по стръмните склонове гарваните излетяха към синевата, после се върнаха с бавен летеж и грачене да чупят с клюнове и да шибат с криле замразените от Малък Сечко яйца.

Подпомогната от Георгица, Витория занесе в църква хубави дарове: кравайчета, коливо, дървено масло и вино. Забучи в тях свещи и ги запали. После се прекръсти пред всички икони и застана близо до олтара. Отец Даниил и поднесе светото причастие. Тя затвори очи и коленичи, усетила в устата и в душата си прохлада на роса. Никой от хората там не разбираше смисъла на това причестяване. Тя се бе очистила от всякакви помисли, желаня и щения и бе запазила само непоклатимото си решение. Песнопението и шепотът достигаха до ушите ѝ като тихи вълни. Бе платила на свещеника три каймета по двайсет леи да се моли на господата да закриля пътя ѝ. И наистина свещеникът между другите молитви и славословия повиши глас и отправи моление, което пак само тя разбра, и то изпълни цялата ѝ душа.

„И ти се молим още за тия, които са на път...“ — пееше хубаво и високо отец Даниил Милиеш.

Витория въздъхна, направи няколко метана, целуна каменната плоча и стана. За нея богослужението беше свършило. Направи знак с очи на Георгица, че могат да си вървят. Още много работи за оправяне имаха този ден.

— Топъл вятър духа — каза тя, като стигнаха в къщи. — Познава се, че влизаме в зодията на пролетта.

— Може да случим хубаво време по пътя — отвърна момчето.

— Ех, Георгица, нашият път е дълъг и има да ни шибат още виелици; трябва да падне още сняг по време на багненето и на щъркелите. Дордето се върнем ние, много неща могат да станат.

Момъкът поклати глава и нищо не каза. Майка му решаваше кога ще тръгнат и кога ще се върнат. Виждаше се, че решаваше и какво ще бъде времето. Той трябваше само да ѝ се подчинява.

— Слушай, Митре — обърна се стопанката към аргатина. — Ще замина от къщи за малко време.

— Разбирам, разбирам — отвърна Митря, като се захили. — Отиваш да докараш господаря оттам, дето се е заплеснал по някоя и дето го е ударил на гуляи.

— Ти откъде знаеш?

— Научих и аз. Говорят из село. Казват, че няма да е лошо да вземеш и оглавник, по-лесно да го докараш. Че то, ако тръгнеш днес, в неделя си тука. Ала не бой се, ще пазя аз къщата.

— Ще я пазиш, знам — потвърди стопанката. — Всичкото ми упование е в тебе. Господ закриля всичко, дето твоята ръка пипне. Докато ни няма, стой си при говедата и си спи. Стани, заведи ги да ги напоиш, дай им да ядат и пак си легни. Не забравяй да ядеш и ти, да не отпаднеш. Отелената крава има още малко мляко. Дой я и пий. Пък на муцуната на телето надени бодливия намордник да бодне майка си, когато иска да бозае, и тя ще го бие и пъди. Тъй че с млякото от кравата и брашното в чувала, и с туй, което съм ти оставила там, ще прекараш тези три дена.

— Пък и аз ще поспастрям.

— То се знае. Такъв стопанин като тебе не пилее. Ако се догоди тъй, че и в понеделник не се върна, а на тебе ти трябва нещо, намини към отец Даниил; оставила съм му аз дума.

— Какво да диря при отец Даниил?

— Той ще ти каже, а ти го слушай.

Тя влезе в къщи и остави кожухчето си до оджака; взе машата, разбута заровените под пепелта въглени и натрупа върху тях борови трески. Изтича за вода и постави котлето на пиростията. Върху един чирек от счупено котле сложи да се запече сланина и късове пушено свинско месо. Докато обедът се готвеше, тя почна да вади и трупа на края на кревата губери и черги. Георгица я гледаше все тъй учудено, както от някое време насам гледаше майка си.

— Защо ме гледаш тъй? — попита го тя усмихната. — Тези и още някои неща ще ги сложиш довечера на шейничката и ще ги закараш по тъмно у отец Данила. Оставям ги на попадия Аглая да ми ги пази. Ела сега да ядеш. Обърни мамалигата върху дъската, донеси софрата и сядай. От утре нататък няма да имаме този рахатлък. Докато ходим и дирим, ще хапваме набързо и на крак.

Момъкът се съгласи мълчаливо и с това. За да си подложи за онуй, което го очакваше, той нагъваше филия след филия мамалига, топеше в маста големи зальци и им слагаше сирене. Едва по-късно забеляза, че майка му седи пред него със скръстени ръце и го гледа, без да се докосва до яденето. „Ако наистина е магьосница — помисли си той, — става тъй, че аз ям, а тя набира сили!“

Жената събра бързо съдините, изми ги и ги нареди на полицата. Когато слагаше последната паница, извърна глава и погледна навън. На пруста неколцина мъже изтупваха снега от нозете си. Тя оправи набързо шала на главата си и отвори. Георгица стоеше неподвижен на мястото си и гледаше какво още има да става.

— Искате ли гости? — попита свещеникът, като затропа в трема с големите си ботуши.

— Заповядайте, заповядайте. Целувам ти десницата, отче.

След отец Милиеш влезе господин Йордан, кръчмарят. След господин Йордан сви глава да не се удари в горния праг един висок и слаб търговец, облечен в градски дрехи. Острите косми на подстриганите му мустаци и закръглената брада стърчаха като бодли на рижав таралеж. Такива рижави петънца пъстреха необраслите с косми места по лицето му. Свали и той калпак и поздрави домакията.

Жената го изгледа с бърз поглед от горе до долу и от долу на горе. После извърна глава и попита:

— Този ли е търговецът?

— Той е — отвърна Йордан.

— Аз съм познат и приятел на твоя мъж — намеси се високият човек, като търсеше с поглед място да седне. — В дома на приятел аз ще седна, дори никой да не ме е поканил, ала само след като седне отец Даниил. Първо той да седне, после аз. Невясто, аз имам дюкян, кръчма и хан в Калугарени. Там винаги има място за Некифор Липан да отседне. Винаги намира при мене хубаво ядене, чаша вино и легло да си отпочине.

— Ти да не си господин Давид?

— Аз съм Давид. Вземал съм пари от господин Некифор Липан, ала съм му и давал срещу стока. Аз винаги съм бил първият му мющерия и, мога да кажа, най-добрият му мющерия. Нарядко отиваше по-нататък от мене.

— Добре, господин Давид. Кога ще се връщаш в Калугарени?

— Утре ще си ходя със стоката, която ще купя.

— Тогава до Калугарени ще си бъдем дружина.

— Ще си бъдем, защо да не си бъдем? По-добре е да си имаш дружина, отколкото да си сам. Някаква работа ли имаш в Калугарени?

— Малко по-нататък от Калугарени имам работа.

Търговецът искаше да попита още нещо, но замълча и огледа наоколо.

— Стоката е оттатък, в голямата одая — поде домакинята. — Синът ми написа на тази бележка колко тулума сирене, колко калъпа пушено сирене и колко агнешки кожи са ми останали. Написа и цената, след като се съветвах със свещеника и с господин Йордан. Посмалих малко, за да не се разправяме. Нямам сега сърце да се пазаря. Прегледай сам стоката, преброй я и ми дай парите още сега.

Търговецът погледна бележката и не каза нищо. Сви едното си око, а с другото погледна господин Йордан, но той разглеждаше много внимателно домакинята.

— Всичките пари ли ти трябват? И то да ти ги наброя веднага, тъй ли?

— Тъй, както казах. Иначе ще се забавя с един ден, ако ходя със стоката в Пятра.

— Може и два дни да се забавиш.

— Може.

— Аз ще ти кажа, че и три дни може да се забавиш. Видяла ли си ти търговец да брои пари тъй, както ти искаш? Трябва да поговорим, да се уверя, че стоката ми отърва и да разбере дали не може да се понамали от цената; пък и аз да си преброя парите и да видя дали имам колкото искаш. Търговецът трябва да усети, че е търговец. Ти искаш като държавата, твърда цена.

— Как го каза?

— Твърда цена.

— Тъй искам аз, господин Давид. Бъди добър и мини оттатък с момчето и господин Йордан и прегледай стоката. Премисли, пресметни... Ако си господин Давид, за когото ми говори моят мъж, знам, че си спечелил много от него. Ще спечелиш сега и от мене. Такъв ти е занаятът на тебе, нали си търговец.

— Понякога съм губил.

— Не си тогаз добър търговец.

— Пък друг път съм печелил. Добре де, нека бъде както ти казваш. Ще прегледам и ще пресметна. Ще понамалиш от цената и ще се спогодим.

Господин Давид преглежда дълго стоката, после излязоха въвн с господин Йордан и почнаха да се съветват. Търговецът гладеше с лявата ръка четинестата си брада, а с дясната подрънкваше някакви ключове в дълбокия джоб на бозовото си шаячно палто.

— Виж какво ще ти кажа, господин Йордан — пришепна той на кръчмаря, като се доближи до рамото му и сви дясното си око. — Ако не бях евреин и женен и ако тази планинка нямаше мъж, до една седмица щях да вдигна сватба. И отец Даниил щеше да ме венчае. И тъй, вземам стоката и ти давам комисионата, която ми искаш в писмото.

След като търговецът наброи банкнотите и ги остави на снопче на масата, Витория ги взе внимателно и ги преброи и тя: тридесет и осем хиляди леи. Зави ги в парчето вестник, от което ги извади господин Давид, пхна ги в една кожена чанта, закопча токите и помоли отец Даниил да вземе у тях чантата до сутринта на другия ден.

Георгица следеше внимателно думите и държането на майка си. Харесваше му, ала се и учудваше. Искаше му се да я попита защо дава парите на свещеника. „Бои се да не я ограби някой през нощта.“ И откритието на тая истина го развесели тъй, та чак се разсмя.

Гостите си бяха отишли.

— Че нали имаме секирата, дето я благослови отец Даниил? — каза той.

— Тя е за друго — отвърна Витория.

Надвечер търговецът дойде с широка шейна, впрегната в два червеникави коня, и натовари стоката. Последните слънчеви лъчи блеснаха по ледените висулки на стряхата, после по високата небесна синева. Беше тихо и димът от комините се издигаше право нагоре.

Витория направи рано леглата. Георгица ѝ каза, че излиза из село и щял да се забави до първи петли. Искал да намине към една седянка за чепкане на вълна. Витория угаси газеничето и остана на тъмно, ала дълго време не заспа.

Когато се събуди, чу южнякът да блъска в рамките на прозорците. Този звук с някакви странни извивки беше придружен от прегракнал уплашен вик. Тя веднага позна гласа на Митря.

Скочи от леглото и потърси да обуе нещо. После залепи лице на прозореца. Отдръпна се и внимателно откачи от гвоздеа двуцевката, която висеше там на ремъка си така, както я беше оставил Некифор Липан. Опипа я и изтегли петлетата. Намъкна само късачето и отиде до външната врата; чак тогава чу ясно виковете на Митря. Някакъв звяр се бе вмъкнал при добитъка. Всички кучета наоколо се бяха разбудили и лаеха. Витория дръпна резето. Когато отвори, чу и гласа на Георгица, смесен с гласа на аргатина. Вдигна пушката към стряхата и стреля веднъж. В този миг от задния ъгъл на къщата се отделиха две човешки сенки и удариха на бяг, потъвайки в мрака към гората.

Людете от съседните дворове притичваха шумно на помощ; някои чупеха или измъкваха пръти от плетовете. А Митря разправяше случката като някакво чудо: как вълкът прескочил кожуха му и се хвърлил връз свините в дъното на обора и как те скочили изведнъж разярени и заудряли със зурлите си вълка, и го удряли, дордето той смогнал да грабне тоягата. Имал си той една тежка дрянова тояга, която държал винаги до себе си за такива нужди. Като му стоварил една тояга, вълкът рекъл „хъ“ също като човек. Ударил го още веднъж и го утрепал. Щом го видели катурнат, двете бели овчарски кучета забили веднага зъбите си в шията му.

— Ами защо викаше толкова, щом си го утрепал? — попита Витория.

— Много ме беше страх... — призна Митря, като се смееше, и ритна убития вълк с върха на цървула си.

Жената гледеше замислена убития звяр и следеше във въображението си двете сенки, които без друго щяха да ѝ докарат беда; вдигна очи към звездите и усети топлия вятър под късачето си; във всичко това тя виждаше знаци, ала още неясни.

Щом влезе в къщи, запали газеничето и накара сина си да напълни отново пушката. Виждаше тя сега, че трябва да вземе със себе

си тая пушка. Кой знае каква пушка е! Може да е убила някога човек; затова е скъсена по хайдушки. Липан я бе купил от един скитник и я държеше за в случай на опасност. Тъй че трябваше да му я занесе тя самата.

Не усещаше вече нужда от почивка. Обу цървулите и сложи в дисагите ботушите си и дрехи за преобличане. Постланите с черги дървени седла за шарените кончета бяха готови и на тях висяха окачени торбите със сухоежбина. Клашниците и кожусите стояха до тях. Щом отминели последните снежни облаци и дойдели топлите дни, можели да оставят кожусите в някой хан по пътя и щяло да им бъде по-леко.

— Та колко ще стоим? — запита Георгица, чието учудване нямаше край.

— Няма да стоим. Ще ходим, докато намерим туй, което дирим. Друга работа нямаме. Не забравяй да наостриш секирата, за да имаш повече упование в нея.

В петък, десети март, на ранина планинката и синът и оседлаха шарените коне и ги яхнаха. Минаха край отец Данила и Георгица взе от попадията чантата и я донесе на майка си. Слязоха до кръчмата, събудиха господин Пордан и му поискаха една бъклица ракия. Когато слънцето изгряваше, те бяха вече във от селото и язدهа покрай потока в посока към река Бистрица.

Южнякът шушнеше по размекнатия сняг и небето беше синьо като синчец. Георгица носеше секирата, окачена на десния му хълбок, а Витория беше вързала късата пушка отзад на седлото си. Вървяха един до друг пред шейната на евреина. Когато слънцето блесна на изток към река Бистрица, първо планинката, после момъкът се прекръстиха три пъти, свели чела към изгрева.

VIII

По едно време евреинът се обади зад тях:

— Както виждам, невясто, на дълъг път си тръгнала.

Георгица продължи напред, а Витория дръпна юздите на коня и се изравни с шейната. Както яздеше от дясната страна на шейната, тя попита, без да поглежда търговеца:

— Ти отде знаеш? Разправи ли ти нещо господин Йордан?

— Нужно ли е да ми разправя? Искам да ти кажа, че пътят ти няма да е толкова дълъг, колкото ще има да криволичи. Да предположим, че искаш да отидеш в Дорна да намериш мъжа си. Това не е толкоз мъчно. Качваш се на шейната, синът ти или някой друг мъж кара конете и те завежда в Дорна. Сега, дордето има сняг, пътищата са лесни. Или още по-лесно: прескачаш до Пятра, качваш се на влака и готово.

— Има право търговецът — потвърди с глава Георгица, като гледаше напред.

— Защо да имам право? — засмя се господин Давид. — Съвсем нямам право. Да речем, че тръгнете с шепната. След три дни ще се размрази. Какво ще правите тогава? А може би ще трябва да вървите и край стръмнини, по места, дето е имало егреци. С шейната не можеш се оправи, още повече като почнат пороищата. А с коня можеш да минеш. Значи, ти си тръгнала с намерение да се бавиш, да дириш, да ходиш и тук, и там. Виждам, че на момчето му се иска с влак да пътува. Но във влака човек все едно, че е без крака, ням и къорав. Аз, преди да стигна Дорна, искам да спра по хановете или при някои хора в селата. Да видя, да чуя нещо. Некифор Липан може и да не е стигнал до Дорна.

Жената слушаше замислена.

— Значи, господин Йордан ти е казал какво диря.

— Каза ми в писмото, че имате хубава стока за продан, че ти трябва пари, за да намериш мъжа си. Снощи чух в кръчмата, като говореха и селяните. Ама те се шегуваха, както се шегуват хората.

Казваха, че Некифор избягал от жена си и че когато си го хванела, щяла си да го натикаш в тюрмата. Приказки! Когато се събрахте твоите и неговите роднини, да видите какво и що е, кой ти даде тоз съвет да чакаш толкова време?

— Ох, господин Давид — въздъхна планинката, — ние нямаме рода тук в Магура. Напуснали сме нашите краища още на младини и тук си свихме гнездо. И братята на Некифор са овчари. Доколкото съм чувала, една зима те били стигнали с овцете си до Крим. Настанили се там на богати пасища до морето. Щели, казват, да се върнат подир петнайсет години само с мулетата, натоварени с тулуми с пари. Аз братя нямам; сестрите ми останаха отатък, зад другите планини, и не сме се ни видели, ни чули вече. Старите и те измряха. Тъй че тук живеем само ние и децата ни. А съвет ми даде малкото акъл, с който ме е надарил господ. Закъснях много, дорде чаках. Какво можех да направя?

— Така е — съгласи се търговецът. — И сега смяташ, че е загинал някъде.

— Защо тъй мислиш?

— Ами защото си тръгнала да го дириш. Ако не беше тъй, както си чакала досега, можеше да чакаш и от сега нататък.

— И туй е вярно. Ала аз не мислех, че разбойниците може да са го нападнали, преди да е стигнал там. Носеше у себе си пари, както и аз сега нося. Не го беше страх и ходеше и нощя. Аз смятам да ходя само от изгрев до залез-слънце и да не оставам сама по пътя, повечето да имам дружина. На света има зли хора, ала има и свестни. Тази нощ господ ми изпрати един горски звяр, за да ми покаже двама от злите хора. За парите ми са ламтели, както ви разправих в кръчмата. Разбрах и туй, че господин Йордан е от свестните хора, не е бил барабан, че парите са в отец Данила.

— Хм! — рече Георгица, като се смееше в себе си.

— Слушай, невясто — поде отново търговецът, като се усмихна и сви дясното си око. С отвореното око гледаше встрани, а показалеца на дясната си ръка беше вдигнал към свитото око. — Слушай. Не си бъркай ума с такива мисли. Твоят мъж не е мъртъв, нито е на път, нито пък е в Дорна.

Жената едва не извика от радост.

— Знаеш ли нещо?

— Не, не зная.

Тя сведе глава.

— Не мога да зная, защото не съм бил с него. Но като стоя и размишлявам като човек, ще ти кажа, че всичко на света си има име, глас и знак. Тук вляво на баира се виждат седем къщи от греди и шиндри, покрити със сняг. И от седем комина излиза дим. Те не викат, ала колкото за казване, казват нещо. Първо, казват едно число: седем. Второ, казват, че е зима, че стопаните седят до оджака и приготвят мамалигата и пръжките. Ако от един от оджаците не излизаше дим, той щеше друго да казва. Значи, всичко на този свят показва нещо. Ти чула ли си някога да не се разбере за някое убийство и труп да не излезе наяве? Орлите и враните налитат на леша и сочат къде лежи убит от разбойници човек. Ако пък е удавен, водата го изхвърля на брега. Ако е хвърлен в кладенец, ще дойде сушаво време и тоз, който погледне в кладенеца, ще види да стърчат нозете на убития. Ако е заровен, вълк ще го изрови. Значи, всяко нещо говори. Господ е наредил тъй да бъде. От уста на уста всичко стига там, където трябва, и се знае. Братята на Некифор Липан, както казваш, стигнали до Крим. Все едно, че са умрели. И все пак има вест от тях. От твоя мъж няма вест, защото се потайва нейде. Ако беше загинал, щеше да се узнае. Още нещо ще ти кажа аз: ти трябва да вярваш, че е жив, за да имаш сили да го търсиш.

Жената поклати глава и сви устни малко презрително.

— От всичко туй, дето ми казваш, търговецо, раздирам, че искаш да ме утешиш, защото имаш добро сърце. Ала трябва да знаеш, че аз не съм тръгнала току-тъй, на мене ми са дадени знаци и заповеди. Ако е загинал, още повече се полага да го намеря, зер ако е жив, той сам ще се завърне.

— Добре, добре — рече търговецът и шибна конете.

Когато стигнаха Бистрица, слънцето се бе издигнало на пладне и стрехите в село Таркъу капеха и блестяха като гердани от живи манисти. Ала реката беше още покрита със зеленикав лед и по него минаваха шейни, натоварени с пънове и хора, нарамили брадви. Само там, дето се вливаше Таркъу, имаше дупка, в която зодата бълбукаше и блестяше като слънчево гнездо.

На другия бряг на реката спряха, за да си починат животните. Витория и синът ѝ хапнаха край дисагите. Господин Давид се сети, че

имал работа при някакъв търговец. Но там, където трябвало да отиде, намерил, изглежда, други двама-трима брадати като него търговци и е останал да си приказват и да се съветват, решейки с пръсти брадите си. Така си мислеше планинката, докато го чакаше и пазеше стоката му. По едно време господин Давид се зададе забързан, като правеше големи крачки из мекия сняг с тежките си ботуши. Сне торбите с ечемик от главите на конете и взе камшика.

— Сега вече можем да тръгваме. Говорих с едни тукашни евреи за световните работи, както си имаме навик. Научих каква е цената на зърнените храни в Галаи, в Хамбург и в Париж. Никой от тях не е ходил в Дорна тази зима. „Какви хора сте вие, та нито един да не отиде в Дорна?“ — „Ето, такива сме ние, от тия, дето не сме ходили в Дорна“ — отвърнаха те. „Добре — викам, — като е тъй, да ви сподоби господ със здрави деца и да ви видя пак след сто години.“ Ала ме почерпиха с чаша хубаво вино, туй не мога да отрека. Тук, на туй място, дето Таркю се влива в Бистрица, правят най-хубавото вино, от цариградски стафиди.

— Май много се забави, господин търговецо, пък ний бързаме — осмели се Георгица.

— Имате много време, докато се стопят снеговете и се оттекат ледовете. Ала преди да говорим за всички тези работи, поисках да ми услужат с една роба, за да си направя молитвата. Сега вече тръгваме. Дорде залезе слънцето, ще стигнем Биказ. Ще отседнем у един добър човек, християнин. Имам си аз мои хора. Ще отида при евреи да пийна вино от стафиди и да попитам дали и те не са ходили тази зима в Дорна. Ако и те не са имали там работа, ще ги напсувам вече.

Така вървяха бавно по размекнатия път нагоре покрай Бистрица. Планинката смяташе евреина за човек, „пратен им от провидението“, понеже им беше полезен. Той умееше да говори и се завираше навсякъде.

Преспяха в село Биказ в хана на Доня. Погрижиха се за конете, дадоха им зоб, занесоха дисагите си в една одая и останаха до късно на приказка с кръчмаря и със стопанката му. За тях Некифор Липан беше познат човек.

— Работен и наперен човек — каза ханджията Доня. — Не се скъпи на парите, само да му е всичко по угодата. Отколе не съм го

виждал. Трябва да има работа нейде из низината. Или венчава и кръщава у тях на село. Ала щом пукне пролетта, пак ще довтаса.

— Откога не сте го виждали? — попита планинката.

— Че май от множко време, нейде откъм есента. Нагоре отиваше. Добър кон имаше.

Господин Давид намигна леко с дясното си око. Планинката не попита повече нищо.

— Ала защо разпитвате тъй? — заинтересува се Доня.

— Дължи някакви пари на тази жена — отвърна господин Давид.

— Защо не го подирите у дома му, нагоре по Раръу?

— Няма го в къщи; и аз го дирих. Оттам се връщаме сега и ще си бъдем дружина до Калугарени.

— Че де може тогава да го намерите? Щом го няма горе в планината, трябва да е при овцете си по блатата край Прут или Жижиия.

— Казват, че се бил спрял в Дорна тази есен, след като минал оттука.

— Може. Щеше да купува там овце от някакви овчари. Ако е намерил там храна за стадото, може и там да е останал.

— Ти знаеш ли нещо? Чул ли си?

— Нищо не съм чул.

Витория въздъхна, потърка леко очите си с длани и оправи шала на главата си.

На другия ден, събота, възседнаха конете и зачакаха търговеца. Той пак закъсня. Изкара шейната си на пътя едва когато напечените от слънцето стрехи зацърцориха.

— Много ще ви се моля, приятели, да не ми се сърдите, че закъснях — заоправдава се той със смях. — То стана поради нашите еврейски пазарлъци с господ. Днес е събота и на нас не ни е разрешено да пътуваме. Може само ако сме по вода, и то само докъдето свършва тази вода. Щом се намираш сред вода, няма накъде. Тъй че господ ни разреши да бъдем пътници по вода. Като знам, че довечера трябва без друго да си бъда в Калугарени, чаках да почне да се топи снегът и стрехите да потекат. Щом потече вода под шейната, мога вече да тръгна. Сега до къщи все по вода ще вървя.

Витория се почуди.

— Каква е тая ваша управия? С вашия господ ли приказва?

— Аз не, а един мой отдавнашен роднина. Мойсей му казват. Тъй че ще пътувам по вода до къщи, а там моята булиса ще ме посрещне с отворени обятия. Водата си остава вода, а в къщи ще намеря вино и топла гозба. Ще останете да пренощувате у дома, ако ви е угодно, както е оставал и Некифор Липан.

— Както разбирам, много пъти ти е гостувал той.

— Гостувал ми е и ще даде господ пак да ми гостува. Тъй както аз смятам, ти ще се върнеш с него.

Така разговаряха и вървяха; и обедната почивка остана зад тях; после в крайчеца на лявото им око остана да се ниже синкавата сянка на покрития със сняг Чахлъу. Сега там, в огрените от слънцето скатове, мечките подават муцуни от пещерите, сумтят на слънце и кихат. Скоро над старите смърчове ще долетят диви петли, ще кацнат по клоните и ще закълват шишарките. Поточетата са започнали да клокочат другояче, със звук на звънчета, и заприпкаха по скалисти и ледени прагове и ту се скриваха, ту се показваха като видения в дантелени рокли от пяна.

И планинката също като горските животни усети мириса на нова вода. Уморена беше след два дни яздене и се радваше на мисълта за меко легло.

В Калугарени къщичката на евреина беше зад дюкянчето му недалеч от Пятра Теюлуй. Жена му, дебела и бяла еврейка, с разлята гуша, го посрещна радостно, с напевен говор. После облеци очи към планинката, като видя, че измъква иззад седлото късата, хайдушка пушка.

Влязоха в една прекалено затоплена стаичка. Момъкът се нахрани добре, а майката стоя права. После потърси стомничката с вода и пи, да угаси огъня си.

От прозорчето се виждаше в здрача самотната Пятра Теюлуй със снежния си калпак.

— Моят мъж — обърна се тя към домакина — ми разправи веднъж приказката за тази канара.

— Знам я — каза господин Давид. — Приказката разправя, че някога дяволът откъртил една нощ тая канара от върха на Чахлъу и я мъкнал дотук на ръце, за да я тури напреко в Бистрица, да спре водите и да залее наоколо. Но докато летял с канарата в ръце, пропели трети

петли. Дяволът се уплашил да не го огрее слънцето, захвърлил канарата и побягнал в тъмните пущинаци. Тъй разправят хората де.

— Щом разправят, трябва да е истина — възрази Георгица.

— Може да е истина, ала не е истина. Или пък дяволът не е имал достатъчно ум. Защо не се е върнал през другата нощ да ритне канарата в Бистрица? Канарата си стои тука от памтивека, още когато не е имало ни хора, ни дяволи. И Некифор Липан, колкото пъти спреше у нас и седнеше до този прозорец, все му се искаше да се качи на канарата и да се закани с брадва на дявола. Винаги се скарвах с него и не го пуцах. А той викаше, че искал да вземе там и кофичка с вино, и циганите, свирачите. Ама те, щом чуеха, се изпокриваха зад къщата.

— Наистина такъв беше, сприхав ставаше, когато си пийнеш. Мене ми беше драго, като го виждах такъв куражлия. Никой не можеше да му излезе насреща. Веднъж, когато се връщахме от Пятра, бях трудна с Георгица, насреща ни излязоха едни хора, нацапани със сажди по лицата. Вдигнаха тояги и ни викнаха да оставим парите, които имаме, и храната, която носим. Изскочиха пред нас от сипея на един завой на пътя. Беше по мръкнало. Некифор имаше секира. Току смъкна калпака от главата си, разтърси коси и грабна секирата. И само туй им извика: „Сега ще ви храсна по главите и ще ви изрита в дерето, мърши такива!“ И те се свиха зад едни шубраци и се потулиха. Не се боеше той от разбойници; куражлия беше, не губеше ума и дума. Само ако някой приятел го нападне изневиделица, тъй, отстрани, тогава...

Жената на господин Давид размаха ръце и заразправя нещо на чужд език. Търговецът обясни:

— Жена ми казва, че само така е могъл някой да го убие; иначе не е и могло да бъде. И на нея Некифор ѝ беше много драг.

Витория плъзна очи към еврейката с тънка усмивка.

Домакинята каза още нещо.

— Казва, че когато тази есен минал оттук за Дорна, бил сам, без другар. Вярно е, че аз не го видях. Бях отишъл в града за стока.

Еврейката добави нещо.

— Казва — обясни търговецът, — че стоял много малко. Тръгнал привечер на път.

Витория гледаше през прозореца в мрака и преценяваше казаното.

— Казва, че имал пари в себе си и жена ми го молела да не тръгва; ала той не я послушал и тръгнал.

— Може — каза планинката, изкриви устни и ги стисна силно.

Георгица се беше отпуснал на леглото до печката и беше заспал по гръб. Домакинята пак каза нещо.

— Какво казва?

— Казва, че момчето прилича на баща си.

— Може и да прилича.

Когато остана сама, планинката направи дребни кръстни знаци към вратите и над възглавницата, дете щеше да легне. После седна на едно трикрако столче, обхвана с ръце коленете си и впери мрачен поглед пред себе си. Опитваше се да спре Липан, да обърне лицето му към себе си и да го види добре. Ала той потъваше нейде надълбоко и пролетните води се разливаха над него.

Вън капеха стрехите.

— Некифор — прошепна тя към видението, — кажи ми, не си ли с друга?

Момъкът се размърда и отвори очи.

— Рече ли нещо, мале?

— Нищо не съм рекла — отвърна тя, вперила поглед в прозореца.

Той я гледа известно време, после, грабнат от сладкия сън, затвори клепачи.

Витория съдеше сега мъжа си. Имаше тя да му казва много неща; и му ги казваше, без да мръдне устни. Казваше му ги в себе си със старите си съмнения и страдания. Друг път го беше нападала с истински думи заради мерака му да отбива коня си от пътя и да отсяда при разни жени. Бяха го наковладили пред нея кехаите, смирени хора, с опростени от бога грехове. Ако сега е загинал, беше й останал длъжник за тези усмивки и часове, прекарани при тях.

На Гергьовден се изпълваха девет години, откакто се бе нахвърлила отгоре му като ястреб, очите му щеше да извади, щеше да го удуши. Той я буташе с ръка настрана и се смееше. Тя се разгневи още повече и му напомни за една грозотия и проклетница от село Таркью: „Там спиращ ти и си пилееш парите“ — натякваше му тя с ядни думи и пак налиташе отгоре му. Тогава той първо я удари, после я прегърна и я притисна на гърдите си. Тя млъкна изведнъж, като да бе

умряла. Завря лице под мишницата му и като гламава зачака милувките му. Преди седем години я удари зарад една друга. Веднъж зарад едни черни очи, друг път зарад сините очи на една немцойка. Разбираше тя някак, че това за него е едно развлечение, нещо като да изпие чаша вино или да откърши клонче; и че тя беше над всички. Тя имаше над него някаква власт и някаква тайна сила, която Липан не можеше да отгатне. Той се връщаше при нея като при чист извор.

Не можеше да бъде еврейка; нито пък унгарка със зелени очи; той трябва да е загинал някъде.

Повика го още веднъж с цялата си душа и с цялото си сърце, като му прощаваше всичко, ала Некифор Липан не ѝ отговори.

Сутринта в неделя, уморена, със сини кръгове под очите, тя възседна пак коня. Слушаше различните съвети на търговеца, загледана другаде. Трепна и се заслуша внимателно само когато той заговори за сметки и ѝ даваше някакви препоръки за пари.

— Добре, добре ще е — съгласи се тя. — Да ти платя сега за пренощуването, а ти ми развали няколко хиляди, да имам дребни пари подръка, да не се хвърля в очи и да вкарам някого в грях. Ако бяха мои пари — нищо, ще ми ги вземе, и толкоз! Ала това са негови пари.

— Чии пари са?

Тя отговори безмълвно в себе си, само за себе си: „На Липан, на умрелия.“ Взе дребните пари, върза ги в тъгля на един пош и заби пети в корема на шарения кон.

До село Фаркаша вървяха все по слънчево време. Щом влязоха в селото, внезапно откъм голямата планина задуха студен вятър и докара тъмни облаци и снежна виелица. Когато минаваха пред църквата, не се виждаше вече ни небе, ни земя.

Витория спря коня, слезе и се прекръсти, обърната към светата обител.

— Георгица — рече тя, — това е знак да пренощуваме тук.

И момъкът слезе от коня. Поведоха конете и главниците и тръгнаха да търсят къде да преспят.

IX

Не познаваха селото. Вървяха по главната улица и въртяха глава ту наляво, ту надясно. Сиви пориви вятър и сняг идеха насреща им и ги шибаха по очите.

Внезапно виелицата отмина и слънцето блесна отново на синьото небе. Пред тях улицата зави остро и те сякаш попаднаха в друг свят. Видяха на един мегдан да се трупат хора и да се блъскат; тия, които бяха отзад, се мъчеха да минат напред. Някой говореше високо от пруста на една къща. Хората се размърдаха и отвориха път на един дребен, мургав човек с голяма глава. Изглеждаше да е човек на властта. Облечен беше в шуба с яка от видра, а на главата си имаше остър астраганен калпак. Той вдигна глава и загледа подир отминаващата виелица, която летеше към запад.

Към това кръстовище по друг път идваха хора. Двама стражари с пушки на рамо вървяха малко по-напред и блъскаха в гърба двама души, облечени по градски, ала доста окъсани. Ръкавите на балтоните им бяха твърде къси. Те не изглеждаха засегнати от унижителното си положение.

Човекът с острия астраганен калпак и яка от видра се смръщи. Спря се и дочака стражарите да доведат двамата чак пред краката му. Той стоеше нависоко, а стражарите се спряха по-ниско.

Вятърът беше съвсем утихнал. Слънцето грееше някак по детоки весело. Никой от хората, които бяха там, не се беше учудил на бурята. Всички, както и Витория, и Георгица, се учудваха на двамата странници.

— Какво ли са сторили? — запита загрижено жената одного от планинците.

— Не зная. Сега ще ги съдят и ще разберем.

— Ами кой е този, мъничкият наперен господин?

— Важен човек. Господин помощник-префектът.

— Виждам, че е събрал народ подире си.

— Събра. Имаше събрание у кмета, да съобщи на хората заповедите на властта. Ще има в Пятра избори за депутати.

Витория не разбираше тези работи. Нея повече я интересуваха двамата дрипльовци. Подпря се на седлото и се подигна на пръсти, за да вижда по-добре.

Господин помощник-префектът попита сърдито. Говореше високо и сопнато:

— Какви са тия типове?

Единият от стражарите обясни. Намерили ги в кръчмата сред селяните с някаква игра, някаква мушама, боядисана в различни цветове и с числа. Постилали я на масата и карали селяните да залагат пари и да хвърлят заровете. Ако улучели числата, плащали им; ако не улучели, прибирали парите на хората и ги пъхали в джобовете си.

— Аха, от тия ли сте ми били? — впери очи в тях помощник-префектът.

— Господин помощник-префект — почна да се оправдава единият от тях, високият, като ръкомахаше, а другият го гледаше покорно, вдигнал към него глава. — Господин помощник-префект, моля да благоволите да ме изслушате и ще видите, че в цялата тая работа няма нищо непочтено. Това е само една игра на късмет. Аз ви познавам, господин помощник-префект. Вие сте господин помощник-префектът Анастасе Балмез. Зная ви като справедлив човек. Ще се съгласите и вие, че можем да печелим, но можем и да губим. И наистина понякога губим, както стана в Хангу. Това е сделка като всяка друга сделка.

— Как? И в Хангу ли сте били? — учуди се с тънък глас помощник-префектът Балмез, като вдигна високо глава. — Аз събирам хората за техен интерес, за тяхно добро, а вие идвате, от друга страна, да ги мамите с вашите лъжи?

— Може ли такава нещo, господин помощник-префект! Ние никого не лъжем. Та ние имаме работа със зрели хора. Обясняваме им и не ги караме непременно да залагат. На когото му харесва, залага. Можем ли да ги спрем?

— Знам ви аз какви сте. Я ми кажете първо каква е тази ваша игра?

— Със зарове е, господин помощник-префект, и с печеливши числа. Комуто харесва играта, залага един лей. Ако печели, плащам му

седем.

— Добра сделка наистина. Я да вдигнат ръка тези, които са спечелили. Виждам, че никои не вдига ръка. Сега моля ви да благоволят, както казва този търговец, да вдигнат ръка тези, които са загубили. Толкова ли много сте тия, дето сте загубили? Както виждам, всички сте загубили.

Хората се смееха и ръкомахаха. Имаха поне едно забавление за изгубените си пари.

Представителят на властта доби по-строг вид.

— А сега вие, почтени търговци на пари, покажете ми документите си. Да видя аз кои сте и откъде идете?

Единият от стражарите докладва почитателно:

— Разрешете да доложя, господин помощник-префект. Аз ги разпитах вече. Нямам никакъв документ.

— От Галац сме. Аз се казвам Спиру Георгиу, а моят другар Янку Некулау.

— А, от Галац сте. Значи, познавате планинците от пристанището, когато идват там със саловете. Затъжили сте се за тях и сте дошли тук да ги търсите. Покажете ми разрешението си за тая игра на късмет.

— Нямаме.

— Тогава — кресна помощник-префектът и сякаш изведнъж стана по-висок — водете ги от участък на участък, докато стигнете в префектурата. Но първо ще оставите тук парите, които сте измъкнали от хората. Ще се предадат с протокол на кмета.

— Защо му са на кмета? — обади се някой.

— За да ги върне на ощетените.

— Че отде ще се знае кой е загубил и колко е загубил?

Хората пак го удариха на забавление. Забавляваше се и Витория. И на нея и се искаше да си опита късмета, да сложи един лей и да спечели седем. Виждаше, че и на Георгица му е мъчно, задето ги поведоха под конвой.

А по въпроса за какво ще бъдат употребени парите, селяните се разделиха на лагери. Едните ги искаха за буре вино, другите — за църквата. Помощник-префектът слезе точно пред Витория и Георгица. Макар да не беше чак толкова голям човек, планинката се смути от погледа му. Дори забрави да се дръпне от пътя му.

— А вие какво искате? — попита я той.

— И аз нямам документи — отвърна тя обърквана.

— Какви документи? Какви документи? Не ми трябва никакви документи. Не виждам ли аз, че си жена на овчар откъм Таркью.

— Тъй е — потвърди Витория усмихната.

— А този момък син ли ти е?

— Син ми е.

— Не се бави тук. Яхвай коня и си върви в къщи, че мъжът ти те чака.

— Не си отивам в къщи, господине. Отивам в Дорна.

— Много добре. Може би отиваш да събираш борчовете за стоката. Пролет идва и имате нужда от пари. Върви по живо, по здраво.

Планинката сметна, че трябва да обясни нещо.

— Аз съм жената на Некифор Липан.

Помощник-префектът сви рамене. Не го познавал. И сред селяните, които се бяха насъбрали и слушаха, никой не показа с нищо, че познава Некифор. Така е, далеч беше техният край и тук тя беше непозната. Но все пак имаше една полза: това, че този мъничък мъж мисли, че отива за пари. Добре ще е така да казва на всички отсега нататък, за да не изкушат парите и някой лош човек, като си помисли обратното.

— Харесва ми — каза тя и пак се усмихна — как режеш и проумяваш всичко.

— Че аз цял живот живея между планинци — каза със задоволство Анастасе Балмез. — Познавам ги, както познавам жена си.

Витория видя, че неколцина зад гърба на помощник-префекта се поусмихнаха под мустак. След като той отмина важно, чу да шушукат и се засмя и тя.

— Ако ни познава така, значи, твърде не ни познава.

От планината пак долетя виелица, тоя път по-силна, с едри меки снежни парцали. Хората се развикаха и се разбягаха. Витория се подслони с конете под първия заслон, който и попадна — един одимен навес, — и зачака да премине и тая вълна. Но този път виелицата не стихваше. Слънцето сякаш беше потънало в друг свят. Снегът шибаше и сякаш се беше свечерило.

— Мислех, че ще можем да продължим — каза Георгица. — Сега пак ще трябва да търсим къде да ноцуваме.

— Ще потърсим и ще намерим — отвърна жената. — Аз все се надявам да светне. Ти не знаеш ли, че Докия^[1] си изтърсва кожусите и после ги простира на слънце?

— Коя Докия? — обади се някой сопнато.

Един човек с дълъг рунтав кожух, чиито влакна бяха повиснали от влагата, изникна от виелицата и влезе под навеса. С черните си кокалести ръце смъкна калпака от главата си и го изтърси от водата. Беше побелял старец с четинести вежди. Сумтеше силно. Жената веднага разбра, че е пиян.

— Коя Докия? — кипна той отново, наведе се леко и се изправи рязко.

— Баба Докия... — захили се Георгица.

— Коя баба Докия? Оная от планината или тая, дето е къщи?

Витория се намеси:

— Не се сърди, дядо. Ние твоята баба нито сме я виждали, нито я познаваме.

— Докия ѝ е името.

— Да ти е жива и здрава.

— Да ми е! А вие какво дирите тук? Влизате току-тъй с конете си. Хубава работа! Нито мене питате, нито на бабата ми се обаждате да излезе.

— Ще си отидем, не се ядосвай. Ние сме другоселци.

— Е, не може тъй, невясто. Тръгнала си от Таркъу за Дорна, пък дори конете ти не са в ред. Че как да не се ядосвам? Трябваше да почукаш на портата и да повикаш бабата ми да ти отвори. Да отвори обора, да прибере конете и да им даде сено да хапнат. Да си внесете вътре дисагите и да си починете. Да ви дам парче сух хляб и чаша вода. Зер това имаме, това ще ви дам, ама да не стоите тук на завет до дувара ми, че е резил за мене. А конете трябва отново да подковете. Аз съм желенар и налбантин. А чак утре сутринта мога да им слонови подкови. Днес е света неделя. Бях на черква; после се поотбих в кръчмата. Къде е бабата ми? Хей, бабо Докия!

И почна да чука на вратнята.

— Щом съм ядосан, ядосан съм, и туйто, на вас какво ви става?

Баба Докия се показва на прага по вълненик и везана риза.

— Защо хлопаш, старче?

— За да отвориш.

— Че портата кога е заключена? Бутни и влез. Виждам, че водиш людски хора.

— Водя я! Да не те е яд?

— Защо да ме е яд? Каня ги от все сърце да останат у нас да нощуват.

— Утре заран ще им подкова конете.

— Ще ги подковеш, ама доведи сега хората вътре. Не ги дръж вън. Бутни портата и вкарай конете в дама. Докато им внесеш вързопите в къщи, аз ще сложа да варя мамалигата.

— Тъй ще сторя, ала да знаеш, че съм ядосан.

Витория се осмели и го попита с меден глас:

— Как ти е името, дядо?

— Прикоп.

— Дядо Прикоп, колкото и да си сърдит, аз ще ти кажа, че бабата ти на младини е била хубава жена.

— Вярно е, хубава беше, ала и много ядове съм брал с нея. Затуй съм ядосан аз и сега и не ми минава ядът. Само да не сте посмели да кажете, че не е тъй, както аз казвам. Ще останете, ще хапнете и ще пийнете с мене и с бабата ми. Утре заран ще ви подкова конете.

Какво й хрумна на Липановата жена да запита ковача за някои неща, докато нареждаха дисагите си до оджака?

Той си беше съблякъл кожуха и ги беше накарал да си съблекат и те дебелите дрехи. Настани ги на столчета край огъня и им наля ракия в зелени чашки.

— Дядо Прикоп, не си ли подковавал и друг път коне на хора откъм Таркью?

— Подковавал съм.

— Ами не се ли е отбивал в твоята налбантница тази есен един човек с черен кон? Бяла дамба на челото си имаше конят.

— Отбивал се е, отбивал се е.

— Ами сецаш ли се как беше облечен този човек?

— Сецам се. Беше с пепеляв калпак, пък кожухът му беше на клинове от черна овца, къс до коленете. Обут беше с дебели ботуши.

— Тоз човек, дядо Прикоп, е бил моят стопанин.

— Хм! — рече дядо Прикоп. — Щом е твоят стопанин, тогава мога да ти кажа, че е чудо човек. Не ми хареса само дето тръгна нощя на път. Искаше ми се да се почерпя с него, както с вас. С хората от

нашето село не се черпя аз, ала ми е драго да се почерпя с чужди, че те са пътници, имат си ядове; хубаво е да седнеш с тях, да ги поканиш да изпият сладко чаша вино и да им кажеш някоя добра дума. Ама този човек казваше, че щял да тръгне през нощта, зер му харесвало да върви по месечина. Не искал да знае, че имало злосторници; имал бил за тях в дисагите си пълни пищови. Тръгна и по едно време си засвири да не му е досадно.

— Той е бил — промълви планинката и капна на земята няколко капки ракия, преди да пие.

[1] Докия — персонаж от румънската митология, отговаря на българската Баба Марта. — Б.пр. ↑

Х

Чудни същества са тези обитатели на планините. Сурови и непостоянни като водите и като времето, търпеливи в страданията, както и в лютите зими; безгрижни в радостта, както и в жегите; те обичат да любят и да пият; обичат своите нрави и обичаи, останали от памтивека, и отбягват чуждите хора и хората на равнината; връщат се в леговищата си, както горските зверове, ала преди всичко си живеят под слънцето, със сърце, сякаш от него откъснато: най-често блестящо и гальовно, изпълнено с песен и приятелство. Такъв беше и Некифор Липан, който сега го нямаше. Така биваше посрещана Витория по пътя не само от дядо Прикоп. В Борка попадна на едно кръщене. Селяните им запречиха пътя, хванаха конете им за поводите и ги вкараха в двора. Лицата им се бяха зачервили; искаха да почерпят и нагостят друмниците. Витория трябваше да се подчини, да слезе от коня и да влезе в къщи при лехусата, да пъхне под възглавницата ѝ понудата — една кесийка бучки захар и да залепи на челото на новородения християнин едно кайме от двајсет леи. Пи наздравица с кръстника и кръстницата, целуна ръка на свещеника и каза на всички, които искаха да чуят, че се тревожела за едни пари, които имала да взема от Дорна; че толкова време тичала и все не можела да ги прибере. И хапката си от устата давала, само да се оправела в това зимно време. Не знаела как щяла да стигне дори до Броцени. Добре, че там имала едни познати, от които можела да вземе малко пари назаем, за да се добере дотам, закъдето е тръгнала.

Много се чуди свещеникът на тия хора без сърце и без човещина:

— Не ни е драго да го кажем, но какво да сторим? Трябва да кажем и да признаем, че има между нас, планинците, и такива зли хора, дето потъпкват правото ти, вземат парите ти и нищо не ти дават назад. Грабители като вълците, такива са някои от нашите — въздъхна светиня му. — Тях господ ги е прокълнал да бъдат такива, зли, да ограбват хората, като ги подмамат с благи приказки, или да нападнат човека на друма, да му разцепят главата с брадва и да го оберат.

Планинците — засмя се светиия му — са или като нас, такива по веселбите и песните, и ние всинца ще влезем в рая, или душмани и грабители, и те, колкото и да са малцина, ще се хванат за ръка и ще отидат в ада при нечестивия. Не може то тъй, хем да си тук, хем там! По нас няма хора по средата.

— Та тъй си изпатих и аз от тези хора, дето са за ада — заокайва се Витория, доволна от своята хитрост.

В Кручи срещнаха сватба.

Шейните препускаха по замръзналата Бистрица. Булката и дружките ѝ бяха с накичени глави, невестите само по вълненици и контошчета. Мъжете стреляха с пищови над боровете, за да уплашат зимата и да я прогонят. Щом видяха чужди хора горе на пътя, деверите пришпориха канете си, закичени на ушите с кърли, които се развяваха, и ги посрещнаха. Подадоха им бъклицата и вдигнаха пищовите. Или да пиели в чест на царския син и на преславната знатна булка, или щели да ги убият на място. Сватбеното шествие се изви към пътя. Витория пое бъклицата и изрече хубаво пожелание за булката. Изглеждаше весела и приказката ѝ беше хитроумна, макар да се полагаше да бъде тъжна, че отивала при ония лоши длъжници в Дорна.

— Аз съм от Таркъу — продължи тя — и съм невястата на Некифор Липан. И той е минавал тъдява и може да се е чуквал с по някоя чашка по вашите сватби. По пътя си попаднах на едно кръщене; а пък трябваше първо да видя сватбата, че после кръщенето. Ала се случва и инак да бъде, какво от туй, нали е все от бога! Чудя се аз на още нещо; че според новите закони, които властта издаде и глашатаят разгласи с барабана, календарът се промени. Всички станахме с тринайсет дена по-стари и почнахме да броим дните, празниците и постите по реда на католиците. Сега е време на пости, а вие сте вдигнали сватба като през блажно след пости.

— Е-хе-е! — развикаха се останалите сватбари и почнаха да се качват в шейните, дето оставаха прави. — Ти, невясто от Таркъу, не знаеш, изглежда, че ние не се даваме и искаме да сме по-млади с тринайсет ноци и че си държим на стария календар, онзи, от началото на света, дето дядо господ го е дал на Адама. Не искаме другояче и караме нашия поп насила да върви по нашему. И той, клетият, прави, каквото правим и ние. Пък другите, по другите краища на света, нека

се водят по немците или по чифутите, тяхна си работа. Те ще горят на другия свят във вечния огън.

— Не бойте се — рече планинката, — и хората в Таркю си държат на стария ред. Аз искам само да ми кажете кой от вас е виждал един човек от нашия край с пепеляв калпак и черен кон е бяла дамга на челото.

Не се намери нито един от сватбарите да каже, че е виждал такъв човек. Само измежду жените се обади една, която сякаш уж си спомняла, ала и тя веднага забрави. Сватбеното шествие продължи пътя си и отново се понесе с диви викове по леда на Бистрица.

Конят вървеше бавно; Витория размишляваше и гледаше мрачно. Изясняваше мислите си с малко думи към Георгица. Не можела да каже, че това забавяне я ядосвало. По-добре да се смесвали така с хората, по чужда воля, за да можела по-добре да гледа и разпитва. Тъй се научавало и как да се пазиш от навалищата, когато потрябва. По-добре да се виждал човек явно с приятели, отколкото потайно с някакви непознати душмани. Когато си сред много хора, по-малко те забелязват, а ти по-добре можеш да ги разглеждаш. Когато си сред много хора, можеш да се смяташ сам с мъката си; ала когато хората са малко, пронизват те с очи и те разчепкват.

Георгица не разбираше твърде добре всичко, но смяташе, че така трябва да бъде.

Изглеждало, че Некифор Липан е минал спокойно по този път.

— Може и нас да не ни спре нищо лошо и ще стигнем по живо, по здраво, дето са овците. Ще видим какъв край е Дорна и каква планина е Рарю.

И наистина пътуваха добре, като нощуваха на сгодни места. Щом приближиха Дорненския край, Витория вдигна глава и започна да души, сякаш усещаше някакъв мирис. Ала не беше нищо друго освен топличкият тънък ветреца откъм заход слънце, който щеше да разтопи полека снеговете. Тя не усещаше нищо, което ставаше вън от нея, защото голям огън я гореше отвътре и я задушаваше. Тя вярваше, че тук, по тия места, животът ѝ ще се промени, ще тръгне по друг път.

Дорните са само потоци, само обрасли с бор хълмчета, само високи поляни и села. Колкото родове, толкова Дорни. Родове от хубави, чисти и спретнати мъже. Харесваха ѝ на Витория. Поглеждала ги пътем и виждаше как се веселят по кръчмите и как разпалено и от

все сърце играят хоро, сякаш ей сега щеше да настане краят на света. Тук, в тая Дорна, не бил ставал пазар на овце: не бил ставал пазар и в Шарул Дорней, нито пък в Дорна Къндренилор, доколкото знаели тия хора, дето били тук и се веселили; във Ватра Дорней станало голям панаир тази есен и там се продали много овце.

Витория навежда чело и гледа уморено наоколо си. Да тръгвала сега да дири длъжниците си във Ватра Дорней.

— Хайде, Георгица, хапни нещо, както си на коня, че не бива да закъсняваме. Ще назобим конете, когато стигнем. От вчера нямам вече ни мира, ни сън. Не ми трябва нито ядене, нито вода. Все едно, че съм на съд пред бога, дето трябва да коленича.

Щом поеха към Ватра Дорней, небето се разведри и обедното слънце блесна. Размразяваше се и по пътя изпод снега потекоха поточета. На места, дето снегът беше още твърд, стъпките на конете кънтяха като по мост. Зимата се разпиляваше към всички долини и вдигаше пари към небето.

Някакъв висок, слаб мъж с метнат на рамо кожух, с юфтени ботуши и тояжка в ръка, с която сегиз-тогиз драскаше по снега, от някое време вървеше близо до тях, като се стремеше да не изостава. По едно време поизбърза малко напред и се изравни с жената. Запита я откъде иде и най-много искаше да знае къде ще спрат да нощуват.

— От далеко ида, добри човече, и до Ватра Дорней няма да опирам никъде.

— Работа ли имаш там?

— Имам да събирам едни борчове.

— А мене не искаш ли да ме попиташ къде отивам и какво диря?

— Щом искаш, мога да те попитам.

На човека му беше весело. Ухили се под мустак, обърна се пъргаво като на пружина и пошепна нещо на ухото на Витория, за да не чуе момчето. Планинката шибна коня си по главата с края на поводата и избърза напред, като се обърна към Георгица и рече заповеднически:

— Изкарай секирата и удрай!

И синът ѝ, и странникът се уплашиха от гласа ѝ, толкова беше рязък и горчив. Георгица грабна секирата, но човекът прескочи канавката и удари по една пътека по склона. Смееше се сам и се удивляваше на това чудо: „От друг свят трябва да е тая жена; нашенките са по-дружелюбни; те секат с приказка, не със секира.“ И

наистина жената на Липан смяташе, че тя самата е влязла в друг свят. Гледаше изкосо и с омраза човека, който се отдалечаваше. После подкара коня си с бърз ход.

По едно време позна на изток, без никой да ѝ беше посочил, а само по това, което бе чувала, планината Раръу и върха Пиетреле Доамней. От тия заледени пущинаци са дошли при Некифор Липан овчарите с овцете.

Влязоха във Ватра Дорней. Витория попита един търговец, който беше извадил стоката си на слънце — кожи и жезла, на коя страна е улицата на панаира. Търговецът махна с ръка надясно. Жената насочи коня си нататък, вперила напред мрачен поглед.

Намериха един хан и отседнаха. Заклучиха багажа си в една одаичка и без да си починат или да дочакат обеду, поеа по съвета на ханджията към някаква канцелария, дето завариха някакъв служител с фуражка. По приказката изглеждаше да е немец.

— Молим — поздрави той, козирувайки, — с какво мога да бъда на ваши услуги?

— Много те молим, господине — отвърна планинката с помътени очи и разтуптяно сърце, — да потърсиш в някой твой тефтер и да ми кажеш за една продажба на овце, станала тази есен.

— Може. Туй не струва много пара.

— Ще дадем колкото трябва. Търговецът, дето ме упъти при тебе, каза да ти дам за една халба.

— Щом така е казал, добре. Чакай първо да потърся. През кой месец?

— През ноември.

— Да. Има я. През ноември, първия неделен ден Георге Адамаки и Василе Урсаки продадоха овце, триста на брой, на Некифор Липан.

Витория възкликна:

— Тази е!

Задъхана, тя гледаше немеца с разширени очи.

— Молим, молим, какво има? — запита загрижено той.

— Нищо, нищо. Този Некифор Липан е моят мъж.

— Много хубаво; в това няма нищо страшно. Не, молим, нищо не ми дължиш — каза той, като бутна настрана банкнотата. — Почерпихме се тогава за сделката. Стига. Това беше най-голямата продажба по нашите места. Твоят мъж дойде тук, стиснахме си ръка,

извади парите, наброй ги и поиска разписка. Дойдоха и други купувачи, ала нямаше вече овце. Тогава двама добри стопани дойдоха разтревожени и го помолиха да им отстъпи поне една част от овцете. Той почерпи и тях, и каза, че ще им даде. И се споразумяха за сто глави. Малка печалба му дадоха. Щедър се показа твоят мъж, хареса ми. И станахме приятели. Молим, молим, защо плачеш?

Разхълцана, Витория се отпусна на едно сандъче и стисна чело с ръце.

— Моля, бъди тъй добра — рече старецът — и седни на стола.

Тя не искаше да стане от окаяното място, дето бе седнала.

— Моля, кажи какво има?

Жената веднага му разправи, като говореше забързано и бършеше очите си с ръкавите на късачето си. След тази покупка на овце Липан не се върнал в къщи и не дал никакъв знак за живот.

— Не може да бъде!

— Може, може. Затуй съм дошла чак дотука да видя къде се е загубил.

— Това пък вече хич не ми се побира в ума. Нали и аз бях там? Отделиха сто овце и овчарите на Георге Адамаки и Василе Урсаки ги подкараха с магаретата и кучетата си надолу към мястото за зимуване. Когато стадото беше далеч и прахът едва се виждаше, яхнаха и те конете си и тръгнаха.

— Кои тръгнаха?

— Ами моят приятел Липан и двамата планинци, които споменах.

— Кои планинци? Кои? Откъде са?

— Е, това вече не зная. Нещо се разправяха те, изглежда, че се познаваха. Пиха заедно, свиряха им циганите, прегръщаха се, после тръгнаха подир овцете. Казах им сбогом и довиждане! И толкоз. Вярно е, че оттогава и аз не съм го срещал.

Старецът приглади с пръст подстриганите си мустаци, прокара ръка по старателно обръснатата си брадичка и вдигна очи към потона, дирейки обяснение на недоумението си. Ала на потона не видя нищо друго освен лампата с опушено шише.

— Много чудна работа! — рече той, като разтърси глава. — Значи, не се е върнал в къщи?

Витория сви рамене, засегната от въпроса му.

— Може да е останал да зимува с овцете.

— Защо не ми е пратил писмо? Защо никакво известие от него не пристигна? — извика ядосано планинката.

— Отде да зная аз? Аз не съм виновен с нищо — каза немецът и разпери ръце. — Аз мисля тъй: ако не му се е случило нещо неприятно, той все ще се върне в къщи.

Витория втренчи в него зъл поглед.

— Не те разбирам какво искаш да кажеш.

— Ако не му се е случило нещо неприятно — повтори тихо старецът.

Георгица разбираше какво иска да каже служителят. Струваше му се, че майка му не разбира, ала не смееше да се намеси и да ѝ обясни. Но като я погледна изкосо в очите, разбра, че тя отдавна долавя всичко това. Не само долавя, а знае всичко. Затова е и дошла тук, във Ватра Дорней.

— Какво може сега да се направи? — запита някак смирено служителят.

Притиснала с ръка слепоочията си, затворила очи, Витория се клатеше наляво и надясно. После отвори очи и огледа наоколо си. Старецът видя с учудване, че тя се усмихва. Не разбираше какво е намислила.

— Ще тръгна сега по пътя на ония овце. Казваш, че надолу са тръгнали?

— Да, моля.

— Все надолу към някакво място за зимуване ли?

— Да, моля. Доколкото разбрах, поеха пътя покрай Нятра.

— Вярвам, че господ ще ми помогне да надуша дирите им.

— Да, моля. Хм! — рече старецът, останал сам, удивен още повече от тая чудновата жена.

XI

Щом жената на Липан тръгна по обратния път, времето се намръщи. Вятърът се обърна и задуха от север. Спря и размразяването. Мъгли потулиха светлината. Витория и синът и язدهа мълчаливо. Вятърът духаше в гърба им, над главите им се носеха бързо тънки облаци. Те сякаш пътуваха из някаква нова страна. Не можеха да познаят тоя край, който бяха видели предния ден.

Конете тропаха с подковите на дядо Прикоп по замръзналата грапава земя. Безлюдни бяха пътищата и пътеките. Напразно прозорците на кръчмите показваха гевречета, нанизани по гърлата на бутилки с разноцветни напитки. И те изглеждаха запустели и унили. Но това щеше да трае кратко време, защото пълната победа на слънцето не можеше да закъснее.

Всичко като че ли беше застинало в някакво очакване. Когато пак потекат надолу разтопените ледове, ще донесат нова вест. Тъй си тълкуваше Витория този променен изглед.

В началото на последната Дорна, в която влязоха, беше кръчмата, както му е редът. Слязоха от конете, оставиха ги един до друг, без да ги връзват и без да им дадат зоб.

Изад тезгяха се надигна една жена, като се мъчеше да потули с ръка сънливата си прозявка. Витория поръча една гарафа вино и поиска и трета чаша. Кръчмарката постави третата чаша до другите две. Поговориха за времето, за храната на добитъка. Макар и сънлива, но като жена, пък и кръчмарка отгоре на това, тя не пропусна да зададе обичайните въпроси.

— Откъде идете?

— Идем от Ватра Дорней.

— И къде отивате?

— Отиваме нататък, надолу.

Витория се поколеба, после призна:

— Отивам да диря един длъжник.

— Тъй ли?

— Да. Думата е за едни овце, които тази есен, по Архангеловден, са минали оттук на зимуване.

— Аха! — рече жената безучастно.

— Не спряха ли тука при тебе да починат?

— Може и да са спрели.

— Става дума за едно стадо от триста овце. И стопаните им били трима, на коне. Единият яздел черен кон.

— Не си спомням. Може да са минали, когато не съм била в къщи. Ходих при една от дъщерите си, омъжена чак в Шарул Дорней.

— Ами мъжът ти не е ли тук? Може той да знае.

— Няма го. Сега той отиде там. Хайде, много приказки се изприказваха за една чаша вино — кисело приключи разговора кръчмарката.

Когато възсядаха конете, Витория каза доста високо, за да я чуе кръчмарката вътре.

— Вижда се, че това място не е за почивка.

— А за какво е? — отвърна остро кръчмарката и бързо подаде навън само главата си.

— Тук човек само надниква и отминава — додаде със свити устни жената на Липан.

Кръчмарката се почувствува отровена от тая обида. Излезе на прага и изруга. Витория дори не се обърна. Даваше си вид, че не е чула, ала кипеше от яд. Желаше да види мъртъв и заровен пред очите ѝ този първи неин враг.

Вървяха до другия край на селото, без да разменят дума. Когато да излязат от селото, планинката сви юздата на коня си.

— Пак ли ще спираме и ще говорим? — попита колебливо Георгица.

— Пак. Какво искаш да правим, щом такава ми е работата?

Тая кръчма имаше широк двор и се виждаше, че мнозина са отседали тук. Кръчмарят, побелял, слабичък човек със смугло лице и остър поглед, не изглеждаше неприветлив.

— Защо тъй скоро се връщате? — запита той. — Видях ви вчера, като минахте.

Витория го изгледа внимателно и се заокайва:

— Какво да правя, добри човече? Връщам се. Тръгнала съм да оправям объркани работи. Виждам, че ако те попитам за нещо, ще си

спомниш.

— Да видим. Попитай ме. Ето виното, което поръчахте, ето и чашите. Но смятам, че трябва да пиеш ти първа, защото ти питаш. И ако мога да ти помогна с нещо, тогава ще пия и аз.

— Не ме притеснявай тъй, човече — каза Витория кротко. — Да те пази господ от ядовете, дето аз ги имам.

— Ако не кажеш каква ти е болката, не мога ти помогна.

Жената разправи за стадото от триста овце и тримата селяни на коне.

Кръчмарят си спомни много добре. Лицето на планинката се поразведри. Наистина по Архангеловден спряло там на ливадата, по в дола, такова стадо, за каквото говорела тя. Когато овчарите отишли към кръчмата, пристигнали и стопаните, които идвали след тях. Били трима на брой. Да, да! Единият бил на черен кон с бяла дамба на главата и с пепеляв калпак. Той поръчал ракията и почерпил овчарите. Поръчал отделно четвърт ракия за себе си и за другите двама. Тъй като в кръчмата бил и отец Василе, поканил и него да се почерпят. Отец Василе не се възпротивил, като видял, че са добри хора, и кръчмарят сложил за него стол на тяхната маса. След като се почерпили с още четвърт ракия, на мъжа с пепелявия калпак му хрумнало да поиска свещеникът да прочете молитва за стадото му, да свети вода и да го поръси.

— Хареса ми туй. И отец Василе прати да му донесат от къщи поша с патрахила, молитвеника и другите свещени потреби. Благослови хубаво стадото да стигне по живо, по здраво там, където ще зимува, и напролет да се наплоди. Този с пепелявия калпак извади пари от кемера си и плати, а отец Василе остана много доволен. Покъсно станаха и рекоха да тръгват.

— Кой рече?

— Тоя с пепелявия калпак. Негови били две трети от овцете, а ония двамата имали една трета. Чух ги, като говореха и пресмятаха колко ще им струва зимуването. Ония казваха, че овцете щели добре да прекарат там. Ала забравих да ви кажа, че преди да възседне коня си, тоя с пепелявия калпак се сети, че има още едно задължение. Поиска ми парче хляб и нахрани той сам кучето, което водеше със себе си. И туй ми хареса. Платиха честно и почтено, каквото имаха да плащат, и си тръгнаха.

— Казваш, че другарите му били добри хора, дружелюбни?

— Добри и дружелюбни. Единият беше по-дребен и черничък като мене. Другият, по-едър и по-як, се смееше високо и често. Горната му устна беше разцепена като на заек. На него най-много му харесваше пиенето. Много не хортуваше. Смееше се и пиеше. Майстор на приказка беше тоя с калпака.

— С пепелявия калпак ли?

— Той.

— Ох, знам го — изпъшка жената. — Зарад него бия тоя път.

— Значи, той ти е мъж?

— Да, мъж ми е.

— И си тръгнала да го търсиш?

— Какво да сторя? Щом той не ме търси, тръгнах аз него да търся.

— Търси го добре, белким го намериш там, дето е заседнал по за дълго... — усмихна се кръчмарят.

Витория кимна с глава, преструвайки се, че се усмихва, и потисна болката, която прониза сърцето ѝ. Извърна глава, бръкна в пазвата си, извади поша и развърза възела, за да плати виното.

Възседнаха конете и Георгица се обърна към кръчмаря:

— Остани си със здраве, господин Маковей, и да ти даде бог добро!

— Да сте живи и здрави! Да намерите туй, което сте загубили!

— Ти пък! — измърмори жената към сина си. — Отде знаеш, че се казва Маковей?

— Как да не зная, като пише на фирмата му над вратата? Думитру Маковей.

— Виждам, че всички сте учени и много знаете. Само аз съм проста.

Момъкът премълча. Понякога майка му му дотягаше.

Планинката чувствуваше голяма тревога в себе си, ала усещаше и голяма сила. Тъй като господ по настояване на света Ана ѝ беше дал първите просветления и първото добро упътване, врече се да запали свещи и да занесе дарове на манастира „Бистрица“. Вятърът изотзад я буташе все надолу. Виждаше, че Георгица е уморен и гладен, ала се преструваше, че твърде не забелязва. Забърза колкото можеше към Палтиниш, после към Дърмокса, след туй към Броцени. Само когато

видя, че кончетата са капнали от умора, се смили и реши да починат зарад тях. Сега нейният поглед се разпалваше, докато очите на момъка гледаха уморено. Конете хрупаха доволни ечемика, завирайки муцуните си дълбоко в окачената зад ушите им торба, разтърсваха глави, пръхтяха и чакаха да ги напоят, за да се влее в тях силата на земната твърд. Момъкът беше почнал да спи по-малко и лицето му се беше удължило.

— Тъй по ти прилича — уверяваше го майка му с горчива усмивка.

— И на туй ще се сложи край... — рече Георгица.

— Мамино учено момче! — отвърна майката. — Вижда се, че умът ти е в книгите и буквите. По-добре ще е да е в главата ти. Яж здравата и се засили, не толкова за себе си, колкото за секирата.

— Вярно, майко, ама аз не разбирам едно нещо: защо сме тръгнали ние да търсим, а не оставим тази работа на ония, на които им се плаща за това! Че държавата си има ред, има и полиция и съдии.

Витория подхвърли отговора си презрително:

— Какво имам аз с тях? Аз си гледам моята тревога. Прави както аз казвам.

— Ще правя както казваш — съгласи се Георгица. — Ала ще намерим ли?

— Какво?

— Ще намерим ли баща ми?

— Ще го намерим. Сега вече бъди сигурен.

И наистина следата се налучкваше от знак на знак, тоест от кръчма на кръчма. Понякога сякаш се губеше, но малко по-нататък пак се появяваше. Там, където кръчмарите биваха вятърничави хора, не можеше нищо да се узнае от онова, което се бе случило преди четиринайсет седмици — като че ли някой жест, поглед или дума биха могли да бъдат погребани завинаги. Те не си спомняха, както не си спомня камъкът, край който си минал и си го докоснал. Но ето че по-нататък пепелявият калпак се появяваше отново, запазен ясно в паметта на някой друг човек. Другаде пък образът на човека с пепелявия калпак биваше смътен, а изпъкваше тоя на човека с разцепената горна устна, който говорел малко, много се смеел и здраво пиел. Третият преминаваше като сянка в спомените им, без да са забелязали какъв е нито в лице, нито в тяло.

Така Витория чу верни думи в големия хан в Броцени. Овцете минали и поели към устието на река Нягра, към Бистрица и вдигали облаци прах. Един шишкав кехая яхнал едно от натоварените магаренца, за да пести силите си. От дисагите на едно друго осле подавали главички три новородени кученца, а старата кучка вървяла до тях край нозете на ослето. Децата стояли край пътя и ги гледали. После се появили тримата конници. Спрели точно пред хана и изпили по канче вино, без да слизат от конете си. Едно момче им изнесло канчетата. Стопанинът на хана, стар, порядъчен немец, излязъл на прага.

— Хубаво вино, добре стопанисвано и добре изстудено — казал конникът с пепелявия калпак на другите двама. — Да знаете, че този стар немец е баща за друмниците.

Тези думи били още пресни в паметта на стария немец и той ги каза на Витория и на Георгица.

Жената го слушаше с удоволствие, замислена дълбоко и загледана в далечината.

И в Борка си опомниха за тримата друмници на коне. Оттук стадото изоставило река Бистрица и поело наляво. Сега Витория отново тръгваше по съвсем непознат край, чиито села и планини никога не беше чувала. Преспяха както обикновено в едно село на име Сабаса и чуха и там за овцете и за конниците. После поеха нагоре по един лъкатушен път, изрязан в скалите, който се изкачваше до орлови пуциници. Местността приличаше на снежна ледена пустиня, а вятърът тук, горе, беше така силен и плътен, та човек можеше да подпре гръб на него. Оттам надалеч към река Молдова се виждаха огрени от слънцето места. А планината с лъкатушния път и каменни мостове над пропастите се казвала Стънишоара. Тези обяснения даваше на Витория момчето на кръчмаря от Сабаса, което бе наела за водач.

На върха, закрити от един окат, под така наречения Италиански кръст, спряха на завет, да си отдъхнат конете, и се заслушаха във воя на вятъра из урвите и в шумоленето на боровете. „Към това слънце, дето блести по водите на Молдова, е отишъл Некифор Липан — мислеше си Витория. — И той се е спрял тук и е гледал надалече.“

Слизането по отъпкания път и замръзналите поточета стана по-бързо и спряха чак отвъд село Суха на края на планината, дето

почваше долината.

— Тук държи кръчма господин Йоргу Василиу... — осведоми ги момчето от Сабаса. — Вие останете тук да починете, а аз ще се върна. Баща ми заръча да се върна до довечера.

— Кажу на господин Тома, че му благодаря — каза Витория. — Може да даде господ да спра пак някога у вас и да бъда по-малко кахърна от сега. Ето, Никулайеш, и парите, които обещах и на теб. И кажи на майка си, че ние ще вървим все напред и ще слезем към река Молдова и към град Фълтичени. Вижда се, че оттам ще трябва да вървим още по-нататък чак до Прут, в Ботошанския край.

— Благодаря и аз — отвърна Никулайеш.

И пое нагоре, яхнал неоседланата кореместа кобила, покрита само с едно рунтаво халище. Беше облечен с кожух, препасан с въже, и с голям калпак на главата.

Георгица се смееше и го гледаше, като се отдалечава.

Витория отиде веднага в кръчмата на господин Йоргу Василиу. Тук щяха да спрат за по-дълго, да си отпочинат и да се нахранят.

Господин Йоргу Василиу изглеждаше улегнал човек, носеше очила и пищеше в един тефтер. Косата на темето му беше окапала, което за планинката значеше, че е много учен. С възкълсите си дебели ръце той оправи на корема синята си престилка. Тъй че обичаше не само да пише, обичаше и чистотата. От двете страни на дъсчените рафтове, по които на гъсто бяха наредени шишета, имаше рафтове и чекмеджета, натъпкани с всички земни лакомства.

Кръчмарят извади от една бъчва хубава скумрия, като я държеше с пръсти за опашката, положи я на парче чиста хартия и я постави на добре изтърканата масичка. Донесе топло хлебче и от едно буренце напълни с пенлива бира-две високи чаши.

„Хубаво нещо е бирата, когато си уморен и гладен“ — помисли си жената. Георгица не беше свикнал с това питие. Вкуси и бутна чашата настрана. Стори му се, че е почнала да се вгорчава.

Господин Йоргу Василиу се движеше леко с плъстените си пантофи и отговаряше благоприличие на всеки въпрос. Сами бяха, нямаше други мющерии в кръчмата. Слънцето грееше полегато в прозорците. Беше минало един час от пладне и на Витория й се струваше, че вятърът е спрял. Като се увери в това, тя се разтревожи. Все пак върна се към своите задължения.

Подобно на опитен и изкусен майстор тя докара думата до своята работа.

Като установи годината и месеца, като съпостави внимателно думите на жената с вписаното в тефтера му, кръчмарят размишлява продължително и намери в паметта си точно онова, което се искаше от него да знае, а именно, че в еди-кой си ден, през еди-кой си месец са минали оттук овце.

„Добре, тогава ще вървим по-нататък...“ — мислеше си Георгица.

Ала Витория не можеше да се задоволи само с такъв отговор. Трябваше да ѝ стане ясно всичко около стопаните на овцете. Разбира се, първо са минали овцете с овчарите, с домакинството, кучетата, ослите и след това са минали и стопаните.

— Така е — съгласи се господин Василиу, след като се замисли дълбоко. — След това дойдоха и стопаните.

— Първо са спрели да починат овчарите и овцете. Овчарите са чакали господарите си.

— Не! — поклати глава господин Василиу. — Овчарите взеха пътем по един хляб и отминаха напред.

— И подир тях пристигнаха господарите им, нали тъй? Яздеха на коне.

— Точно тъй, пристигнаха подир тях, на коне, както казваш. Слязоха от конете и двамата и им дадох да хапнат, както и на вас дадох: скумрия, хляб и бира. У мене тия неща са от първо качество. Отдавна свикнах да ги доставям, откакто италианците работеха горе на шосето и мостовете.

— Не бяха двама — каза спокойно Витория. — Трима бяха.

— Не, двама бяха.

Витория премигна от мрака, който се спусна в нея. Господин Йоргу Василиу повтори твърдението си. Планинката разсъждаваше и чакаше, като че ли мракът в душата ѝ щеше да се разсее. Сега добре виждаше, че вятърът наистина е спрял. Беше паднал долу, в ниското, и беше занемял и той. Знакът беше явен. Нямаше да върви по-нататък. Трябваше да се върне назад. Ни най-малко не се съмняваше, че Некифор не е бил един от двамата. Не бе стигнал дотук; дотук не бе останало нищо от него.

— Двама бяха, нали? — попита тя внимателно и спокойно. — Единият беше висок и с цепната горна устна като на заек, а другият дребен и черничък.

— Точно тъй — потвърди господин Василиу. — Те бяха. Струва ми се, че познавам тия хора. Тукашни са. Някъде от долината. На тоя с устната дори му казват Заека. А не, на другия, на дребния му викат Заека. Отидоха подир овцете.

— И не знаеш ли дали се върнаха?

— След като са настанили овцете да зимуват, трябва да са се върнали. Другият се казва Калистрат Богза.

— Кой е Калистрат?

— Тоя с цепнатата устна. Казвам ти, че бяха двамина. Сега виждам, че и имената им зная. Ти защо разправяш, че били трима?

— Приказвам си тъй — промълви жената с присвити очи. — Сега разбирам, че са били толкоз, колкото казваш.

Мракът в нея почваше да просветва. В Сабаса са били трима. Тук, в Суха, сред планината Стънишоара, Некифор го е нямало вече. Нагоре ли се е възнесъл? Долу ли е паднал? Тук между Сабаса и Суха трябваше да намери тя ключа на истината. И не ѝ се струваше мъчно, тъй като Калистрат Богза и неговият другар можеха да бъдат намерени в домовете им или в долината вдясно, или в долината вляво. От тях най-напред трябваше да разбере дали Липан се е възнесъл към слънцето, или е заплувал по някоя река...

Господ ще да е запазил дирите му. Тя е длъжна да се върне и да ги намери. Света Ана ѝ даде знак, като спря вятъра и го върна на небето.

XII

Знакът не беше само един. Почнаха да се явяват и други знаци.

Вратата в дъното, с малко кръгло прозорче на височина на човешки ръст се отвори. На това прозорче няколко пъти се мярнаха едни пронизателни очи. Тези очи, заедно с едно кръгло лице и едри разлати гърди и хълбоци, застанаха в сянката. Господин Йоргу Василиу се отдръпна, колкото можа, за да направи място на широките набрани поли на жена си. Планинката веднага разбра, че трябва да бъде предпазлива пред тая толкова бяла и пълна жена, обута с червени вълнени чорапи и чехли с гъонени подметки, които тихо пошляпваха.

— Ти много добре си спомняш всичко... — каза тя на мъжа си, като сядаше на стола. — Не разбирам само как ти е щукнало от ума името на единия от стопаните. Не си ли го записал в тефтера?

— Не. Записал съм само Богза. Знам, че на другия му казват Заека.

— Не е тъй — отвърна домакинята. — Заека е прякорът на Богза, защото от цепнатата устна се виждат горните му зъби, а другият, който всички знаят, се казва Илие Куцуй. Зер не ги познаваме, нали? Не живеят ли те долу в Дой Мери?

— Май че имаш право, жено! — рече мъжът, като се засмя към гостите, възхитен от жена си.

— Много съм благодарна на госпожата за това обяснение — каза Витория толкова смирено, че Георгица много се учуди.

Жената на господин Василиу се намести по-добре на стола и притисна гушите си към гърдите.

— Ти, невясто, май че гониш единия от тези двамата за борчове, нали? Може, защото много се надуха и се разплуха като жаби в гьол. Аз съм нещо рода с жената на Богза. От някое време ми се надува и не е стъпила тука. „Какво става, Иляна — думам й, — да не си забравила пътя към нас и вече не познаваш приятелите си?“ — „Не, ами нямам време, много съм заета.“ Да не пукнеш ли от яд, като я чуеш тъй да ти

говори? Нямала била време, а цял ден ту у кметицата, ту у попадията. За овцете от есенес ли ти дължи?

Витория не отговори, гледайки я съсредоточено. После каза бавно и думите ѝ бяха отправени именно към жената на господин Василиу.

— Че ми дължат нещо единият или другият, може да е тъй, ала не знам колко, пък и как ще ми се издължат.

— Че защо? Нали твоят мъж им е продал овцете?

— Няма откъде да зная аз туй.

— Той не ти ли каза?

— Как да ми каже? Могат ли да говорят тези, които ги няма? Аз от тая есен, мила госпожа, все едно, че съм вдовица.

— Оставил ли те е?

— И туй не зная. Само един господ знае.

Жената на кръчмаря я попита шепнешком, като да бяха двете сами:

— Как ти е името?

Планинката ѝ каза и научи веднага името на домакинята.

— Мила Витория — продължи жената на кръчмаря с топъл поверителен глас, — аз трябва да ти кажа какво научих от жената на другия, на Илие Куцуй. И тя, Гафица, е една фудулка и се смята за най-красивата на света, защото мъжът ѝ я само гизди. Може на него да му се вижда красива, ама не е. А той, Куцуй, е един заплеснат. Тя си ги върши, а той не усеща, сякаш го е омагьосала. Повлякла се е с другата, с жената на Богза. Много са си мили и любезни и мед им капе от устата, като си приказват, ама да има колай с една капка вода да се удавят една друга.

— Ами защо, мила госпожа Марийо?

— Защото от рахатлък не знаят какво да правят. Забогатяха изневиделица. Напролет още стотици овце по долината на Прут ще им се обاغнят. Богза все пиян ходи с килнат настрана калпак. Когато се върне в къщи от кръчмата пиян-заян, натисне я в едно кьоше и я пердаши.

— Кого, мила госпожа Марино?

— Иляна, кого.

— Ама защо?

— Тъй. Да покаже, че с мъж в сили. Ала тя пет пари не дава. Има си с кого да се весели.

— А другият?

— Куцуй ли? Пие и той, ала по-малко. Той пък се умилква като кученце около жена си Гафица. От нея научих какво казвал Куцуй за овцете. Казвал, че ги купили, той и Богза, от някакъв овцевъдец отдалеко. Броили му на ръка всичките пари и той им оставил всичките овце.

— И какво е станало с планинеца? Върнал ли се е у дома си в Таркью? Не се е върнал. Болен ли лежи нейде? Не се знае. Да се е заловил с някоя пъстроока от тъдява и с нея да си харчи парите? Може ти да знаеш или някой друг да знае? И такова нещо ли не се е чуло? Добре ще е тогава тях да попитаме, те да ми кажат какво е станало. Да ме упътят накъде да го търся. Може на тях да се е доверил.

— Ще трябва да се явят на разпит и ще видим какво ще отговарят. Май че по туй, което казваш ти, ще видим жените им дали ще могат още да ми се надуват.

Жените разменяха тези думи помежду си доста разпалено. Господин Йоргу Василиу затвори тефтера и изгледа и едната, и другата разтревожено.

— Чакайте бе, брате — намеси се той, — какво мислите вие? Че може ли такова нещо, да подозирате за кой знае какво, а може и за убийство, едни стопани, които всички знаят за добри и на място хора? Имането им е спечелено честно и почтено. Как ще вдигнат ръка да убиват и да ограбват? Туй могат да го сторят само пладнешки хайдуци, а не стопани от Суха.

— Хм! — учуди се жена му и се прекръсти. — Как можеш пък ти да говориш тъй? Кой е споменал за убийство и за грабеж? Опазил ме бог да си помисля такова нещо. Дори и тази невеста не може да допусне. Ала редно е те да дойдат, да обяснят на клетата жена, дето е тръгнала по света като вдовица, да разправят как са купили овцете, да докажат какви пари са дали, да посочат по какъв път и накъде е тръгнал тоя овцевъдец, дето Некифор Липан го викат. Не е ли редно тъй да стане?

— Редно е, редно е. Да отиде да ги пита. Нейно право си е.

— Значи, разбрахме се. Имаме право да разпитваме. Пък аз ще й дам един съвет, тъй ще й река: мила Витория, не отивай сама само със

сина си на чуждо място в пущинак като Дой Мери. Може да не ги завариш у дома им. Ако ли пък ги завариш, може да кипнат, че им искаш сметка за такова нещо. Моят мъж казва, че може да са претрепали овцевъда. Може и тебе да претрепят.

Господин Василиу слушаше със зяпнала уста.

— Аз съм казал такова нещо?

— Разбира се, че каза. Дори и да не си казал, аз смятам, че ще е по-добре да пратим едно от нашите аргатчета и да ги повикаме в кметството по важна работа. Ала да им каже, че тази важна работа е в тяхна полза. Там ще бъда и аз. Ти си имаш работа в дюкяна, а пък аз ще отида с тази невяста, да не е сама. Ще ѝ покажа къде е кметството. Нека и тя да има един адвокат и свидетел. Дошла е чак от Таркью, как ще я оставим сама на чуждо място пред такива гарвани като Богза и Куцуй!

— Защо да са гарвани бе, жена?

— Тъй. Да не искаш сега да кажеш, че не са гарвани? Гарвани са!

— Нека бъдат и гарвани. Само гледайте да не изпуснете някоя дума за подозрението. Човек, който има ум в главата, не може да вярва в такива безумици.

— Какви безумици? Няма ли да могат да повярват на тази невяста, че мъжът ѝ не се е върнал в къщи?

— Дали се е върнал, или не, то си е друг въпрос.

— Тъй ли ти се струва на тебе, че е друг въпрос? Мене пък ми се струва, че няма друг въпрос. Според тебе, значи, да вържем жената и да я заведем в лудницата, защото е луда, тъй ли?

— И това ли съм казал аз? — заоправдава се уплашено господин Василиу.

— Разбира се, че каза. Тъй че пращаме Гицишор да ги повика в кметството. Хубавичко ще ги разпита тази жена и те хубаво ще отговорят.

Докато слабичкото момче, на име Гицишор, с дълъг врат и луничаво лице се загръщаше с абата си и бързаше по пътеката направо през баира, жената на господин Йоргу Василиу покани Витория в стаята си отвъд кръглото прозорче, за да ѝ разправела сума неща за всяка от тия жени фудулки, дето се мислели за нещо голямо и се смятали за най-хубавите в целия край и по-надалеч; да ѝ кажела какво знаела тя и какво е чувала. Колкото и много да имало такива жени и

колкото всяка да си имала кусури, най-виновна била жената на Калистрат, защото майка ѝ я родила такава хубава, та мъжът и я биел от време на време и мърморел. Добре, че я биел! Само че нищо не помагало. Единствена кметицата можела да се мери с нея по червисването, че била голяма майсторка. А колкото за магии и баяния нямало друга като жената на псалта. Задържала през една зима някаква унгарка три недели, за да я учи на това вещерство. Планинката слушаше покорно тия стихийни пороища от думи и се съгласяваше във всичко с госпожа Мария. Слушаше с едно ухо и оставяше мисълта си да броди и да наднича на всички страни.

Когато се върна Гицишор, беше по клепално време. Жената на господин Йоргу Василиу веднага го викна при себе си, да ѝ кажел тозчас и накъсо дали Богза и Куцуй са били у дома си.

— У дома си бяха.

— И като чуха, че някой ги вика в кметството, какво казаха?

— Нищо не казаха. Богза се захили, пък Куцуй каза: добре.

— Не те ли разпитваха, не искаха ли да разберат защо?

— Разпитваха ме.

— А ти какво им каза?

— Нищо не им казах, както ми поръчахте.

— Ами Богзовица какво правеше?

— Богзовица ли? Не зная, не погледнах през прозореца.

— И Куцуйовица ли не видях?

— И нея не видях.

— Не казах ли аз. По гости ходят.

— Не, жената на Куцуй си беше в къщи. Чух я, като пее, ама не я видях. И другата си беше в къщи. Чух я да трополи из тавана. Богза ме попита кой е дошъл в хана.

— Ти каза ли му?

— Не му казах.

Ала се разбираше, че е казал. Господарката му го изгледа косо със свити устни и момчето се засрами.

— Кога казаха, че ще дойдат в кметството?

— Дойдоха заедно с мене.

Витория усети сърцето си да тупти от радост. С много приказки и бързане госпожа Мария се обу, после намъкна кацавейката си. Оставиха Георгица да слуша добрите поуки на господин Василиу, а те

в това време стигнаха в кметството. Там завариха кмета и секретар-бирника на приказка с двамата стопани. Планинката хвърли бърз и остър поглед през прозореца и влезе кротко подир закрилницата си.

Дебелите високи гласове стихнаха. Цигареният дим се беше вдигнал до тавана. Витория позна Калистрат Богза; позна и другия — дребен и черничък. Кметът и секретар-бирникът, добре охранени и дебели, бяха облечени по градски.

— Ти трябва да си жената на Липан — почна Богза пръв, като се засмя.

Витория гледаше на друга страна, ала го виждаше. Тя кимна потвърдително. Чакаше да види какво още ще кажат.

— Борч някакъв ли си дошла да прибираш? Аз, доколкото знам, платих всичко на Липан. Може Куцуй да е останал да дължи.

— Нищо не му дължа — каза сериозно Куцуй.

Калистрат Богза пак се усмихна злобно:

— Тогава може би си дошла да видиш как живеем в Суха. Благодаря на бога, добре живеем.

Планинката въздъхна:

— Има хора, дете наистина добре живеят и виждам, че са спокойни. Само мене какърите ме прогониха от къщи.

— Тъй ли? Какви какъри? Я кажи да видим дали можем с нещо да ти помогнем? Затуй ли ни повика, невясто?

Богза се учуди и загледа леко развеселен секретар-бирника и кмета, които също бяха учудени. Витория замълча и наведе глава. Жената на Йоргу Василиу се намеси:

— Вие, добри хора, не знаете ли, че мъжът на тази невяста още не се е върнал у дома си?

Богза я погледна учудено. Тя му намигна с лявото си око. Той се усмихна само с единия ъгъл на устата си:

— Е, и какво можем да направим за нея, щом мъжът ѝ не се е върнал в къщи?

— Нищо не можете да направите — отвърна кротко Витория, без да вдигне глава. — Мене тревогата ме накара да дойда при приятелите на мъжа ми и да ги попитам: кога са се разделили с Некифор Липан и какво са си казали? Накъде са видели, че тръгва? Може да е казал нещо, от което ще разбере къде да го търся.

Богза пъкна ръка в кемера си и загледа трогнат жената на Липан.

— Какво мога да ти кажа — отвърна той, като вдигна рамене. — Като идвахме от Дорна, по пътя се спогодихме за продажбата на овцете. Броихме му парите. Една част даде Куцуй, ето го тука, другата част дадох аз. Разделихме се. Липан нещо много бързаше.

— Можете ли ми каза къде стана тази спогодба... — въздъхна жената.

— Искаш да ти кажем къде стана ли? Ами по пътя.

— На кое място точно?

— Е, ти май много искаш да знаеш — засмя се Калистрат. — Откъде искаш да зная точно на кое място? Доколкото помня, спряхме на Италианския кръст.

— И накъде тръгна той, след като му платихте?

— Как накъде? Върна се назад. Тръгна да си върви в къщи.

— Не се ядосвай, господин Богза — рече Витория, — аз исках да зная дали не е казал нещо, от което да се вижда, че не мисли да се върне в къщи.

— Не се ядосвам, невясто, макар на мене тези едри дребни питания да не ми харесват. Може да се усъмняваш в нещо, кажи си го направо. Не обикалай отгук и оттам като пчела, която иска да ужили.

— И таз добра — запротестира планинката, като се кръстеше. — Опазил ме бог от лоша мисъл или усъмнения. Искам само да зная дали сте разбрали нещо от него.

— Нищо не разбрахме — изтърси Богза остатъка от яда си. — Дадохме му парите и той си тръгна.

— При Италианския кръст ли?

— Там. Както ти казах.

— А овцете бяха отишли напред, нали?

— Както всякога.

— Значи, нито овчарин или някой кехая го е виждал оттогава. Можеше нему да каже някоя дума.

Витория въздъхна и продължи да стои все така с наведена глава, забивайки в пода пръчицата, която беше взела от кръчмата.

Тогава жената на господин Йоргу Василиу се намеси някак нехайно. Първо загледа портретите по стените, после намигна пак, показвайки с това още веднъж, че тя не споделя безумието или глупостта на тая чужда жена.

— Не можеш, невясто, да вдигнеш цяла кола приказки от оная, който не знае.

Богза се засмя, наведен над цигарата, която си свиваше, и кимна потвърдително с глава:

— Тъй е.

— Жена може да ти каже повече. Мъжът мълчи. Ала може други, с които мъжът ти се е видял след това, да ти кажат повече. Може да се намерят кръчмари, при които се е спирал на връщане. Може да се намерят такива, дето са били свидетели, когато е станал пазарлъкът и са му броили парите.

Витория вдигна бавно глава. Богза запали цигарата си, смукна и изкара дима през носа си.

— Туй е — заключи той. — Каквото знаех и каквото си спомних, казах ти го. Може Куцуи да знае още нещо.

— Аз не зная нищо повече.

— Ако е имало тогава някой от овчарите, който е видял и чул, можеш да му пишеш и да го попиташ — настоя жената на Василиу пред Витория. — Ако пък е бил някой чужд човек, можеш да отидеш да го разпиташ, само да знаем кой е той.

— Да видим. Ако си спомня, и туй ще и кажа... — съгласи се Калистрат. — Ала аз, невясто, си мисля нещо друго: да не му е омръзнало старото, та е отишъл да дири ново.

— Какво казваш, господин Калистрат?

— Да не си е намерил друга жена — захили се Калистрат.

И другите се усмигнаха.

— И туй може — съгласи се планинката и се усмигна вяло. — Само да не е оная озъбената, с косата.

Богза изпуктя и хвърли цигарата си. Всички замълчаха. Жените се отправиха към вратата.

— Господин Богза — едва промълви Витория, — бъди тъй добър да не се сърдиш, зер си бил приятел на Липан. Аз пак ще намина към вас. Ако си спомниш още нещо, ще ми кажеш.

— Тъй да бъде — отвърна Богза. — Тръгваш ли си?

— Тръгвам си. Що да чиня? Трябва да го търся, че той ми е единствен. Търсих го по главния път, сега ще го търся по пътеките и из урвите. Света Ана от манастира „Бистрица“ ще ме упъти накъдето трябва.

Цялата вечер Георгица слуша наставленията на господин Йоргу Василиу. А жената на Йоргу Василиу и Липановата Витория стояха дълго на приказка в стаичката и крояха как да продължат разследванията. Жената на Василиу показва голямо желание да разбере на самото място, да отидела лично в дома на Богза и в дома на Куцуй, да видела тия красавици и да разбере кое повече тежи: умът или красотата им. Ако и чрез тях не можело да се разрови сънят на мъжете и приказките им, когато са пияни и под голяма тайна се доверят само на жена си, то тогава господ да дадал просветление в тая тъмна работа. Човек не можел да направи повече от това, което му е по силите.

— Липан имаше една приказка — каза Витория с унесен поглед.

— Каква приказка?

— Никой не може да прескочи сянката си. Та и ние; пък то може да се каже и за другите.

— Много права приказка, много вярна.

Витория затвори очи потресена. В мрака, в който Липан се отдалечаваше, той за пръв път се обърна с лице към нея и заговори ясно само за нея. През нощта насън тя видя същото видение. И друго нещо, което очакваше планинката, се оказа вярно. Вятърът отново задуха, но този път от юг. По съветите и по туй, което бяха решили, майката и синът оставиха тежките си кожуси и част от нещата си в хана на господин Йоргу Василиу и отидоха за няколко дни отвъд планината в Сабаса. Госпожа Мария й напомни за разпитите и обясненията. Но Витория си имаше своя тайна мисъл.

Слънцето пак беше пуснало на воля силата си. Изкачвайки главното лъкатушно шосе към Стънишоара, те чува бученето на потеклите разтопени ледове. Най-силно ги чуваха, когато минаваха по големите извити каменисти мостове над пропастите.

Слязоха в Сабаса заедно с потеклите по пътя води и отседнаха при други приятели, у господин Тома. Колкото господин Василиу беше дребничък и лис, толкова господин Тома беше едър и власат. А жена му Катрина беше дребничка, ала приказлива, също като госпожа Мария. Веднага казваше всичко, и то под тайна. Тутакси призна пред Витория, че цял живот се е бояла от мъжа си. Макар по-добре и по-хубаво от калугер да знаел наизуст „Александрията“ и „Сънят на света Богородица“ и макар сутрин и вечер да се кръстел смирено пред иконите, господин Тома често побеснявал от гняв и тогава блъскал с

глава на всички страни като носорог. Ама не бил лош човек. Веднага му минавало и се сещал, че този ден не бил пил нито една чаша вино.

Докато се хранеше и стоеше на приказка с тези приятели от Сабаса, Витория им разказа какво беше направила, какво е видяла и какво е научила в Суха, от другата страна на планината. Поиска съвет и от тях и изказа една своя голяма молба.

Съветите им — доста много и объркани — изслуша, без да ги чува, потънала в своите мисли. А за молбата, която изказа, господин Тома се показва готов да я придружи из село. Той си облече новото кожухче, приглади с ръце косите си от двете страни, нагласи калпака си, взе иззад вратата тоягата и излезе на улицата, следван от чуждата жена.

Витория беше взела със себе си бялата пръчица, с която се бе мъчила да продупчи пода на кметството в Суха. Носеше я под мишница като нещо потребно, макар да не ѝ служеше за нищо. Тръгнаха по един път, залят от потеклите от размразяването води. Хората стояха затворени в къщиците си под планината и под вятъра и нарядко някой се показваше на пруста и се заглеждаше в минувачите.

— Всички ще излязат от бърлогите си, като се оттекат водите, тъй си е — каза господин Тома. — Стар обичай е за планинеца сега да спи. Най-сладкият сън е през март, туй се знае.

Както вървяха, Витория се спираше пред някоя къща и надничаше над портата.

— Има, има още, не сме стигнали — каза Тома, клатейки глава.

Завиха по уличката, в подножието на една урва. В дъното ѝ се намираше добре уредено стопанство. Щом стигнаха дъсчената ограда, господин Тома почука с тоягата си на портата. Кучетата веднага се обадиха. Витория избърза напред и бутна портичката. Беше измъкнала изпод мишницата си пръчицата, за да се брани. Господин Тома вървеше след нея, изопвайки шия на една и на друга страна, да види какво става.

Три кучета се бяха спуснали със сърдит лай. Най-голямото, което беше в средата, изведнъж се спря; спряха се и другите; после се пръснаха, лаейки встрани. Средното куче стоеше неподвижно като заковано. Беше един сур, рунтав пес с подрязани уши и опашка по обичая на планинските овчари.

Витория пъкна пръчицата под лявата си мишница и протегна дясната си ръка:

— Лупу!

Тя повика кучето с толкова тих глас, че господин Тома едва я чу. И все пак беше го повикала с всичките си вътрешни сили.

Кучето на Липан я позна, приближи се и легна в краката ѝ, като скимтеше тихо и плачеше; вдигна муцуна и близна ръката, която го галеше. Жената беше съвсем отмаляла, но в същото време и, че намери в това животно част от загиналия си мъж.

XIII

Въпреки че знаеше за какво става дума, господин Тома се удиви. Не можеше да повярва, че такива неща могат да се случат: да дойде някаква жена от Таркью и да намери тук, в Сабаса, кучето на мъжа си. Също така удивен беше и стопанинът, като видя, че кучето наистина отговаря на името си и познава господарката си и ѝ се радва. От обясненията, които даде, запитан от жената, се разбра, че това безстопанствено куче дошло у тях тази есен откъм урвите на планината. Видял го да обикаля край тях, после се качило на един хълм и почнало да вие, както вият кучетата на лоша прокоба. Слязло и легнало на земята по корем близо до неговата къща. Планинецът разбрал, че трябва да е овчарско куче, което се е загубило, когато овчари са минали с овцете си. По вида му разбрал, че е умно и добро куче и викнал на жена си да му даде парче студена мамалига. Тя донесла мамалигата и я оставила на земята близо до кучето. То се приближило и лакомо я изяло на две хапки. Дошло до портата и зачакало да го пуснат да влезе. Стопанинът отворил портата и то влязло. Двете му кучета се спуснали връз него. А то, без да бяга, без да се спуща връз тях, без да се зъби и ръмжи, само се произгърбило, посвило се, показвайки, че е самотно и че дири господар и другар и отминало към плевнята. И тъй кучетата му го приели. Нарекли го Храненик и то разбирало името си и цялата зима се държало най-достойно, пазело нощем целия двор и си плащало почтено храната.

Сега, щом тази жена си е намерила кучето и то ѝ трябвало, той, новият му стопанин, бил съгласен тя да си го вземе, като му изкаже надлежната благодарност. Нямало да се противи, още повече, като ставало дума за стопанин на овце, който е загинал и не могат да го намерят. През първите седмици песът побягвал понякога следобед. Отивал в планината и сякаш търсел нещо. Според туй, което казвала невестата от Таркью, отивало е да търси стопанина си. Може би е отивало при трупа му в някое затънтено пусто място. Като дошла зимата и паднали снеговете, кучето се поуспокоило. Все пак отивало от

време на време на баира, стояло там замислено и пак се връщало. Кучешкият ум не бил като човешкия. Изглежда, че е забравило пътя, ако наистина е ходило при мъртвия си стопанин.

В хрумването си да търси кучето, Витория виждаше благословия от другаде. Откъде ѝ беше дошла тая мисъл? Без съмнение от Некифор Липан. Той — лесно беше за разбиране — не беше вече жив тялом. Ала душата му се беше върнала при нея и я напътствуваше. А беше и решение свише, оттам, към където сърцето ѝ непрестанно коленичи.

Развърза поша и даде на човека повече, отколкото той очакваше. Планинецът помисли първо, че се е излъгал, после — че тази невяста е сбъркала, затова разтвори пред всички двете банкноти по сто леи. Жената не беше сбъркала. Тя бутна стотарките към него и отново изказа благодарността си.

Кучето тръгна покорно подире ѝ, като навремени скимтеше тихичко. Тя се наведе и го погали по главата. Попита го мислено дали ще ѝ бъде в помощ. Не се и съмняваше, че ще ѝ бъде в помощ, тъй като не би се насочила към него, ако това не беше решение на други сили.

Ще държи кучето при себе си и ще го доведе няколко пъти в планината, докато то си спомни и намери мястото. Може по воля божия да се забави, докато ледовете се стопят и пороищата се оттекат. Тогава от склон на склон и от урва на урва ще търсят костите му и оръжието му. Конят никакъв не се бил видял. Може враговете му да са го продали на някой панаир в равнината. Или и него са убили и блъснали в пропастта като господаря му и гарваните са го изкълвали. Сега вижда, че от самото начало бе предугадила тая най-голяма скръб в живота и за това още от първия миг сърцето ѝ бе стиснато като в клещи. От една страна тъй е по-добре, отколкото да беше напуснал дома си и да бъде в прегръдките и в постелята на друга жена. Ала ако това му е било писано на Некифор, ако такава му е била съдбата, която с нищо не може да се промени, тогава господ чрез светицата от манастира „Бистрица“ доведе нея, Витория, по криволичещи пътища тъкмо където трябва, за да намери своя обичен мъж, да го вдигне от лобното място и да го положи в светата земя, както му е редът.

Сега по съвета на жената на господин Василиу и по напътствията на господин Тома оставаше ѝ да отиде и до Борка, да попита още веднъж и там, и по пътя дали някой не е видял Липан, когато се е връщал от Стънишоара. Той, господин Тома, не го е

виждал. Ако се е бил върнал, не можел да отмине кръчмата му, без да се спре. Всеки, който е спирал да почине на едно място и е намерил, че това място е добро, не можело да не се отбие и втори път. Ако не е гладен, поне жаден щял да бъде. Ако гладът и жаждата не го довели, приятелството щяло да го доведе. Некифор Липан минал веднъж. Господин Тома го видял, като отива на кон между двамата планинци. Ала назад не го бил видял да се връща.

И Георгица се зарадва на кучето и по решение на майка си му сложи синджир и го държеше при себе си и при конете. През време на вечерята господин Тома стана, изправи се с целия си бой, разтърси косите си и си спомни, че някога, когато бил още момче, станало пак една такава случка, пак из тези затънтени места на Стънишоара. А който убиел човек, не можел да се отърве от божието наказание. Прокълнат бил да бъде преследван и открит. Човек бил длъжен да го преследва; редно било да го преследват и зверовете, и добитъците. Ако човек разбирал значението на вятъра и писъка на птиците, квиченето на животните, вървежа на буболечките и значението на всички дири, които ги имало, ала които отведнъж не се виждали, тогава тозчас щял да стигне до виновника. Че то всякак ще стигнеш до него, само че малко по-късно. Затова като почтен и отзивчив човек господин Тома съвсем нямало какво да се колебае да впрегне кобилата в каруцата и сам да заведе Витория до Борка и да я върнел назад в Сабаса, като навсякъде щели да спират и да разпитват.

Досега можели да се съмняват. Сега вече нямало никакво съмнение, че Липан е загинал между Сабаса и Суха.

Като чу думите и решението на мъжа си, госпожа Катрина се разплака и почна да окайва Витория. Но планинката смяташе, че сега не трябва да се вайка и плаче, а трябва да търси, да намери мъжа си и всичко да уреди. Колкото за плач, по-късно щеше да плаче тя. Сега нямаше време.

Яхнаха с Георгица конете и пак отидоха в Суха. Лупу вървеше край тях кротко, завързан на синджира. Духаше топъл вятър и навсякъде бучаха порои. Спряха на високото да си починат, заслушани в пукота на леда в някаква рекичка нейде долу. Прелитаха гарвани, прелитаха орли, ала те нищо не й подсказваха.

Вечерта стигнаха в хана на господин Василиу. Витория знаеше, че там ще научи нещо. И наистина научи.

В село Суха се понесла мълва. Някои казвали, че трябвало да дойде съдия от града, да разпита как е станала продажбата на овцете. Да видел дали имат документ от Дорна, че са ги купили и дали имат от Липан разписка за парите, които са му дали. Никой не казвал, че такива видни стопани могат да извършат лоша постъпка, но добре щяло да бъде да покажат документите си. Освен това някой, не се знаело кой, бил казал, че тия почтени стопани непременно трябва да посочат свидетеля или свидетелите, които са били на продажбата и при броенето на парите. Всекиму било ясно, че само един такъв чужд човек или чужди хора, които са видели, са могли да издебнат Липан, да го убият и да му вземат парите от продадените овце. Може тия свидетели да са съвсем невинни. И Калистрат, и Куцуй не ги били виждали дотогава, а и след това. Дори да било така, нека кажели как изглеждат, какви коне са имали и как са били облечени. От малкото можело много нещо да се разбере и да се открият злосторниците.

— Има още нещо, мила Витория — продължи разпалено госпожа Мария, жената на господин Йоргу Василиу. — Представи си, мина не мина ден, и жената на Богза се сети за мен и ми дойде на гости. Нея не я почерпих със сладко и кафе, като кметицата, а само я поканих да седне. И помисли си, мила Витория, седнала да ми разправя, че сме роднини и затуй иде да ме пита кой пръска тези глупави слухове за мъжа й. „Няма откъде да зная, мила — казвам аз. — Може да са някои от вашите приятели, да го правят от много обич към вас.“ После почна да ме подпитва издалеко дали планинката от Таркъу си е отишла и какви намерения има. Казах й, че нямаш никакви намерения, че ходиш тъй по света и оплакваш мъжа си. Тогава и Иляна се разплака и каза, че много й станало мъчно, дето си извикала мъжа й в кметството, та после му пуснали думи. По-добре щяло да бъде да си отиде у тях. Щели да те почерпят чаша вино, да ти кажат добра дума и да ти помогнат, да се разкрият злосторниците, ако е имало злосторници. „Злосторници има — казвам аз. — Те не са мнозина и ще ги открием. А планинката — казвам — лошо е направила, че не е дошла у вас да поиска съвет и помощ.“

Госпожа Мария се усмихваше тъничко. Усмихна се мълчаливо и жената на Липан.

— И тъй, отиде си, както беше дошла — продължи жената на господин Йоргу Василиу. — Не мина и час, и току гледам, че иде ешът

й.

— И Гафица ли дойде?

— И Куцувата Гафица дойде. Тя се облича по-разкошно от другата, ала е по-проста. И тя дойде да разпитва за туй, за онуй. Разправих й разни работи, похвалих й дрехите и красотата и веднага й показах колко ми е мъчно, че най-добрата й приятелка измисля такива работи за нея. Не й казах коя, за да не станат сплетни, но — казвам — добра приятелка ти е и е жена на другар на твоя мъж. „Иляна трябва да е?“ — „Не е Иляна“ — казвам аз с половин уста. „Иляна е, виждам, че не можеш да се преструваш. И какви ги разправя за мен жената на Богза?“ — „Първо не е Богзовата Иляна — отвърщам й. — Второ, не казва кой знае какво, само дето цялото село знаело кой идва нощя при тебе, когато мъжът ти е с овцете.“ Така изпищя, когато чу тия сладки думи, че мъжът ми подскочи на стола си в дюкяна. „Тя ли каза туй? Тя, грозотията му недна, дето Богза я измъкна от сиромашката им къща?“ — „Преди всичко, драга моя — казвам аз, — не става дума за Иляна.“ — „Знам, знам аз на какво е кадърна тя. В църква ме поглежда скришом с края на окоето си да види как съм облечена и се пука от завист. Вместо да говори за другите, да види по-добре себе си. Моят мъж не се нахвърля пиан върху мен, не ме събаря в кьошето да ме бие като нейния. И отгоре на туй моят мъж не сънува страшни сънища като нейния.“

Госпожа Мария млъкна. Загледаха се една друга. Планинката премига и набърчи чело.

— Утре ще намина към тях — каза тихо Витория — да ги помоля да ми простят за главоболията, които докарах на мъжете им. Добре ще е да науча кой е бил свидетел, да видя документите и разписките им. Ала сега повече ми е важно какво се приказва. И аз знам като тебе, мила госпожа Мария, какво да им река, да ги насъскам и ядосам, та да изкажат и майчиното си мляко. Ако имат какво да кажат, ще го кажат, ако ли не, господ да ги съди. Не бива да оскърбявам невинни хора. Ще се опитам да намеря мъжа си. Ще отслужи за него всички молитви, както е редно, за успокоение на душата му. Сега насън ми се показа с лице към мене и ме викаше.

Двете жени разговаряха подробно и се уговориха какво да правят. На другия ден сутринта господин Йоргу Василиу ще изпрати да повикат Богза и Куцуй да дойдат да сключат сделка за сирене.

Имали си те търговски работи, които през зимата все отлагали. Сега идва пролет и търговията се размърдва. Тъй че стопаните от Дой Мери ще дойдат да сключат сделката и да вземат капарото. Както му е редно, ще трябва да се почерпят по този случай. През това време Георгица ще седи скрит в плевнята в двора. А те ще отидат първо в къщата на Богза, после на Куцуй. Или пък едната ще отиде у Куцуй, а другата у Богза и ще се разменят. Ще говорят с жените им, ще им пускат фитили, ще ги хвалят и превъзнасят, ще ги варят и пекат, докато ги видят да се гърчат като червеи. Тъй Витория ще може да види какво знаят те от работите на мъжете си, дори от техните тайни, поверени им под страшна клетва. След това планинката ще може да тръгне да търси мъжа си, а жената на господин Василиу ще остане да заплита понататък конците.

Цялата истина без съмнение само един господ я знаеше. Ала госпожа Мария горещо желаше да види жената на Куцуй по-малко разкошно облечена.

И след като направиха тъй както се бяха уговорили, и не научиха нищо ново, а само предположения, и двете се върнаха в кръчмата, изприказваха още много приказки и Витория и синът ѝ възседнаха пак конете, да прехвърлят отново планината.

Водите по пътя се бяха оттекли и земята беше изпръхнала. Гората тихо шумеше с боровете си и изпуцаше тънка пара. По слънчевите полянки тревата се подаваше тук-таме и пасищата зеленееха. Сред сухите листа по брега на една урва Витория забеляза кокичета. Слезе от самара, за да ги откъсне, и като ги държеше за нежните им тънки стебълца, издигна ги нагоре към слънцето. Погледна синьото небе и вдъхна мириса на гората.

Преметна на лакътя си повода на коня и тръгна по пътечката край пътя. Тялото и искаше да пее и да напъпи; усещаше как слънцето и радостта се вливат в него; ала в същото време у нея всичко бързо вехнеше, също както кокичетата бяха повехнали в ръката ѝ.

Кучето изскимтя. И на него му се искаше да бъде свободно.

— Георгица, пусни го — каза тя с повишено внимание.

Момъкът слезе от коня и откопча синджира от нашийника на Лупу. Ала кучето не се спусна да тича и да се радва. Тръгна с вдигната муцуна и от време на време сякаш се опитваше да кихне. Ръмжеше, сумтеше и душеше въздуха.

Изкачиха се така бавно, минаха мост след мост и на високото спряха да починат. Кучето седна на задните си крака и се загледа в долините като човек. Наслаждаваше се и то, като гледаше красотата на света. Георгица го погледна няколко пъти и засмяно го посочи с очи на майка си.

— Драго му е и на него да гледа... — рече планинката сериозно.

Когато слязоха при втория мост над дола към Сабаса, кучето се спря и стана неспокойно. Изведнъж то се спусна с лай връз конете, като се мъчеше да ги захапе за муцуните.

— Не разбирам какво му е днес на Лупу — каза Георгица в недоумение. — И тая заран, като го държах при себе си в плевнята на господин Василиу, все се дърпаше от синджира и ръмжеше, сякаш надалеч небето гърмеше.

— Тъй ли правеше?

— Да. Умири се късно, когато хората си отидоха и кръчмата се изпразни. Сега виждам, че нещо друго го прихваща.

— Да видим какво е. Да спрем конете.

Кучето престана да се хвърля връз конете и се хвърли към Витория и Георгица; после зави край стената на моста и се спусна по урвата надолу, повървя така до една полянка, която блестеше на слънцето, и пак се върна на пътя. Хвърли се връз Георгица и го задърпа със зъби за пеша на абата. Момчето го ритна. Квичейки, кучето се спусна отново надолу по урвата.

— Сине — каза планинката, — вържи коня си за брезата, както ще направя и аз, и слез в урвата подир кучето. И снощи, когато се изкачвахме, пак тук даде знак, ала беше вързано.

— Защо да сляза? Гол припор е, пътека няма.

— Слез, казвам ти! Чувам, че Лупу се обажда. Намерил е нещо.

Бузите ѝ изведнъж бяха пламнали и очите заблестели. Момъкът разбра. Зави и той край моста и се свлече седешком надолу по сипея. Жената се наведе и видя пропастта. Все пак Георгица се плъзгаше бавно по влажния склон, повличайки със себе си камъни и пръст. Кучето не се виждаше; чуваше се само гласът му, заглушен от дълбочината на пропастта.

Видя Георгица да се изправя и да обикаля в дъното на урвата. Изведнъж до нея достигна уплашеният му вик. Като знаеше какво може да е видял там, тя прибра полите си и се свлече надолу подир

момчето. С бучаща глава стигна до дъното сред острия раздражен лай на кучето. Георгица се тресеше от плач, закрил очи с десния си лакът. Разпилени кости с влажни сухожилия белееха по земята. Ботушите, кемерът, чантата, пепелявият калпак бяха на Некифор. Той беше, само че изяден от зверовете. Скелетът на коня, оглозган, лежеше малко по-нататък под седлото и постелките.

Жената изпищя силно:

— Георгица!

Момъкът трепна и се обърна. Но тя зовеше другия, мъртвия. После бързо коленичи и почна да прибира костите му и да отделя нещата. Черепът му беше разбит със секира.

XIV

Бързо, без да пролива сълзи, жената се залови за работа. Отдели от влажния и мухлясал товар една вълнена завивка и покри с нея останките на Некифор Липан. Момъкът изглеждаше съвсем замаян. Едва сега разбираше, че там лежи баща му. Плачеше като малко дете със свити очи и обърнати устни. Жената застана права със скръстени под гърдите ръце и заоглежда мястото. Отгоре, от каменния перваз на моста склонът на урвата се спущаше стръмно като на пропаст. Горе се издигаше стената на моста от дялан камък. Оттам до дъното на урвата трябва да имаше около двацет метра. Тук брегът беше изровен и издълбан и пред него имаше малко равно местенце, обградено от ръбеста скала. След него сипеят слизаше по-надълбоко. Мястото беше толкова тясно, толкова усамотено и прикрито, та само слънцето достигаше до него и го огряваше. Оттук никаква пътека не се изкачваше нагоре, нищо не свързваше урвата с околността. Така му било отредено на Некифор Липан да падне тук като в кладенец, убит и блъснат от душманска ръка. Никой не е могъл да види тая страшна гледка. Хората са минавали безгрижно горе по пътя, пастирите е нямало как да се приближат дотук. Есенното слънце е изгрявало и залязвало над самотния мъртвец и над убития кон. После над трупите им са се изсипвали тъмните есенни дъждове; орлите и гарваните са се трупали на гроздове върху тях; а през нощите зверовете са прииждали от урвите на планината, подпирали са лапи в трупа и са ръфали със зъби. Само това куче е знаело всичко и е бдяло, докато гладът го е прогонил при живите хора. От време на време се е връщало и чакало. След това са завили виелиците, навалял е сняг и е затрупал урвата. Сега по божията воля слънцето я е разчистило и открило и все по същата тая воля кучето, минавайки горе по пътя, е подушило миризмата ѝ и посочи мястото.

Като забеляза, че момъкът още не се е съвзел, тя измери с поглед сипея догоре и обмисли как да се изкатери до пътя горе. Напипваше с

краката си вдлъбнатинки да стъпи, протягаше ръце и се хващаше за ръбовете на камъните и така налучка един мъчен и криволичещ път.

— Имам работа горе — извика тя на Георгица. — Ей сега ще се върна.

Горе, от перваза на моста повика кучето:

— Лупу, ела тук!

Овчарското куче се изкачи пъргаво и отиде при нея. Тя му заповяда да стои при конете и да ги пази от минувачите. После потършува из вързопа и със свещ и кибрит в ръка отново се смъкна долу. Запали свещта и я забодде на завет в една вдлъбнатинка на урвата.

Някаква нова сила я изпълваше и бликаше в погледа ѝ и във всичките ѝ движения.

— Георгица — реши тя, — ти ще стоиш тук да пазиш баща си, пък аз ще сляза бързо в Сабаса да съобщя. Ще се върна с каруцата и с господин Тома, за да вземем смъртника, да го закараме в селото и да направим каквото се полага.

— Добре, майко — въздъхна момъкът. — Ще стоя тук, както ми поръчваш.

— Стой, Георгица! Аз няма много да се бавя. Гледай да не угасне свещта.

Пак се изкачи на пътя, възседна коня и тръгна, като остави Лупу да пази другия кон.

Момъкът се загледа в пламъка на свещта, ала едва го виждаше поради блясъка на слънцето, което падаше полегато. Несъзнателно бе седнал настрана почти с гръб към вълнената завивка, която покриваше костите, сухожилията и вещите на баща му. Не можеше да се каже, че го отвращаваха, но откакто се беше родил, не беше виждал такава страшна картина. Вдигна очи, огледа се надалеч и разбра, че се намира в съвсем пусто място, само между скали и урви, под високото небе. Наблизо имаше гора. По дъната на пропастите се белееха още островчета от сняг.

Изведнъж блясъкът на слънцето се премести към върховете на борове и на планините. С крайчеца на окото си видя, че светлината на свещта нараства в сянката на вдлъбнатината. Наоколо владееше неподвижна тишина, сякаш всичко се беше вкаменило при залязването на слънцето. Стоеше и той неподвижен като всичко наоколо и слушаше биенето на сърцето си. Трепна само когато чу високо в златната

светлина гласа на кръстат орел, който изкряска два пъти. Георгица го видя, като летеше плавно. Орелът движеше само главата си, като че ли гледаше него. Чу се друг по-далечен крясък. Орелът отлетя нататък. Небето опустя и скоро свечеряването почна да се сипе като сняг. Момъкът преценяваше сам себе си и се уверяваше, че не се бои; искаше му се само да има край него една жива душа. Кучето обаче беше горе на пътя. Само веднъж беше излаяло. Сега мълчеше. Беше се свечерило. Значи, никакъв пътник не минаваше.

Звездите заблестяха. Задуха лек ветреца.

Чу някакво скимтене на животно в пропастта. Може да му се е сторило. Пареща тревога се надигна и него и прониза цялото му тяло. Скочи на крака и потърси място да се изкачи по следите на майка си. Забивайки нокти и повдигайки се на забитите си в пръстта пети, стигна горе изпотен и задъхан. Конят тихичко изцвили, а кучето дойде при него. Горе на пътя му се стори, че не е толкова тъмно. Щом изгрее месечината, навсякъде ще стане съвсем светло. И долу в урвата ще стане светло. Там завитият с покривката мъртвец се е изправил и чака последната благословия и молитвите, които не са му били четени.

Наведе ухо и се послуша. Едва се усещаше някакво полъхване. Струваше му се, че чува дебнещи стъпки по сипея и някакво шумолене наоколо. В слуха му заклокочиха далечни поточета. Късно, на светлината на месечината прелетяха непознати птици. Планинските дебри оживяха от пролетните води. Тайнственият живот простираше своите мостове над пропастите на смъртта. Кръвта и плътта на Некифор Липан, превърнати в стъпки, в летене на птици и птичи зов, се връщаха в него. Ала момъкът нехващаше нищо. Той усещаше само страха, който проникваше в него от земята, затова почна да разговаря с кучето и с коня, като им отправяше безсмислени думи. За да минава времето по-лесно, потърси торбата с ечемик и я окачи на ушите на коня. След това си постла, легна и се зави. Едва дочуваше вече нощните шумове и тялото му се отпущаше, капнало за сън, когато Лупу се разлая към дола.

Георгица скочи и удари челото си в торбата, окачена на главата на коня. Извика уплашено: „Кой е?“ Никой не му отговори. Само кучето се разлая отново. Когато кучето се умири, в тишината на нощта момъкът чу трополенето на каруца, което отекваше като камбана.

Чу и гласове наблизно. Позна гласа на господин Тома. Не само кръчмарят идваше с Витория Липан, а и кметът, и един стражар. Спряха, разпрегнаха кобилата и запалиха огън от съчки до парапета на моста.

— Гори ли свещта, Георгица? — попита Витория.

— Смятам, че гори... — отвърна неуверено момъкът.

— Как може, сине, да не разбираш този твой дълг! Слез да видиш. Ето, вземи и този фенер с кръст, донесох го от църквата. Запали свещта в него и го закрепи добре до главата на баща си. Не можем да го вдигнем днес, а може и утре да не можем. Ще стоим на бдение, колкото трябва. Уговорих с отец Тудораке да дойде тук да прочете молитви.

— Ама защо да не можем да го вдигнем? — мрачно възрази Георгица.

— Не можем, защото те си имали ред.

— Кой те?

— Властта. Трябвало всичко да си стои тъй, както си е, докато дойдели помощник-префектът, когото видяхме във Фаркаша, докторът и господин прокурорът.

— Че защо ще идват? Какво имат те с нас?

— С нас те нямат нищо, имат работа с мъртвия, да видят кое как е. Да разберат и те, че наистина е бил убит и да почнат да дирят злосторниците. Аз първо викнах да ме оставят на мира да си прибера човека и да си го погребва, както му е редът. Ала господин Тома, който е тук, ме посъветва да ги послушам, иначе съдиите щели да ни пъхнат в затвора. Като видях каква е работата, се съгласих. Какво да правя? Щели да си свършат работата както е по закона и после щели да ми дадат смъртника. Подир туй нито те ще имат нещо с мене, нито аз с тях.

— Не е така, невясто! — намеси се недоволен господин Тома. — Че те не го правят от лошотия. Такъв е редът, за да могат да намерят убиеца.

— Не се сърди, господин Тома, ала как ще могат да намерят злосторника, като гледат някакви кокали?

— Не е само туй. И ти ще кажеш каквото знаеш и в какво се усъмняваш.

— Аз?! — учуди се планинката и погледна изкосо другите, които бяха дошли с нея от Сабаса. Замълча и закри устата си с ръка. После добави кротко: — Много ти благодаря, господин Тома, за помощта, ала бъди добър да пратиш утре с каруцата свещеника, както те помолих. Ще ти платя колкото кажеш и ще смятам помощта ти за благодеяние. Турни в каруцата и двадесет хляба, две кила маслини, десет скумрии и пет шишета вино по една ока. Запиши и туй в тефтера си при другото, което донесохме сега с нас. Всеки, който благоволи да дойде тук или да бди при смъртника, да го почерпя с чашка вино и да му подам хляб с нещо, за да помене. И сега каня господин кмета и стражаря. Георгица, извади от сеното в каруцата на господин Тома едно шише и го донеси тук при огъня.

Хората се зарадваха и през блясъка на пламъците весело се усмигнаха към жената. Витория им наля ракия и всички пиха от една и съща чаша, като не забравяха да споменат покойника. Особено много харесаха на Витория думите на господин Тома:

— Нека бог прости на Некифор Липан всички грехове, волни и неволни, и да благоволи да му даде поне отсега нататък мир в гроба.

При тия думи Витория сметна за редно да порони сълзи. Преди да отпие, капна на земята няколко капки за мъртвеца. Това тя правеше вече отдавна, откакто беше получила уверение за истината.

Момъкът сне фенера в урвата. Другите останаха при огъня да чакат съмването, като от време на време се черпеха. После слязоха и те да се уверят и да видят Липан.

Господин Тома се върна със стражаря в селото. По поръка на Витория нае кон и втори път прати човек при господин помощник-префекта Настасе Балмез с молба да благоволи и изпълни колкото се може по-бързо наредбите на властта, защото жената на убития го молела със сълзи на очи и щяла да плати всички разноски.

През деня свещеникът си направи труда да изкачи баира сред бутилките вино и хлябовете и трудно слезе в урвата, макар Витория да беше наела човек да издълбае стъпала. Светиня му беше стар и шкембест и с мъка можа да изпълни дълга си. Той надяна патрахила, поглади бялата си брада, отвори молитвеника и зачете старите слова. Навремени спираше, за да си отдъхне. Вдовицата отметна малко завивката, за да може умрелият да чува и да гледа небето с черните дупки на черепа си. Хора от селото, както и пътници от другаде бяха

дошли, привлечени не толкова от обреда, колкото от помена за умрелия. Жените си разправяха една на друга какво се бе случило и за чудене беше как новините отвъд планината, по въздуха или по земята, бяха стигнали дотук и се разправяше, че убийците били някакви стопани на овце от този край.

Витория слушаше внимателно какво казваха и реши, че непременно трябва да отиде при приятелката си, да я покани на погребението и да научи какво още се говори и какво още се е подразбрало. Дори ѝ стана драго, като си помисли, че там има кой да рови и да узнава.

Представителите на властта можаха да дойдат едва на третия ден. Витория стоеше полуобърната към тях и слушаше, искаше да чуе какво могат да кажат тези хора, които не познаваха Некифор Липан. Те откриха костите, погледнаха ги, единият от тях разгледа черепа; после писаха на лист какво са видели и разбрали. Планинката беше засегната най-много от това, че нито един от тях не се прекръсти и не изрече нито една християнска дума за успокоение на душата на Некифор.

Господин помощник-префектът Анастасе Балмез се сети, че е виждал планинката.

— Този ли е твоят мъж, когото търсеше?

— Този е, господине — отвърна планинката.

— Както се вижда, станало е тъй, както аз подозирах още тогава.

Твоят мъж е бил убит и ограбен.

— Да, господине — каза кротко Витория, — ала в чантата му се намериха малко пари и кемерът му не беше откопчан от него.

— Тогава трябва да го е убил някой негов враг.

— Как да повярвам такова нещо, господине, щом той е пътувал от Дорна дотук с приятели?

И Витория помисли, че трябва да каже каквото знае. Че след като купил овцете в Дорна, Некифор дошъл тук с двама другари и приятели, които и сега живеели отвъд Стънишоара в едно селище, дето се казвало Дой Мери. Тези негови приятели разправяли, че купили овцете на Липан и му броили парите. След като му дали парите, туй станало горе на планината, Липан се бил върнал и си тръгнал за къщи. Вижда се, че тогава някой, който е бил там, когато е ставала продажбата и му броили парите, е тръгнал подире му и го е убил. Измъкнал му е само парите за овцете. Иначе и не е можело да бъде,

смятала Витория, защото тъй казвали двамата приятели на мъртвия, Калистрат Богза и Илие Куцуй. Значи, Липан не е бил сложил парите от продажбата при другите пари, които са му били останали, а ги е носил в ръка. Злосторникът го е убил и му е измъкнал парите от ръката. Защото, като го е ударил, Липан е паднал в урвата заедно с коня си. Да е слязъл след него, трудно било за вярване, защото и кучето е било там, а то е щяло да се бори за господаря си. За да обере убития, този, който го е убил, е трябвало да убие и кучето. Ала кучето тя е намерила живо. Оставало сега да се види кой е бил този чужд човек, който е видял, че Липан е получил пари. Доколкото тя разбрала, стопаните не си спомняли кой може да е бил този чужд човек. Пък ако властта ги притиснела, те ще признаят и ще го посочат. В същото време щели, разбира се, да докажат купуването на овцете с квитанцията, която Липан им е написал на върха на планината, макар там да нямало никаква канцелария, а вятърът не носел с вихрите си нито мастило, нито пера за писане. Квитанцията за купуването на овцете била в чантата на Липан, не у тях; ала щом те казвали, че били платили и неговата част от овцете и му били броили парите пред свидетел, кой смее да каже, че не е така?

Вярно било, че този свят, виждало се, бил пълен с приказки и лъжи, и отвъд планината хората говорели, че цялата тази работа не била чиста, ала тя не можела да набеди никого, тъй като била уверена, че господ в края на краищата ще изкара истината наяве.

— Невясто — каза господин Анастасе Балмез, като изкриви устни презрително, — от това, което казваш, аз не мога да разбера нищо. Имало ли е свидетел, когато е станала продажбата?

— Не зная, няма откъде да зная, господин помощник-префект; ти ще ги питаш и стопаните ще ти отговорят.

— Добре, ние знаем какво да правим и ще ги питаме. Но ти знаеш ли нещо за този свидетел? Откъде го измъкна?

— Аз не съм го измъкнала отникъде, господин помощник-префект; ала трябва да е имало. Щом не е имало никакъв чужд човек, когото можем да теглим под отговорност, тогава нека приятелите му да отговорят.

— Господ да те разбере, невясто. Да не би да подозираш приятелите му Калистрат Богза и Илие Куцуй?

— Опазил ме господ! Аз никого не подозирам. Те ще ви кажат и сами ще обяснят, като добри стопани, каквито са. До Борка са вървели тримата подир овцете. Оттатък, отвъд планината хората видели само двамата. Третият е бил вече изяден от орлите и вълците, както се вижда. Нека те кажат, кой го е ударил със секира, защото и това се вижда по черепа му. Аз няма откъде да зная; още по-малко вие; нека те кажат, да посочат свидетеля, който е бил там, когато са броили парите.

— Какъв свидетел бе, невясто? Какво постоянно ми говориш за свидетел?

— Говоря и аз тъй, с моя прост акъл.

— Остави свидетеля! Мой дълг е да притисна здраво ония двамата. Колкото и хитри да са, мен не могат ме излъга. По-тежки случаи съм разкривал аз.

Витория повдигна рамене и сви устни.

— Вие ще направите, господин помощник-префект, както смятате за най-добре; само ми разрешете да заровя мъжа си, да го погребва, както си е християнският обичай. И ви се моля да пишете и на овчарите.

— На кои овчари?

— На Липановите овчари, които са били с овцете му. Те не може да не знаят за продажбата, ако наистина е имало продажба.

— Нима ти мислиш, че не е имало продажба? И че ония двамата са го убили, за да вземат овцете?

— Не съм казала такова нещо, господине. Казах да пишете на овчарите. Господарят им не ги е оставил току-така, без да им плати платата и да ги почерпи, както си е старият обичай.

— Права си. Ще ги питаме. Аз мисля, невясто, че няма да е зле да дойдеш с мене, да бъдеш там, когато повикам Богза и Куцуй.

— Ще дойда, защо да не дойда? — съгласи се Витория. — Имам там и работа с една моя приятелка, жената на един търговец. Искам да поканя и нея да дойде, когато пренасяме костите в село, за да ги положим на покой в земята. Редно е да поканя и стопаните с жените им.

— Как може такова нещо? Аз отивам да ги разпитвам, а ти ще ги каниш на погребение?

— Че защо да не ги поканя? Ще ги поканя и на погребението, и на софрата като всички християни. Аз нямам нищо с тях. Господ още

не ми ги е посочил. Хората могат да говорят какво ли не; жената на Куцуй може да разправя, че Богза сънувал лоши сънища и говорел насън. Вие, като човек на властта, можете да ги разпитате; ала аз какво друго мога да сторя, освен да погребя мъжа си и да изпълня дълга си към мъртвеца? И тях ще поканя; защо да не ги поканя? Каня и вас, ако приемате. Като че ли тъй няма да са пред очите ви?

Господин Анастасе Балмез кимна с глава и се замисли. Жената пак беше права; ала неговото достойнство не му позволяваше да признае. Едно тайно и внимателно разследване му се представяше като най-добър начин за залавяне на убийците. Без съмнение двамата стопани няма да могат да откажат да дойдат на погребението в Сабаса. Това ще бъде, както се казва в правото, очна ставка с трупа на жертвата. Опита се да го обясни на жената. Сега най-последно му се стори, че я е разбрал и намери, че е много хитра и потайна. Витория не можеше да знае какво значи очна ставка, ала прие с усмивка решението на властта, като си мислеше, че няма да е зле и този господинчо с остър калпак да бъде замесен в мълвата, в догадките и отровните сплетни, които нарастваха като снежна топка в другата долина, в Суха. Колкото важен господин и надут да беше той, тя и госпожа Мария можеха да го купят и продадат и да го разиграват, както си искат, и него, и докторите, заедно с Богза и Куцуй с жените им.

Когато хората на властта привършиха разследването, Витория дръпна пак завивката върху костите и смени свещта във фенера. В същото време тя въздишаше и тихичко оплакваше мъртвеца, ала с крайчеца на околото си следеше всички тези чужди хора в черни дрехи и надаваше ухо към всичко, което се казваше и шепнеше.

XV

Господин Анастасе Балмез почна разследването в Суха много ловко и умело, за което с право се гордееше. Покани като осведомители двамата стопани, решен да ги изслуша търпеливо и спокойно.

— Какво мога аз да знам, господин помощник-префект? — отговори доста твърдо, но и малко сърдито човекът с цепнатата устна. — Нищо не мога аз да знам.

— Вярвам ти, господин Богза — успокояваше го помощник-префектът. — Ти си заможен човек. Ползуваш се с добро име. Но аз съм длъжен да те разпитам. Ти си длъжен да ми отговаряш. Защото от Дорна до тук си бил с Некифор Липан. Пътували сте заедно; хранили сте се заедно. Така ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, моля те да благоволиш да ми кажеш къде се разделихте.

— Нека дойде и Илие Куцуй, да бъде и той тука. Да каже и той. И той беше там.

— И него ще питам, не се безпокой. За мене е важно да зная всичко това, за да мога да проследя убиеца. Допущаш ли, че аз мога да мръдна пръст, без да съм напълно уверен? Аз не съм свикнал да набеждавам никого. Тъй че бъди добър и си спомни кога сте се разделили, за да мога да уловя нишката.

— Коя нишка?

— Да уловя нишката, да намеря следата, да почна с нещо.

— Коя следа? Не ме ядосвайте, господин помощник-префект, защото си имам един бюлюк ядове на главата. За смъртта на този овцевъдец аз не мога да знам нищо. Какво мога да кажа, освен дето аз и Куцуй се разделихме с него, когато стигнахме на върха на Стънишоара. Като видя той колко път има още да бие до река Молдова и после до река Прут, бактиса му и реши да се откаже от това стадо. „Имам — каза — доста овце край Жижия. Дайте ми печалба както и за

другите сто овце, платете ми и разноските, дето ги направих, и си вървете по живо по здраво. Да даде господ берекет да видите от тях. Аз си отивам в къщи.“

— Така ли каза?

— Да, точно тъй.

— И дадохте ли му парите?

— Дадохме му ги. Наброихме му каймета по хиляда и по сто.

Жената на убития седеше смирено в един кът на стаята, опряла лакти на коленете си и стиснала челото си с длани.

— Не може да бъде и другояче — обади се тя бавно, без да помръдне. — Стопаните са му броили парите. Другият е стоял настрана и е видял.

— Кой другият? — навъси се Богза.

— Не се меси, невясто. Не обърквай работата.

— Не обърквам. Аз искам да оправя този християнин, който с нищо не е виновен — обърна се усмихната планинката към Богза. — Имало е някой чужд човек, който е видял, когато са броили парите. Трябва да се разбере кой е той и да се намери.

— Казах ти вече, невясто, че е нямало никакъв чужд човек.

— Пък може и да е имало — обади се Богза.

— Не казах ли аз? Трябва да е имало. Ти може да мислиш, че говоря за Куцуй?

Помощник-префектът се ядоса:

— Щом е имало, нека каже този човек. Кой беше? Познаваш ли го?

— Не знам. Може Куцуй да знае.

— Не знае и той. Откъде ще знае? Да речем, че са го пресрещнали разбойници и това е!

— Виждаш ли? Тогава защо току намесваш този свидетел?

— Не го намесвам, господин помощник-префект. Ала ние планинците имаме обичай да правим продажбите със свидетели, не с бележки, писани от господата съдиите. Щом вие казвате, че не е имало свидетел, аз ще си мълча. Ама тогава трябва да има написана разписка. В края на краищата и от такава разписка не е имало нужда, защото господин Богза и господин Куцуй са били приятели на Липан. Затова, добри хора, аз не съм дошла, да знаете, за друго, а да ви поканя за погребението на костите му. Само туй имам аз тука да свърша и после

ще си вървя и моля властта тя да дири убиеца. Аз зная, че господин помощник-префектът ще го намери, тъй че откъм тази страна съм спокойна. Вие като добри стопани, ще му дадете обяснения и ще го подпомогнете колкото можете. А на погребението всякак елате.

Помощник-префектът пошибваше нетърпеливо ботуша си с пръчицата, която беше в ръката му. Секретарят до масичката слушаше и не знаеше какво да пише. Витория стана и закопча късачето си. Нея съвсем не я интересуваше разследването.

— Моят човек беше достоен стопанин — заключи тя. — Полага се да му окажете такава чест.

— Добре, може да дойдем — съгласи се колебливо Богза. — Само ако господин помощник-префектът смята, че можем да дойдем.

— Елате всички, с жените си. Много ви се моля да дойдете. Утре ще изпращам мъжа си завинаги. Ще дойде и господин помощник-префектът.

— Аз?

— Да, разбира се. Като че ли там не можете да разговаряте? Там дори господин Богза може и по-добре да си спомни.

Калистрат Богза забърка в кемера си, извади табакера и си сви дебела цигара. Жената хвана дръжката на вратата. Отегчен, помощник-префектът я чакаше да излезе. Той би ѝ заповядал да се махне, но беше човек с изтънчени обноски.

— Имам още нещо да кажа — додаде тъничко жената, — ала нека остане за утре. Ще говорим подир туй.

— Подир кое?

— Подир заравянето на Некифор Липан. Той каза, каквото имаше да казва. Ще те чакам непременно да дойдеш, господин Богза.

— Добре, добре — отвърна стопанинът, като смукваше често-често от дебелата си цигара.

Витория излезе. В съседната стая стояха стражарите. Куцуй беше седнал на един одър и пушеше и той също такава дебела цигара като на Богза.

Планинката се усмихна и се спря:

— Надумали сте се да си правите еднакви цигари, и то в едно и също време — рече тя. — Господин Богза казва за тебе...

— За мене? Какво казва за мене — трепна настръхнал Куцуй.

— Какво казва ли? Че си бил там, когато му броил парите. Ала аз за другиго думах.

— Не разбирам какво думах, невясто — каза отпаднало стопанинът, сядайки пак на одъра.

— Аз думах на господин помощник-префекта, че трябва да е имало още някой, когато сте броили парите, и той трябва да е убиецът. Ала се доказва, че не е имало друг човек. Тогава някой може да каже, че щом не е имало свидетел, и парите не са броени. А щом не е имало пари, защо ще го убият? Щом не са му били броени парите, защо е щял да се връща? Трябвало е да върви нататък с овцете.

— Как да не са му броени парите? Какви ги хортуваш ти? Нали ти казахме, че му броихме парите, като спряхме горе на планината?

— Знам, господин Куцуй, аз не говоря за това, не се сърди.

— Как да не говориш за това? Тогава какво разправяш?

— Разправям си и аз тъй и се мъча да проумея и разбера, като онез хора, дето нямат какво да правят и се месят в тази наша работа. Вие най-добре от всички знаете как е било и ще кажете. Мъртвецът каза толкоз, колкото трябваше, господин Илие. Всичко, каквото имаше да казва, каза го. Защо ме гледаш тъй? Сега остава и вие да кажете и да се свърши. След туй господин помощник-префектът ще види какво има да прави. Мен надеждата ми е у вас, затова помолих господин Калистрат, моля и тебе, господин Илие, да не забравяте приятеля си. Сега, като го намерихме вече, елате и вие, когато го полагаме във вечното му жилище.

Куцуй я слушаше с внимание и гледаше настрана.

— Какво каза?

— Да дойдеш, господин Илие. И господин Калистрат ще дойде.

— Щом той казва, че ще дойде, и аз съм съгласен.

— Много ми е драго, господин Илие, доведете и жените си. Ще направим и едно малко угощение.

Витория излезе, тропайки ситно. За този случай и в памет на умрелия беше оставила цървулите и се беше обула с хубавите ботушки с лачен нос. Тръгна по изпръхналите пътеки и по най-късия път отиде в кръчмата на господин Йоргу Василиу. Там намери наетата каруца, в която спокойно щеше да се побере и добрата ѝ приятелка госпожа Мария. Витория знаеше, че зад кръглото прозорче ще завари Гафица, повикана набързо от Гицишор.

След като влезе и съблече късачето си, тя седна на един стол и загледа със задоволство госпожа Мария. Обърна се към Гафица и каза, че ѝ било драго, дето я вижда, и че не се надявала да се срещне с нея. Радвала се най-вече, че я вижда, защото можела да ѝ каже какво става в кметството, дето помощник-префектът разпитвал мъжете им. Първо се явил на разпит господин Калистрат, след него и господин Илие. Ала на нея не ѝ харесвало как ги разпитва.

— Как ги разпитва? И какво ги пита? — заинтересува се доста разтревожена Гафица.

— Разпитва ги всякак. Преди да вляза там, видях жената на Богза.

— А, видя ли я? Че какво търси тя там?

— Не зная. Спрях се там малко наблизко и послушах какво говори с едни жени. Едно само искам в живота си, мили мои, приятелките ми да не ме одумват.

— Мене е одумвала. Не може и другояче да бъде.

— Не мога да кажа такова нещо. Аз не правя сплетни. Не вярвам, че всички жени са грозни, сиромашкини или пък глупави; че живеят ту със секретар-бирника, ту със стражаря. Знам, че туй се приказва от завист. И най-не мога да разбера как може тъй да се набеждава някой. Господ да ме пази! Аз съм най-кахърната и най-съсипана жена, вдовица съм и съм осиромашала, ала никога няма да посмея да напада някого, когато виждам, че е свестен човек, заможен и уреден, и обича жена си и я гизди; няма да мога, боже опази, да подхвърля дума, та да се помисли, че се съмнявам в нещо. Затуй поканих господин Илие да заповяда утре в Сабаса на последното изпращане на приятеля му.

Гафица беше тънка, височка жена, със застинало в своята хубост лице, с изписани вити вежди и черни влажни бадемови очи. Вълненикът ѝ беше везан с пулчета, блузата ѝ по новата мода, а обущата ѝ с високи токове. От приятелските топли думи на планинката лицето ѝ поруменя и стана още по-красиво. Усмихна се кисело на коварството на приятелката си и намери много подходящи думи, за да покаже какви жени има на този свят, особено в Дой Мери. Колкото за нападките ѝ, тя била казвала и друг път, че когато човек е невинен, няма от какво да се бои. Илие Куцуй си държал секирата в къщи под иконите. Ходил с нея по света, без да я омърси.

— За мъжа си аз мога да се закълна с ръка на кръста.

— Знам, мила невясто, не слушай ти какво приказват. Аз съм най-пострадала и пак не набеждавам никого. Чакам бог да даде просветление. Той ще си каже думата, когато потрябва.

— Нека я каже — кипна Гафица с пламнали очи. — Който е извършил зло, да бъде наказан. Който се присмива, да се разплаче.

— Знам, знам — успокои я Витория. — Знам, че господин Илие отговаря вярно на помощник-префекта, когато го пита; колкото за туй не се тревожа аз. Каквото да казват тез и онез, аз и Богза съм го претеглила добре и знам каквото знам за него. Засега нямам други знаци, имам само знаците, дете мъртвият изкара на бял свят.

— Да знаеш, бульо Витория, че и други знаци има.

— Знам, знам туй.

— Не знаеш! Ти мислиш, че аз подмятам думи само така. Казвам го от мъка и яд, защото от някое време насам нямам мира от една никаквица.

— Вярвам ти, мила.

Жената на господин Йоргу Василиу се намеси кротко:

— Не й уйдисвай на ума. Ти си бъди такава, каквата си. Туй, което господ ти е дал, не можеш другиму го даде назаем.

Гафица се засмя поласкана. Така беше по-хубава. Планинката и Мария я следяха с очи крадешком и си разменяха погледи. Когато си свършиха работата с нея, пуснаха я да си върви. Очите на Витория веднага се натъжиха и в пълната с килимчета и тъкани пешкири стаичка планинката обърна поглед на изток към иконите. Прекръсти се три пъти и се поклони пред светците. После се обърна към домакинята, която я гледаше с присвити, изпълнени с любопитство очи, и побърза да й разправи не толкова как човекът на властта води разследването, а как онзи човек, който си показва зъбите през разцепената устна, се опъва пред предопределението, което е по-силно от хората.

— Опитва се, мила госпожа Мария, да се скрие зад сламка — обясняваше ожесточено планинката. — Не знае, горкият, че каквото му е писано, е белязано на челото му. Аз погледнах в него и всичко прочетох в душата му. И оня човечец с острия калпак ще си поиграе ден-два с него. И той много добре разбира каква е работата, зер не е нито къорав, нито прост, ала аз много го молих да поотложи. Трябва по

волята божия да излязат наяве всички доказателства против него, та да го видя тогава да се гърчи, както се е гърчил в оная дупка моят мъж. По-леко щеше да ми стане, ако можех и аз да го храсна със секирата на същото място по главата, както той е направил с Некифор. Ала не може. И Георгица, дето е още едно глупаво дете, и него не мога да накарам. Затуй искам да го въртя и пека на шиш, тъй барем да поугася мъката си, дето толкоз време ме души. Само за този човек съм живяла аз, госпожа Марийо, за него съм цъфтяла и съм се радвала. Сега ми остават малко дни, черни дни. Седя и се чудя на едно нещо: отде взех тия сили толкоз нещо да изстрадам и да сторя всичко туй, което сторих? След като го търсих и го намерих, трябваше да седна да го оплаквам. Ала знам аз кой ме подтикваше и ми даваше сили. Сторих всичко и още ще сторя, докато има в мен душа. Кръстосах не знам колко пъти тази планина; не знам колко пъти ходих в Борка; харчих наляво и надясно; размърдах хора и попове; приказвах, мила госпожа Марийо, и по жицата чак в Пятра. Аз бях тука, в кметството на Борка, а оттатък господин префектът. Молих го за моя човек, казах му, дето съм го намерила причукан в една пропаст, да ми даде разрешение да си го зароя в гробищата, да не го оставям на вълците, да го закарам между християните. Та и такъв грях сторих, госпожа Марийо, по жица да говоря. Смяха ми се мъжете, че съм се уплашила, като чух да ми се обажда глас от Пятра. И още много работи свърших. Сега вече му се вижда краят.

Планинката опря чело на рамото на госпожа Мария и заплака с въздишка. После избърса добре с ръкав сълзите си и се приготви да тръгва.

Цялата тая тълпа от хора от този планински край, от Суха, с враждите и приятелствата си, със сплетните и празните си приказки, с тайните си страхове и надеждите си, се натовари на каруци, изкачи планината Стънишоара и отиде при убития, който чакаше до воценицата последната си утеха.

Господин Тома се беше погрижил да докара празния ковчег в кола с два хубави вола, накичени с борови клонки. По поръка на Витория бяха дошли трима свещеници и трима души с бучуми и четири оплаквачки, които знаеха да плачат и хубаво да припяват, избрани от господин Тома, две от Борка и две от Сабаса. С каруцата на псалта донесоха нещата за подаване. Свещениците бяха дошли със

своя зелена бричка. Хората, които носеха хоругвите и кръста, застанаха на брега на урвата; други снеха ковчега в пропастта. Там, запретнала ръкави, Витория вземаше една по една останките на мъжа си, поръсваше ги с вино и ги редеше в чамовия сандък. Мъжете измъкнаха горе доста лекия ковчег, сложиха го в колата, покриха го с едно килимче на черни и червени резки и дадоха знак за тръгване. Този, който водеше воловете, подкара колата и направи знак на другите пред него с хоругвите и кръста да тръгват. На първата почивка свещениците слязоха от бричката, четеха молитви и пяха. Витория ходеше насам-натам и сама се грижеше всичко да се изпълнява както му е редът: помагаше ѝ само една старица, която носеше навитите платна, наречени мостове, които по стар обичай се простират от време на време по пътя. Когато отново тръгнаха, планинците засвириха с бучумите, да се чуе надалеч по долините. След това бучумите замлъкнаха, оплаквачките заплакаха и занареждаха. Витория гледаше и слушаше внимателно. Макар този ден да беше за нея най-тежкият и самата тя да беше облъскана и развълнувана много повече, отколкото всички други, взети заедно, тя се смяташе доволна.

На погребението бяха дошли и хората на властта, и двамата стопани от Дой Мери. Богза вървеше отделно от Куцуй, единият от едната страна на пътя, другият — от другата. Не си говореха, нито се поглеждаха. А когато селяните се изкачиха по сипея с ковчега, сложиха го в колата и вдигнаха капака, Калистрат Богза не можа да се въздържа да не източи врат над главите на другите, за да види останките на мъртвия.

Така се беше сторило на Витория. Ала Калистрат и за миг не бе помислил да се въздържа. Напротив, гореше от трескаво любопитство да види отблизо черепа, защото по него, ако не се познава удар с желязно сечиво, всеки може лесно да повярва, че Липан, пиан, през нощта се е стоварил в пропастта с коня и с товара си.

И жените на двамата стопани вървяха отделно, като от време на време се поглеждаха с омраза. Планинката забелязваше всичко и всичко претегляше в ума си. Но не забравяше и нищо от онова, което трябваше да се прави при обряда, и намираше време и да се приближи до госпожа Мария, и набързо да ѝ пришепне нещо. Георгица не беше там. По нейна поръка, щом тя пристигна, той яхна коня си и слезе в Сабаса, като взе със себе си кучето и товара на баща си.

Вървяха така, докато шествието беше забелязано от наетите хора в долината, които чакаха на камбанарията. Камбаните забиха. Към камбанния звън се присъедини и свирнята на бучумите. Цяло село излезе по прустовете, хората гледаха, засенчили очи с ръка, после на върволицы се отправиха към гробището.

Направиха голямо опело, каквото рядко беше ставало в Сабаса. Златистото априлско слънце огряваше косо откритите останки на Липан. Свещениците измолиха от господ мир и покой за душата на неговия раб, после с висок глас изпяха „Вечна му памет“. Витория отиде при госпожа Мария и припряно я помоли да се погрижи тя понататък за реда и да не забрави да поиска, когато потрябва, виното за поръсване и черната кокошка, която се хвърля върху гроба. Всичко било в торбата на бабата, която ѝ помагаше, само да ги поискала от нея. Помоли госпожа Мария да ѝ направи това голямо добро, защото тя трябвало да стои до мъжа си сега, когато се разделят вече. Сега щяла да го види за последен път. После щяла да го види чак когато мъртвите възкръснат, при второто пришествие.

После, приближавайки се до ковчегата, дръпна назад черната си забрадка, впи пръсти в челото си, сякаш искаше да изтръгне очите си, и изпищя:

— Георгица! Защо ме остави, Георгица!

С такъв глас изпищя, че всички потръпнаха. Падна на колене и опря чело в ръба на ковчегата.

Госпожа Мария се спусна, разбутвайки с ръце хората, наведе се, прихвана я под мишниците и я издърпа настрана. Витория се остави да я отведе, след това леко се отскубна, върна се при Липан и пак коленичи.

— Да дойде и синът ми! — извика тя.

Момчето беше наблизко. Приблужи се, като закриваше очи с дясната си ръка. Не знаеше какво да каже. Срам го беше да плаче с глас пред мъжете като жена.

Госпожа Мария дръпна пак планинката и хората побързаха да заковат капака на ковчегата. Спуснаха го веднага в гроба и се чу трополенето на падащите буци пръст. Витория се върна по-спокойна и хвърли и тя шепа пръст върху мъжа си.

Господин Тома и жена му застанаха при вратата на гробището до Витория да ѝ помагат при раздаването. Подаваха всекиму, който

излизаше, четвърт хляб и чашка ракия. Хората казваха обредното „Бог да прости!“, глътваха наведнъж ракията и лапваха хапка хляб да угасят приятното парене в устата си.

Децата се смееха и се гонеха между гробовете. След като раздадоха и коливото, свещениците снеха одеждите си. Трябваше да се изпълни още една малка част от погребалния обред, която не беше от най-леките. Витория забърза към тях да ги покани на угощението в памет на покойника в дома на господин Тома. Там щяха да се съберат и хората на властта заедно с помощник-префекта и стопаните отвъд планината.

Жената на господин Тома бе приготвила всичко, колкото бе могла по-добре. Понеже бяха велики пости, с яденето беше по-трудно. Ала за пиене имаше достатъчно, и то добро питие, което щеше да замести другото. Особено имаше едно вино от низината, от Одобещ, на което господин Тома най-много разчиташе.

Слънцето вече залязваше, когато седнаха на трапезата. Най-сетне мъртвият беше намерил покой. Живите почнаха да ядат постни галушки и зеле, пържено в конопено масло. Свещениците и господин помощник-префектът седяха на почетните места в дъното на стаята. Стопаните от Дон Мери — по към края. Витория седна близо до тях.

След като пийнаха по няколко чашки, заприказваха за световните работи.

— Струва ми се, господин Калистрат — каза планинката, — че май не ядеш.

— А-а, ям, слава богу, и благодаря.

— Ама не пиеш. Полага се да пийнеш за паметта на приятеля си.

— Ами, повече пих, отколкото ядох. Ама си мисля, че живеем далеч и ще си вървим по тъмно.

— Че какво толкова? Да не би да те е страх нощно време? Виждам, че имаш секира.

— Имам.

— Хубава секира. Пийни още една чашка, да видя и аз, че пиеш, пък после пий, колкото ти душа иска. Я ми покажи секирата си. Искам да я видя. И син ми, Георгица, има също такава секира.

Богза се ухили пресилено и подаде секирата. Жената повика сина си, който беше зад нея.

— Георгица, я виж. Май че и твоята секира е такава. Само че твоята е съвсем нова, току-що излязла изпод чука и жарта. Тая е по-стара и много нещо знае.

Смеейки се, Витория подаде секирата на сина си.

Калистрат посегна да си прибере оръжието, но си дръпна ръката. Момъкът разглеждаше внимателно извитото ѝ острие и плоските части.

— Остави я да я разгледа, господин Калистрат — рече планинката. — А ти пийни една чашка от това вино от Одобещ. Ти много хубаво знаеш, че Некифор Липан много обичаше туй вино. Аз смятам — каза тя с променен глас, като се обръщаше и към другите на трапезата, — смятам, господин Калистрат, че моят мъж е вървял сам, когато е изкачвал пътя по Стънишоара и е мислил за овцете си. Може да е мислил и за мене. Не съм била там, ала зная. Липан ми каза, когато прекарах с него толкова ноци в урвата.

— Какво ти каза? — засмя се Богза.

— Каза ми как е станала работата — отвърна планинката, като го гледаше в очите и се усмихваше.

— Не мога да повярвам такова нещо.

— Ще повярваш. Нали си спомняш, господин Калистрат, че Липан водеше със себе си едно куче?

— Спомням си. Лупу му беше името. Пъргаво и храбро куче беше.

— Е, виждаш ли, господин Калистрат? И туй зная аз, че кучето е защитило господаря си, когато е видяло, че е в беда.

— Може да го е защитило.

— Вярваш ли, че и кучето е загинало?

— Не вярвам. Повече мисля, че се е загубило.

— Тъй казвам и аз. Но щом се е загубило, може да се намери.

— Туй е по-мъчно.

— Не е чак толкоз мъчно, господин Калистрат, когато е с волята божия. Хайде пийни още една чашка. Да ти разправя ли какво е станало?

Хората около трапезата замълчаха. Заинтригуван, господин Балмез опря лакти на масата и обърна към жената лявото си ухо, с което чуваше по-добре, като същевременно гледаше с крайчеца на окото си.

Богза усети, че го наблюдават и стана неспокоен.

— Ти знаеш, пък аз не зная — отвърна троснато той. — Щом знаеш, кажи.

— Ще ти кажа, господин Калистрат. Значи, мъжът ми си е мислел за своите работи и за мене и се е изкачвал полека с коня към Кръста на италианците.

Жената замълча.

— Е? — подкани я усмихнат помощник-префектът. — Казвай, защо спря?

— Някой може да каже, че е слизал надолу. Ала аз по-добре зная, че се е изкачвал. И не е бил сам. Кучето е било с него! И наблизко е имало двамина. Единият е пришпорил коня си и е избързал към върха, за да види дали не се задава някой. Другият е водел коня си и е вървял пеш подир Липан. Да знаете, че туй не е станало нощя. По мръкнало е било. Някои хора мислят, че такива работи стават само нощя. Пък аз имам хабер, че туй, което е станало, е станало деня, по залез-слънце. Тоз, който е вървял напред, е направил знак на другия да бъде спокоен, че никой не се вижда, че мястото е безлюдно. Тогава другият е пуснал коня, измъкнал е изпод лявата си мишница секирата и тихичко, нали е бил с цървули, се е приближил по пътечката зад Липан. Ударил го е само веднъж, ама с всичка сила, както когато искаш да разцепиш дънер. Липан само е разперил ръце, не е имал време да извика и се е захлупил върху гривата на коня. Човекът е измъкнал секирата, забил я е в хълбока на коня и го е блъснал в пропастта. Тъкмо тогава кучето се е хвърлило отгоре му и той го е ритнал под муцуната. Конят бил подплашен и когато е бил ударен, се е търколил надолу по сипея. И кучето се е спуснало надолу, ала първо се е спряло и е лаяло яростно. Човекът се е опитал и него да удари със секирата си, ала кучето се е дръпнало и се е свлякло в пропастта подир господаря си. Туй е било. После той е възседнал коня си, настигнал е оня на върха и двамата са си отишли. Никой не ги е видял и никой досега не знае кои са били.

Планинката млъкна, сви устни и загледа госпожа Мария. Жената на господин Василиу, както и всички, които бяха там, стояха като окаменели в очакване. Всички имаха подозрения. Пуснатите думи и подпитванията бяха свършили много работа. Тъй че всички подразбираха за кого се отнася туй, което планинката разправи. Само че повечето не можеха да разберат защо тая другоселка си служи със

загадки и подмятания. Ако се съмнява в нещо, да каже; ако подозира някого, да посочи.

Така си мислеше най-много, и то разгневен, Калистрат Богза. Още от самото начало, щом я видя, беше разбрал, че жената на овцевъдеца се е насочила към него. После зачака търпеливо, съмнявайки се, че ще може да се открие едно такова деяние, което не е оставило никаква следа. Мислеше си, че жената ще се лута без полза насам-натам и ще си отиде.

Ала тя не си отиваше. Пущаше думи и лоши сплетни. Подсторваше жената на Куцуй. Тровеше Иляна с омразни думи. Насъскваше хората с какви ли не измислици. Но той не я закачаше. Какво можеше да й стори? Донякъде му беше мъчно за нея, че е вдовица, тръгнала да търси мъжа си.

Много чудно беше как можа да го открие в тая толкова дълбока и затънтена урва? Още по за чудене бяха приказките, които измисляше. И сега и тази история как е бил убит мъжът ѝ.

Прост и глупав ще е, да мисли, че тя е била там и е видяла. Още по-прост и глупав ще е, да вярва, че мъртвият е могъл да говори. На днешно време никой не вярва такова нещо. И все пак тая жена, която го преследва, каза всичко точно както бе станало, стъпка по стъпка. Може ли да е вярно онуй, което разправя Иляна, а и Гафица, когато не беше се още озлобила към нея, че можело да се правят магии и че имало огледала, в които се виждали минали и бъдещи работи? Един мъж не може да вярва такива неща, въпреки че, ако ги няма, няма да се разправят.

В края на краищата нека каже откъде е научила и да каже открито как стои работата. Може би е научила нещо от жената на Куцуй. Никак не е добре да имаш вземане-даване с такива приятели и с такъв подъл другар. Ала и Куцуй не можа да види как стана всичко. И още по-чудновато е, че и той самият не знае добре как е било. Едва сега вижда, че точно така е станало.

Докато в главата му се въртяха тези мисли и като усещаше, че го гледат, Богза изпи на един дъх една подир друга две чаши вино и взе страшно решение. Жената е жена, а мъжът — мъж. Той беше мъж, когото никой до сега не беше оскърбявал.

— Дай секирата — рече той още въздържано, като посегна към Георгица.

— Почакай още малко — възпря го жената — да свършим угощението, както му е редно. Георгица, защо оглеждаш тъй секирата? — попита тя сина си засмяно. — Пише ли нещо на нея?

— Слушай, невясто — изръмжа Богза, — защо ме въртиш и печеш на сухо. Ако имаш нещо за казване, кажи го!

— Не се ядосвай, господин Калистрат. Попитах само момчето дали вижда нещо по секирата.

— Стига! — кресна стопанинът, като скочи на крака и удари с юмрук по масата.

Приборите подскочиха и се разместиха, а гостите се надигнаха уплашени. Не беше добро туй, което ставаше, защото бяха на помен след погребение. Донякъде Богза имаше право.

— Стига! Стига! — крещеше той.

Гласът му изведнъж предрезгавя.

— Стига! За всяко престъпление има наказание. Дори и аз да съм, ще получа наказанието си оттам, откъдето се полага. Ала не съм аз. Какво имаш ти с мене?

— Аз? Нищо нямам с тебе — оправда се планинката, учудена преди всичко от въпроса му.

— Как да нямаш? — изрева Калистрат, като разблъска с ръка паниците и чашите. — Ами кому говориш ти тъй? Какво? Да не си живяла с мене, че да имаш някакво право над мен.

— Георгица — учудено се обърна жената към сина си, — чини ми се, че по секирата има кръв и че този е човекът, който е убил баща ти.

Калистрат се спусна към момъка, за да си вземе оръжието. Куцуй се изпречи пред него и го спря, опирайки в него напрегнато ръце, сякаш поддържаше бряг. Но едрият стопанин се беше разярил. Удари с пестник Куцуй по челото и го повали на земята. Разблъска с лакти и повали и ония, които бяха наблизко. Спусна се с главата напред и с рев към вратата. Витория размаха след него ръцете си като криле. В един миг и тя се намери на прага и извика:

— Георгица, пусни кучето.

На момъка му беше наредено от по-рано какво трябва да прави. Но се оплете в синджира на кучето в плевнята. В светлината на залеза Богза го видя и се стовари отгоре му. Кучето нададе страхотен вой. Спусна се със задавен лай напред. Спусна се още веднъж и скъса

синджира. Богза го заобиколи, като се мъчеше с един скок да хване момчето за ръката, в която държеше секирата.

Насърчен от вика на майка си, синът на убития усети да се надига в него сила, по-голяма и по-справедлива, отколкото на убиеца. Посрещна Богза с рамото си и го отблъсна. После му нанесе кратък удар по челото с тъпата страна на секирата. Калистрат Богза се олюля. Кучето се хвърли на шията му и го ухапа, като ръмжеше, задавено от кръвта.

Хората веднага се спуснаха да ги разтърват. Помощник-префектът заповяда с висок глас някому да повика стражарите, за които беше сложена трапеза в малката къща в дъното на двора, и те дотичаха веднага. Илие Куцуй се подчини, без да се съпротивява. Двете жени заплакаха с глас, проклинайки злината на тая другоселка. Хората откъснаха кучето от Богза, като го удряха с цепеници, заливаха с вода и накрая го омотаха в един чувал и го отдръпнаха. Други пренесоха на ръце Богза на пруста.

Вече се беше стъмнило. Някой сложи на перваза отвътре на прозореца запалена лампа. Жената на господин Йоргу Василиу поиска вода. Витория донесе веднага ведрото от малката къща. Двете жени напръскаха ранения.

Богза се задъхваше и пръхтеше. Полека-лека се успокои. После обърна уморен поглед към насъбралите се край него хора.

Планинката попита с твърд глас:

— Искаш ли още нещо, човече?

Той направи знак с клепачи, че иска.

— Какво искаш?

— Искам да се изповядам.

Всички замлъкнаха. Старият шкембест свещеник се промъкна задъхано между хората и се приближи. Мъжете снеха шапки.

Стражарите говореха високо до плевнята, разпитвайки Кудуй. Хората около Богза им изшъткаха. Те млъкнаха и се приближиха на пръсти, като водеха и арестувания.

Куцуй мърмореше:

— Не ме мъчете, не ме убивайте. Ще си кажа доброволно. Да знаете, че точно тъй беше, както разправи жената на покойника.

Хората отново изшъткаха.

Проснатият на пруста едър мъж почна да говори.

— Отче — каза Богза и пак се задъха. — Виждам, че може и да свърша. Затова ще се изповядам тук да чуят всички, че наистина аз убих Некифор Липан и аз го блъснах в урвата, както доказа жена му. Аз не зная откъде е научила, ала точно тъй беше.

— Отче — пришепна му планинката, — нека каже и защо го е убил.

Раненият разбра.

— Убих го, за да му вземем овцете. Смятах, че нищо няма да се открие. Нека върнат сега стадото на овцевъда, то си е с право негово.

— Добре — рече за себе си Витория.

Богза спря погледа си върху нея. Очите му бяха влажни, с трепкащи светлинки. Разцепената горна устна придаваше на лицето му някаква странна усмивка.

— Отче — заговори той тревожно, — не ме оставяй тъй да умра. Сложи връз мене патрахила и ми прочети молитва за опрощение. Моля се и на тази невяста, и на сина ѝ да ми простят.

Витория направи знак на Георгица да се приближи.

— Простете ми!

— Може да оживее — тихо каза Витория. — Нека властта прави с него каквото знае!

— Прости ми, невясто! — молеше умиращият. — Кучето ме удуши. Отивам и аз подир Некифор Липан, ти трябва да ми простиш.

— Господ да ти прости — рече жената.

Сви устни, погледа го малко, после се оттегли.

— Ела насам, Георгица — повика тя сина си, обзета отново от многото си грижи. — Вземи да изчешеш конете по новия обичай, дето го научихме тук, засили ги с ечемик, защото пътят ни още не е свършил. Ще седнем да направим с господин Тома всички сметки, ще му платим честно и почтено и ще му благодарим от сърце. Ще платим и на свещениците, и на всички хора, които си дадоха труд. После ще си починем три дена и ще направим парастас за третините на баща ти. Подир туй възсядаме конете и отиваме в Щефанец на река Прут, да видим стадото от Раръу. Смятам, че ако караме добре и имаме хубаво време, ще можем да се върнем пак в Сабаса за деветините. След това ще отидем оттатък до Жижия да поговорим с кехаята Алекса и да нагласим с него връщането на овцете в планината, дето сме наели пасищата за лятото. За четиридесетте дни на баща ти пак ще бъдем тук

и ще помолим господин Тома и свещеника да ни помогнат да направи хубав парастас. Тогава ще направим и по-хубаво угощение с агнешко месо от новото стадо. Ще доведем за парастаса и сестра ти Минодора от манастира „Варатек“, да знае къде е гробът на баща ѝ. Подир туй ще се върнем в Магура, да оправим всичко, каквото сме оставили. Ала да знаеш, че за нищо на света не скланям да дам сестра ти на оня, високия и с голям нос син на псалта Топор.

1930 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.